

PROCJENA UČINKA TRANSATLANTSKE INVESTICIJSKE I TRGOVINSKE PARTNERSTVA (TTIP) NA LJUDSKA PRAVA I SOCIOEKONOMSKU (NE)JEDNAKOST U REPUBLICI HRVATSKOJ

Izvješće

Kolovoz 2016.

Razbor d.o.o. za Centar za mirovne studije
Autorice: Ivana Novoselec i Andrijana Parić

O. Sažetak

Između siječnja i srpnja 2016., savjetnička tvrtka Razbor d.o.o. provela je istraživanje o utjecaju Transatlantskog trgovinskog i investicijskog partnerstva na ljudska prava i socioekonomsku (ne)jednakost u Hrvatskoj. Istraživanje je, u okviru projekta „Geometar jednakosti“, financirano iz EU fonda IPA, naručio Centar za mirovne studije.

Zaključci:

U odnosu na ljudska prava definirana Poveljom o temeljnim ljudskim pravima EU, najjači potencijalni ili aktualni učinci TTIP-a identificirani su u odnosu na **pravo na pristup dokumentima** (s obzirom na stupanj pristupa javnosti pregovaračkim dokumentima i eventualnoj kasnijoj regulatornoj) i **pravo na djelotvoran pravni lijek** (s obzirom na predložene mehanizme rješavanja sporova između investitora i države) te **prava na zaštitu okoliša i zaštitu potrošača**.

Unatoč činjenici da je Europska komisija nakon početnih oklijevanja, povisila standarde transparentnosti iznad uzusa u pregovorima o slobodnoj trgovini objavivši svoja pregovaračka stajališta i prijedloge tekstova poglavlja Sporazuma, proces i dalje nije potpuno transparentan. U pregovorima koji su od velikog javnog interesa izostaje otvoren pristup konsolidiranim pregovaračkim tekstovima, kao i podaci o interakciji pregovarača s interesnim grupama koje potencijalno utječu na tijek pregovora. Deficit transparentnosti u Hrvatskoj je osobito snažan, obzirom da su aktivnosti i stavovi hrvatskih vlada u odnosu na pregovore o TTIP-u javnosti malo poznati te da se niti u Saboru, niti u široj javnosti ne provodi javna rasprava o TTIP-u i njegovim implikacijama po Hrvatsku.

Predloženi mehanizmi regulatorne suradnje u za sada javnosti dostupnim nacrtima TTIP-a također ne osiguravaju dovoljnu transparentnost u pogledu sastava i načina rada zajedničkih tijela koja bi u savjetodavnoj funkciji trebala imati značajan utjecaj na zakonodavni proces u Europskoj uniji. Regulatorna suradnja ima politički značaj koji nije adekvatno naglašen u javnoj raspravi kako ju je inicirala Europska komisija, a svijest o implikacijama potencijalne regulatorne suradnje na zakonodavne procese u Europskoj uniji potpuno izostaje u hrvatskoj javnosti.

Način regulacije sporova između investitora i države (Investor State Dispute Settlement System, ISDS), čak i uz modificirani prijedlog Europske komisije za ICS (Investment Court System), predstavlja potencijalnu povredu prava na pravni lijek i pravedno suđenje. ISDS/ICS strane investitore stavlja u povlašten položaj u odnosu na tuženu državu (koja nema mogućnost podnošenja tužbe spram investitora u sličnim pitanjima), kao i spram ostalih društvenih skupina, pa i domaćih investitora, koji ne raspolažu sličnim dodatnim pravnim sredstvom za zaštitu vlastitih interesa u odnosu prema državi. Uz to, takav je mehanizam pokazatelj nedostatka povjerenja u pravosuđa europskih država kao i postojeće europske pravne mehanizme, uključujući i Sud Europske unije. Iako predstavlja povoljnije rješenje od onog u odredbama postojećih bilateralnih investicijskih sporazuma koje Hrvatska ima, uključujući i onaj s SAD-om, ISDS/ICS mehanizam štetan je po ljudska prava, kao i po povjerenje u pravni poredak u državama koje su njegovim obveznicama.

TTIP za u za sada poznatoj formi ne daje dovoljne garancije o očuvanju standarda zaštite okoliša i potrošača. Ti se standardi u SAD-u i EU značajno razlikuju. Između regulatornih sustava u SAD-a i EU postoji principijelna razlika u pogledu primjene načela predostrožnosti (*precautionary principle*), koje u EU osigurava visoku razinu opreza u odnosu na proizvode i usluge koji bi mogli imati negativne

implikacije po okoliš i potrošače, a koje se u SAD-u ne primjenjuje. Iako je ishod pregovora u tom pogledu još uvijek nepoznat, kompromis će nužno podrazumijevati neku razinu odstupanja od europskih načela i implicirati određenu razinu snižavanja standarda. Uz eventualnu primjenu ISDS sustava te eventualnu potpunu liberalizaciju tržišta u područjima poput energetike, te bez efektivnih mehanizama kontrole u poglavlјima o održivosti i energetici, učinci bi u područjima mogli biti vidljivo negativni. Zasad izgleda malo vjerojatno, iako bi bilo poželjno, da se TTIP-om umjesto na srednji ili najniži zajednički nazivnik u regulaciji tržišta s obzirom na zaštitu okoliša i potrošača primjeni zlatni standarda.

U pogledu **radničkih prava**, istraživanjem nije identificiran mehanizam kojim bi TTIP mogao direktno utjecati na način regulacije tih prava u EU, pa tako niti u Hrvatskoj. Posredne učinke u smislu indirektnih pritisaka na regulatora da zbog pojačane tržišne utakmice snižavaju standarde zaštite radničkih prava nastojeći na taj način osigurati konkurentnost domaće ekonomije, nije, međutim, moguće isključiti.

Pravo na pristup uslugama od općeg javnog interesa te pravo na obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu također, prema za sada dostupnim nacrtima sporazuma, ne bi trebala trpjeti direktne negativne učinke TTIP-a. Kao niti kod zaštite radničkih prava, međutim, ne mogu se isključiti eventualni indirektni učinci otvaranja tržišta u drugim segmentima na tržište javnih usluga i posredni pritisci na države članice EU da određene javne usluge privatiziraju.

Kultura i zaštita osobnih podataka područja su koja su iz različitih razloga isključena iz pregovora o TTIP-u. „Kultuna iznimka“ izrijekom je ugrađena u mandat EK za pregovore, pa se o otvaranju tržišta za kulturne proizvode u okviru pregovora o TTIP-a ne raspravlja, s iznimkom tiska i izdavaštva koji prema GATS-u nisu obuhvaćeni definicijom kulturnih industrija. U pogledu tiska i izdavaštva, stoga, može se pretpostaviti određene indirektne učinke u odnosu na moguću koncentraciju tržišta oko velikih američkih kompanija. Zaštita osobnih podataka regulirana je zasebnim okvirom regulative pod popularnim nazivom „štít privatnosti“ i stoga je izvan TTIP-a, pa se u tom smislu ne može očekivati da bi TTIP imao implikacije na pravo na zaštitu privatnosti.

U pogledu utjecaja na socioekonomsku nejednakost, od TTIP-a se ne očekuju značajni pozitivni učinci na hrvatsko gospodarstvo i tržište rada, a moguće je da će TTIP imati blago negativan utjecaj na društvenu nejednakosti u pogledu nejednake distribucije (razmjerno malenih) koristi i troškova između zaposlenih i nezaposlenih, dohodovno bogatijih i siromašnjih, te više i niže kvalificiranih radnika. Konačno, prema dosad učinjenim ekonomskim studijama nije vidljiva jasna osnova za pretpostavku kako bi TTIP mogao pogodovati hrvatskom malom i srednjem poduzetništvu. Ono bi, zbog svoje postojeće strukture i izvoznih kapaciteta, moglo u prosjeku više osjećati pojačanu konkurenčiju na domaćem tržištu, nego profitirati od eventualnih boljih uvjeta za izvoz.

Konzultirane ekonomske studije predviđaju **vrlo blago pozitivan učinak TTIP-a na hrvatsko gospodarstvo**: ovisno o ambicioznosti pretpostavljenih scenarija, u odnosu na prosjek 2012. – 2014., očekuje se porast BDP-a od 0.01% do maksimalno 0.11% BDP-a.

Malo je podataka o **sektorskoj, regionalnoj ili socijalnoj distribuciji** tih učinaka. Moguće je da Hrvatska, uz pretpostavljene blage pozitivne učinke može u nekim sektorima očekivati i neke negativne učinke koji do sada nisu adekvatno analizirani, a za koje bi se javnost i izvršna i zakonodavna vlast trebali na adekvatan način pripremiti.

Analiza pokazuje da bi učinci na **zaposlenost** u Hrvatskoj mogli biti kratkoročno blago negativni i dovesti do marginalne redukcije broja radnih mesta (-0.02%, po izračunima iz CEPR-ove studije primijenjenima na Hrvatsku) i povećanja nezaposlenosti (0.08 impulsa prema studiji PwC/Centra za

međunarodni razvoj) u kratkom roku. Dugoročno bi se ti učinci trebali nivelirati, tj. ne očekuju se niti pozitivni, niti negativni učinci. Konzultirane ekonomske studije daju osnova za zaključak i kako su potencijalni negativni učinci u pogledu gubitka radnih mesta značajniji kod niže kvalificirane radne snage, a kako će ranjivije skupine poput nezaposlenih, neaktivnih i umirovljenih, imati manje koristi od projiciranog rasta dohotka te više trpjeti zbog potencijalnog rasta cijena. **Stoga se može zaključiti da bi TTIP imao blago nepovoljan utjecaj na socijalnu nejednakost.**

Nema dokaza da bi **mali i srednji poduzetnici** u Hrvatskoj mogli značajnije profitirati od TTIP-a, osobito u odnosu na veće tvrtke. I u Europi mali dio MSP-ova izvozi u SAD (0.7%), a oni koji nisu izvozno orijentirani mogli bi biti pogođeni jačanjem konkurenциje na domaćem tržištu uslijed otvaranja tržišta. U hrvatskim terminima, gledajući udio u izvozu koji otpada na SAD, može se očekivati da taj efekt bude jači.

Preporuke:

- **U Republici Hrvatskoj potrebno je značajno unaprijediti procese informiranja javnosti o pozicijama i ulozi hrvatske izvršne i zakonodavne vlasti u pregovorima o TTIP-u i kasnije eventualnoj ratifikaciji.** Osobito važno bi bilo kvalitetno informirati saborske zastupnike o tijeku pregovora i ulozi Republike Hrvatske kako bi eventualna saborska rasprava o ratifikaciji bila utemeljena na adekvatnim informacijama. Javnost bi o tijeku pregovora i svim temama u široj europskoj raspravi o TTIP-u trebalo aktivno informirati te poticati na uključivanje u javnu raspravu.
- **Bez obzira na značajne iskorake u odnosu na transparentnost pregovora koje je Europska komisija učinila, hrvatska javnost i političke stranke trebale bi inzistirati na dalnjim koracima ka potpunoj transparentnosti pregovora,** uključujući i širi pristup konsolidiranim stajalištima, a osobito i jasniji uvid u sve konzultativne procese koje pregovarači provode s interesnim grupama koje predstavljaju poslovni sektor. Transparentnost konzultativnih procesa nužno je osigurati i u Republici Hrvatskoj za sve sastanke koje Hrvatska vlada u kontekstu TTIP-a provodi s poslovnim i drugim subjektima.
- **Iako za TTIP do sada predloženi mehanizmi rješavanja sporova između investitora i države podrazumijevaju povoljnije i jasnije odredbe od onih koje Republika Hrvatska sada ima u bilateralnim investicijskim sporazumima (uključujući i onaj s SAD-om), poželjno bi bilo podržati niz europskih političkih aktera, stručnjaka i aktivista koji se protive izdvojenom tretmanu stranih investitora u sporovima s državom,** čak i ako bi se on odnosio na stalna sudišta kakva u novije vrijeme predlaže Europska komisija. U tom smislu, u odnosu na osiguravanje jednakog pristupa pravu na pravni lijek i općenito za povjerenje u nacionalni i europski pravosudni sustav, bilo bi povoljno zauzeti stajalište kakvo je zauzela Njemačka udrugica sudaca te nastojati osigurati da se svi subjekti na tržištu i u društvu zadovolje stupnjem pravne sigurnosti koji nudi nacionalni i europski pravni sustav.
- **Ukoliko prihvatimo pretpostavku da je dugoročna regulatorna suradnja sa Sjedinjenim Američkim Državama nužnost u ostvarivanju gospodarskih ciljeva EU, takvu suradnju treba sagledati sa širokim razumijevanjem njezinih implikacija po demokratičnost, transparentnost i učinkovitost zakonodavnih procesa u Europskoj uniji.** U tom slučaju, poželjno bi bilo težiti snažnijem, čvršćem, transparentnijem i na predstavničkoj demokraciji utemeljenom okviru, umjesto slabije definiranom i netransparentnom konzultativnom modelu. Poželjno bi bilo razmatrati mogućnost da se eventualni dugoročni elementi regulatornog usklađivanja institucionaliziraju kroz suradnju postojećih demokratski izabranih

institucija, primjerice parlamentarnih odbora. Uključivanje interesnih skupina u takve procese pritom mora podlijegati nadzoru javnosti i biti potpuno transparentno.

- **Alternativa dugoročnoj regulatornoj suradnji bio bi sporazum koji neće uvoditi dugoročne oblike zajedničkog rješavanja regulatornih pitanja**, nego definirati rješenja za proizvode i usluge za koje je moguće postići zajedničke visoke standarde već tijekom samih pregovora, ostavljajući sve druge izvan domene Sporazuma. Takav sporazum imao bi po ljudska prava i demokratske procedure povoljnije implikacije od opcije koja bi nedovoljno jasno definirala modalitete regulatorne suradnje.
- **Osim u odnosu na zadržavanje postojećih standarda zaštite okoliša i zaštite potrošača, potrebno se zalagati za sporazum koji bi na potencijalnom zajedničkom tržištu promovirao zlatni standard, uključujući primjenu načela predostrožnosti (*precautionary principle*) za nove proizvode i usluge.**
- **Republika Hrvatska, kao uostalom i cijela EU**, trebala bi napraviti kvantificirane procjene gospodarskih učinaka po sektorima i tipovima poduzeća (uzimajući u obzir i mala i srednja poduzeća koja nisu izvozno orientirana) te utjecaj na tržište rada kako bi se pripremila da ublaži eventualne negativne socijalne učinke proizišle iz smanjenja opsega poslovanja ili zatvaranja radnih mjesta u sektorima i poduzećima gdje ih se realno može očekivati te maksimizira očekivane pozitivne učinke tamo gdje ih je realno očekivati. Procjena socioekonomskog učinka trebala bi biti učinjena kao temelj za dugoročnu pripremu hrvatskog gospodarstva na razdoblje eventualne implementacije Sporazuma i njegove implikacije, a ne isključivo radi argumentiranja stava za ili protiv TTIP-a.

Sadržaj

O. Sažetak.....	1
1.Uvod – kontekst istraživanja.....	10
2. Ciljevi i metodologija istraživanja	13
3. Nalazi po istraživačkim pitanjima.....	20
3.1. Koji su ključni regulatorni i operativni mehanizmi kroz koje TTIP može utjecati na stanje ljudskih prava u EU općenito i RH posebno?	20
3.1.1. TRANSPARENTNOST Je li proces pregovaranja o TTIP-u <i>netransparentan</i> ? Nedostaje li mu demokratskog legitimitea?.....	20
3.1.2. REGULATORNA TIJELA Nedostaje li predloženim mehanizmima regulatorne suradnje TTIP-a demokratski legitimitet i ograničavaju li oni nacionalna, regionalna i lokalna tijela u donošenju zakona i javnih politika?	25
3.1.3. ISDS Osiguravaju li trenutno pretpostavljeni mehanizmi regulacije sporova između investitora i države u TTIP-u jednakost svih pred zakonom i slobodu nacionalnih, regionalnih i lokalnih tijela da donose zakone i javne politike?	29
3.2. U kojim su područjima djelovanja i gospodarskim sektorima su očekivani učinci na ljudska prava i socio-ekonomske nejednakost i pod kojim uvjetima bi se mogli ostvariti?	34
3.2.1. JAVNE USLUGE	34
Hoće li TTIP otvoriti vrata većoj liberalizaciji tržišta javnih usluga u zdravstvu i obrazovanju te socijalnih usluga i time suziti pristup javnim uslugama i/ili sniziti njihovu kvalitetu?	34
3.2.2. KULTURA	38
Hoće li TTIP ograničiti mogućnosti nacionalnih država da podupiru kulturnu industriju?	38
3.2.3. RADNIČKA PRAVA.....	39
Hoće li TTIP sniziti razinu zaštite radničkih prava u EU i RH?.....	39
3.2.4. ZAŠTITA PRIVATNOSTI.....	42
Hoće li TTIP sniziti standarde zaštite osobnih podataka u EU i RH?	42
3.2.5. ZDRAVLJE POTROŠAČA I ZAŠTITA OKOLIŠA.....	43
Hoće li TTIP sniziti razinu zaštite zdravila potrošača i okoliša?.....	43
3.2.6. INTELEKTUALNO VLASNIŠTVO	48
Hoće li TTIP onemogućiti zaštitu javnih interesa širenjem regulative koja se odnosi na zaštitu intelektualnog vlasništva po uzoru na američki model? Hoće li ograničiti slobodno korištenje interneta i pristup generičkim lijekovima?	48
3.3. Koji će biti ključni učinci na socio-ekonomsku nejednakost u RH?.....	49
3.3.1. Hoće li TTIP donositi ekonomske koristi Hrvatskoj?	49
3.3.2. Hoće li TTIP produbiti društvene i ekonomske razlike kroz povećavanje nezaposlenosti i cijene rada u Hrvatskoj?.....	59
3.3.3. Hoće li TTIP donositi veće koristi korporacijama, nego malim i srednjim poduzetnicima i zašto?	66
4. Utjecaj TTIP-a na ljudska prava	70

5. Zaključci i preporuke	92
Popis literature.....	98

POPIS KRATICA

ACTA	Anti-Counterfeiting Trade Agreement
AFL-CIO	American Federation of Labor and Congress of Industrial Organizations,
AFPM	American Fuel & Petroleum Manufacturers
ATTAC	Association pour une taxation des transactions financières pour l'aide aux citoyens
BDP	bruto domaći proizvod
BIT	Bilateral Investment Treaty
CBA	cost-benefit analysis
CEFTA	Central European Free Trade Agreement)
CEO	Corporate Europe Observatory
CEPII	Centre d'Etudes Prospective et d'Informations Internationales
CEPR	Centre for Economic Policy Research
CETA	Comprehensive Economic and Trade Agreement
DZS	Državni zavod za statistiku
ECR	European Conservatives and Reformists
EGSO	Europski gospodarski i socijalni odbor
EK	Europska komisija
EP	Europski parlament
EPP	European People's Party
ETUC	European Trade Union Confederation
FoE	Friends of Earth
GATS	General Agreement on Trade in Services
GMO	genetički modificirani organizmi
GONG	Građani organizirano nadgledaju izbore
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica
HGK	Hrvatska gospodarska komora
HOK	Hrvatska obrtnička komora
HRIA	Human Rights Impact Assessment
HUP	Hrvatska udruga poslodavaca
ICS	Investment Court System
IFO	Information i Forschung Institut
ILO	International Labour Organisation
IPA	Institution for Pre-Accession
IPE	Institut za političku ekologiju
ISDS	Investor-state dispute settlement
MORE	Movement for Responsibility in Trade Agreements
MSP	mali i srednji poduzetnici
MVEP	Minsistarstvo vanjskih i europskih poslova
NAFTA	North American Free Trade Agreement
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PwC	Pricewaterhouse Coopers
REACH	Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals
S&D	Progressive Alliance of Socialists and Democrats
SDP	Socijaldemokratska partija
SGI	Service of General Economic Interest
SPS	Sanitary and Phytosanitary issues

TABD	Transatlantic Business Dialogue
TBT	Technical Barrier to Trade
TSIA	Trade Sustainability Impact Assessment
TTIP	Transatlantic Trade and Investment Partnership
UFEU	Ugovor o funkcioniranju Evropske unije
WIPO	World Intellectual Property Organisation
WTO	World trade Organisation

1.Uvod – kontekst istraživanja

Sporazum o Transatlantskom trgovinskom i investicijskom partnerstvu (TTIP) opsežan je sporazum o slobodnoj trgovini i investiranju, ali i regulatornoj suradnji, koji pripremaju Europska unija i Sjedinjene Američke Države. Proces pregovaranja započet je 2013. godine, a od srpnja 2013. do sada (srpanj 2016.) održano je 14. krugova pregovora, naizmjence u SAD-u u Bruxellesu.

Iako je trgovina između SAD-a i EU relativno slobodna, uvezši u obzir članstvo obiju strana u WTO-u, ideja o bilateralnom trgovinskom sporazumu datira još iz devedesetih godina prošlog stoljeća. Dvije ekonomije zajedno čine oko polovice svjetskog BDP-a i oko trećine svih trgovinskih tokova. Dva su tržišta ključna jedno drugome i kad se radi o udjelima investicija u odnosu na druge dijelove svijeta: Europska komisija navodi kako su investicije iz SAD-a u EU tri puta više nego one u Aziju, a kako EU ulaze oko osam puta više u SAD nego u Indiju i Kinu zajedno. Ideja o čvršćem povezivanju europskog i američkog tržišta osobito jača pod utjecajem sve moćnije konkurenkcije azijskih ekonomija i proponentima se čini kao logičan odgovor na posljedice ekonomske krize i promjena u globalnoj ekonomiji, osobito u situaciji kada pregovori u WTO-u ne ostvaruju napredak.

TTIP, kako navodi Europska komisija, ima potencijal postati najznačajniji trgovinski sporazum u povijesti. No, budući da su carinske barijere između EU i SAD-a zanemarive (oko 3%), TTIP ima zadatak prije svega otkloniti tzv. netarifne barijere: procedure pri uvozu, ali i različitu regulaciju tržišta (tehničke standarde, poput onih koji se odnose na sigurnost, zaštitu okoliša i potrošača). Stoga TTIP, kako ga zamišljaju pregovarači s obje strane Atlantika, treba predstavljati iskorak iz običnog trgovinskog, pa i investicijskog sporazuma, i zakoračiti u područje usklađivanja i eventualne zajedničke regulacije tržišta za različite proizvode i usluge. Iako politički kontekst njegova nastanka nije sličan, učinci TTIP-a bi u tom smislu potencijalno mogli podrazumijevati jedan oblik zajedničkog tržišta poput onog europskog.

Zbog takvih iznimno visokih ambicija i opsega, TTIP je u europskoj javnosti pokrenuo vrlo oštru debatu te, uz niz zagovornika – od same Europske komisije i dijela europskih političkih elita i poslovnog sektora - ima vrlo artikuliranu opoziciju – u Europskom parlamentu, među aktivistima za ljudska prava, ali i kod dijela poduzetnika i sindikata. Dio javnosti zabrinut je za implikacije koje bi TTIP mogao imati na standarde zaštite okoliša i potrošača u Europskoj uniji, ali i na transparentnost procesa odlučivanja, uključujući i potencijalni značajniji utjecaj korporativnog sektora na oblikovanje pitanja od javnoga interesa. Kritičari TTIP-a ističu i nedostatak transparentnosti u procesu pregovaranja, osobito u odnosu na uključivanje korporativnog sektora u konzultativne procese i izostanak uvida u najprije sve, a kasnije samo dio pregovaračkih dokumenata. Veliku zabrinutost i otpor javnosti budi i predloženi sustav rješavanja sporova između investitora i države, koji dio političkih aktera i organizacija civilnog društva smatra štetnim po javni interes i potencijalnom polugom moći partikularnih korporativnih interesa.

Europska je komisija pod pritiskom javnosti, uključujući i istragu Europske glasnogovornice, početkom 2015. objavila svoja stajališta i prijedloge tekstova za veći dio pregovaračkih poglavija, no jedan dio prijedloga tekstova još nije artikuliran, a za veći dio tekstova šira javnost ne raspolaže uvidom u verzije koje zajednički pripremaju dva pregovaračka tima. Stoga je u ovom trenutku nemoguće sa sigurnošću predvidjeti ishode pregovora koji traju dulje nego što su to pregovarači inicijalno planirali (do kraja 2014.) i čiji se očekivani datum završetka nekoliko puta prolongirao. Sami pregovarači ističu da u nizu važnih pitanja još uvijek ne ostvaruju zadovoljavajući napredak, iako inzistiraju na očekivanom kraju pregovora

sa

završetkom

2016.

Budući da su pregovori u tijeku i njihov ishod upravo za neka od najkontroverznijih pitanja nije poznat, javnu je raspravu vrlo teško voditi na čvrstim činjenicama ili dovesti do konačnog zaključka. S druge strane, zbog dubine i opsega zamišljenog Sporazuma, iznimno je važno što objektivnije procijeniti njegove moguće učinke, kako one ekonomske, tako i one društvene.

Do sada je učinjen niz ekonomskih studija o potencijalnim učincima TTIP-a na europsko gospodarstvo¹ te nekoliko njih koje se odnose na pojedine europske ekonomije (npr. ona IFO instituta za Njemačku² ili Ekonomskog fakulteta u Ljubljani za Sloveniju³). Nedavno je objavljena studija utjecaja na hrvatsko gospodarstvo koju je naručilo Ministarstvo vanjskih poslova, a proveo PwC i Centar za međunarodni razvoj⁴. No, do isto tako nedavno objavljenog nacrtu ECORYS-ove studije „Trade SIA on the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) between the EU and the USA“⁵ koji je naručila Europska komisija, nisu rađena istraživanja utjecaja TTIP-a na ljudska prava i malo su se istraživali potencijalni učinci takvog sporazuma na društvene odnose.

Cilj ovog istraživanja jest, temeljem dostupnih podataka i stavova dionika u hrvatskoj i europskoj javnosti, upravo pokušati na objektivan način procijeniti učinke koje bi TTIP, uz prepostavke o različitim mogućim ishodima pregovora - gdje se oni mogu pretpostaviti – moga imati na ljudska prava i socioekonomsku nejednakost u Hrvatskoj. Autori i naručitelji pritom su se vodili smjernicama UN-a i same Europske komisije o metodologiji za procjenu učinaka javnih politika, regulative, programa, projekata i međunarodnih sporazuma na ljudska prava (Human Rights Impact Assessment, HRIA).

Koncept i metodologija HRIA-e razvijali su se početkom dvijetisucihih u okrilju UN-a (rezultirajući opisom metodologije u „The UN Guiding Principles on Business and Human Rights“ koji je usvojilo Vijeće za ljudska prava u 2011.), a trenutno postoji sve veći broj organizacija koje promiču i metodološki razrađuju takav pristup ocjeni utjecaja javnih politika, korporativnih odluka, programa i projekata te trgovinskih sporazuma, poput Danskog instituta za ljudska prava, Međunarodne organizacije za procjenu utjecaja (IAIA), ali i Svjetske banke i drugih međunarodnih organizacija.

2012. Europsko vijeće usvojilo je Strateški okvir za ljudska prava i demokraciju koji prati i Akcijski plan sa zahtjevom Komisiji da „uključi ocjenu učinka na ljudska prava na stalnoj osnovi“ i razvije do 2014. metodologiju učinka trgovinskih sporazuma na ljudska prava u trećim zemljama⁶. Europska komisija je „Smjernice o analizi utjecaja na ljudska prava u procjeni učinka inicijativa javnih politika koje se tiču trgovine“⁷ (u dalnjem tekstu: Smjernice Europske komisije) usmjerena prvenstveno na razradu metodologije procjene učinka trgovinskih sporazuma, ali ne isključivo na treće zemlje, nego i na države

¹ Vidi poglavlje 4.1.

² Felbermayr, G. J., Heid, B., Lehwald, S. for Bertelsmann Foundation (2013) „Transatlantic trade and investment partnership (TTIP): Who benefits from a free trade deal? Part 1: Macroeconomic Effects.“, Bertelsmann/Ifo

³ Damjan, J.P., Kostevc, Č., Redek, T. (2014.): „Vpliv Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) na slovensko gospodarstvo“, Center poslovne odličnosti Ekonomski fakultete Univerze v Ljubljani

⁴ PricewaterhouseCoopers i Centar za međunarodni razvoj (2016): „Utjecaj Partnerstva za transatlantsku trgovinu i ulaganja između EU-a i SAD-a (TTIP) na Republiku Hrvatsku“

⁵ ECORYS (2016): „Trade SIA on the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) between the EU and the USA“

⁶ Vijeće Europske unije, 2012: „EU Strategic Framework and Action Plan on Human Rights and Democracy“, Luxembourg, 25. lipnja 2012., 11855/12

⁷ Europska komisija, Opća uprava za trgovinu, 2015: „Guidelines on the analysis of human rights impacts in impact assessments for trade-related policy initiatives“, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/july/tradoc_153591.pdf

članice EU. U ovom istraživanju oslanjali smo se prvenstveno na preporuke Komisije iz navedenih smjernica.

Metodologija koju Komisija predlaže u Smjernicama, temeljena je na procjeni učinka trgovinskih sporazuma prvenstveno na osnovu Europske povelje o temeljnim ljudskim pravima, koja predstavlja ključni i za sve članice obvezujući pravni okvir zaštite ljudskih prava u Europskoj uniji te na jasan način artikulira temeljna, ali i socioekonomска, kulturna, radnička, politička i građanska prava na čiju su se zaštitu države članice obavezale.

Istraživanje je provedeno u okviru projekta Centra za mirovne studije „Geometar jednakosti“, financiranog sredstvima EU iz programa IPA 2011. Cilj projekta jest utvrditi kako javne politike utječu na stvaranje i produbljivanje socijalne nejednakosti. Stoga se istraživanje, uz ocjenu učinka TTIP-a na ljudska prava, usmjerilo i ka ocjeni njegovih implikacija na socioekonomске nejednakosti, koristeći se pritom podacima iz postojećih ekonomskih studija i analizom stavova dionika. Istraživanje je provela nezavisna savjetnička tvrtka Razbor d.o.o.

2. Ciljevi i metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno u periodu između **siječnja i srpnja 2016.** U danom razdoblju odvijali su se 12., 13. i 14. krug pregovora. Istraživanje je obuhvatilo materijale objavljene završno s 1. srpnjem 2016., što je isključilo stajališta i prijedloge tekstova poglavlja Sporazuma objavljene tijekom 14. kruga pregovora.

U skladu s metodološkim Smjernicama Europske komisije⁸, istraživanje je podrazumijevalo sljedeće korake:

1. **Definiciju ključnih elemenata TTIP-a koji bi mogli imati utjecaja na ljudska prava i socioekonomsku (ne)jednakost i ključnih ljudskih prava** koja bi TTIP-om mogla biti povrijeđena.
(Prema Smjernicama EK, ovo predstavlja fazu snimke stanja – *screening*.)

U ovoj početnoj fazi istraživači su na temelju preliminarnog *desk researcha* i u konzultaciji s djelatnicima CMS-a te fokus grupom aktivista za ljudska prava angažiranih u raspravi o TTIP-u (CMS, GONG, Zelena akcija, IPE) tijekom veljače 2016. identificirali popis ključnih tema koje su se u javnoj raspravi o TTIP-u pokazale kao potencijalno važne za ljudska prava:

- Transparentnost pregovaračkog procesa
- Sustav rješavanja sporova između investitora i države
- Regulatorna suradnja
- Položaj javnih usluga (zdravstva, socijalne skrbi, obrazovanja) u TTIP-u i utjecaj na pravo na pristup javnim uslugama
- Utjecaj TTIP-a na radnička prava
- Utjecaj na zaštitu okoliša
- Utjecaj na zaštitu potrošača
- Utjecaj na kulturnu industriju i kulturnu raznolikost
- Utjecaj na pravo na privatnost
- Implikacije regulacije intelektualnog vlasništva na javni interes

Uz to, kao teme bitne za procjenu utjecaja TTIP-a na socioekonomsku (ne) jednakost u Hrvatskoj, preliminarno su identificirane sljedeće:

- Ekonomski učinci TTIP-a na manje i slabije razvijene države članice i njihova distribucija unutar država
- Utjecaj Sporazuma na tržište rada i nezaposlenost i distribucija tog utjecaja
- Raspodjela troškova i koristi između manjih i većih poduzeća u Hrvatskoj

Paralelno je definirana lista ključnih ljudskih prava iz Povelje o temeljnim ljudskim pravima Europske unije na koja bi, prema identificiranim kontroverznim elementima, mogla TTIP-om biti dovedena u pitanje. Identificirana su sljedeća:

- Pravo pristupa dokumentima

⁸ Europska komisija, Opća uprava za trgovinu, 2015: „Guidelines on the analysis of human rights impacts in impact assessments for trade-related policy initiatives“, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/july/tradoc_153591.pdf

- Jednakost pred zakonom
- Pravo na djelotvoran pravni lijek i na pošteno suđenje
- Sloboda okupljanja i udruživanja
- Pravo na kolektivno pregovaranje i djelovanje
- Pravo radnika na informiranje i savjetovanje u poduzeću,
- Zaštita u slučaju neopravdanog otkaza,
- Pošteni i pravični radni uvjeti,
- Obiteljski i profesionalni život
- Zabrana ropstva i prisilnoga rada
- Socijalna sigurnost i socijalna pomoć
- Pravo na pristup službama za posredovanje pri zapošljavanju
- Pravo na zdravstvenu zaštitu
- Pravo na obrazovanje
- Pristup službama od općeg gospodarskog interesa
- Zaštita okoliša
- Zaštita potrošača
- Zaštita osobnih podataka
- Sloboda izražavanja i informiranja
- Kulturna, vjerska i jezična raznolikost
- Pravo na privatni i obiteljski život

Teme identificirane kao potencijalno relevantne za ljudska prava i sama prava dovedena su preliminarno u sljedeću pretpostavljenu vezu koja je dalje istraživana:

Elementi TTIP-a	Ljudska prava iz Povelje o temeljnim ljudskim pravima EU
Transparentnost pregovaračkog procesa	Pravo pristupa dokumentima
Sustav rješavanja sporova između investitora i države	Jednakost pred zakonom; Pravo na djelotvoran pravni lijek i na pošteno suđenje
Regulatorna suradnja	Pravo pristupa dokumentima
Položaj javnih usluga (zdravstva, socijalne skrbi, obrazovanja) u TTIP-u i utjecaj na pravo na pristup javnim uslugama	Socijalna sigurnost i socijalna pomoć; Pravo na pristup službama za posredovanje pri zapošljavanju; Pravo na zdravstvenu zaštitu; Pravo na obrazovanje; Pristup službama od općeg gospodarskog interesa

Utjecaj TTIP-a na radnička prava	Sloboda okupljanja i udruživanja; Pravo na kolektivno pregovaranje i djelovanje; Pravo radnika na informiranje i savjetovanje u poduzeću; Zaštita u slučaju neopravdanog otkaza, Pošteni i pravični radni uvjeti
Utjecaj na zaštitu okoliša	Zaštita okoliša
Utjecaj na zaštitu potrošača	Zaštita potrošača
Utjecaj na kulturnu industriju i kulturnu raznolikost	Kulturna, vjerska i jezična raznolikost
Utjecaj na pravo na privatnost i zaštitu osobnih podataka	Pravo na privatni i obiteljski život; Zaštita osobnih podataka
Implikacije regulacije intelektualnog vlasništva na javni interes	Pravo na privatni i obiteljski život; Pravo na zdravstvenu zaštitu

2. Utvrđivanje istraživačkih pitanja i opsega istraživanja s ciljem detaljnog istraživanja mehanizama koji mogu utjecati na ljudska prava i socioekonomiske (ne) jednakosti

Na temelju preliminarno prikupljenih podataka i održanih konzultacija/fokus grupe s aktivistima za ljudska prava, definirana je istraživačka hipoteza i identificirana ključna istraživačka pitanja. Pitanja su bila usmjerena na što bolje razumijevanje mehanizama u TTIP-u koji bi mogli dovesti do učinaka na ljudska prava te stvaranje ili produbljivanje socioekonomске nejednakosti te njihovih uvjetovanost u mogućim ishodima pregovora. Ova faza istraživanja korelira s prvom fazom određivanja obuhvata (*scoping*), kako je opisana u Smjernicama Europske komisije.

Utvrđen je sljedeći istraživački okvir:

Cilj istraživanja:

Utvrđiti način na koji bi se potpisivanje TTIP-a (prema njegovoj trenutno poznatoj formi) moglo reflektirati na ljudska prava općenito i socioekonomске nejednakosti u RH posebice

Pitanja:

A) Koji su ključni regulatorni i operativni mehanizmi kroz koje TTIP može utjecati na stanje ljudskih prava u EU općenito i RH posebno?

- a. Je li proces pregovaranja o TTIP-u netransparentan? Nedostaje li mu demokratskog legitimiteta?

- b. Nedostaje li predloženim mehanizmima regulatorne suradnje TTIP-a demokratski legitimitet i ograničavaju li oni nacionalna, regionalna i lokalna tijela u donošenju zakona i javnih politika?
- c. Osiguravaju li trenutno pretpostavljeni mehanizmi regulacije sporova između investitora i države u TTIP-u jednakost svih pred zakonom i slobodu nacionalnih, regionalnih i lokalnih tijela da donose zakone i javne politike?

B) U kojim su područjima djelovanja i gospodarskim sektorima su očekivani učinci na ljudska prava i socioekonomiske nejednakosti pod kojim uvjetima bi se mogli ostvariti?

- a. Hoće li TTIP otvoriti vrata većoj liberalizaciji tržišta javnih usluga u zdravstvu i obrazovanju te socijalnih usluga i time suziti pristup javnim uslugama i/ili sniziti njihovu kvalitetu?
- b. Hoće li TTIP ograničiti mogućnosti nacionalnih država da podupiru kulturnu industriju?
- c. Hoće li TTIP sniziti razinu zaštite radničkih prava u EU i RH?
- d. Hoće li TTIP sniziti standarde zaštite osobnih podataka u EU i RH?
- e. Hoće li TTIP sniziti razinu zaštite zdravlja potrošača i okoliša?
- f. Hoće li TTIP onemogućiti zaštitu javnih interesa širenjem regulative koja se odnosi na zaštitu intelektualnog vlasništva po uzoru na američki model? Hoće li ograničiti slobodno korištenje interneta i pristup generičkim lijekovima?

C) Koji će biti ključni učinci na socioekonomsku nejednakost u RH?

- a. Hoće li TTIP donositi ekonomske koristi Hrvatskoj?
- b. Hoće li TTIP produbiti društvene i ekonomske razlike kroz povećavanje nezaposlenosti i cijene rada u Hrvatskoj?
- c. Hoće li TTIP donositi veće koristi korporacijama, nego malim i srednjim poduzetnicima i zašto?

Pitanja su oblikovana tako da omoguće istraživanje i kroz intervjuje s dionicima rasprave koji se na bave pravnim okvirom zaštite ljudskih prava, nego su naprsto upućeni u raspravu o TTIP-u, zainteresirani za ishod ili nadležni za neke od segmenata pripreme ili provedbe sporazuma. Stoga su pitanja vezana primarno uz mehanizme kojima bi TTIP mogao ostvarivati određene učinke na ljudska prava. Ponovno koreliranje s popisom identificiranih ljudskih prava stoga će biti učinjeno tek nakon provedenog intervjuiranja sugovornika i *desk researcha*.

3. Središnji dio istraživanja koji se sastojao od utvrđivanje stavova dionika i analiza postojećih izvora podataka, kao i detaljne analize dostupnih tekstova poglavlja i službenih dokumenata, s ciljem da se uz adekvatnu metodološku triangulaciju odgovoru na definirana istraživačka pitanja.

Istraživanje je obuhvaćalo sljedeće istraživačke modalitete i izvore:

- **Analizu raspoloživih prijedloga pregovaračkih poglavlja** koje je objavila Europska komisija te dijela konsolidiranih tekstova poglavlja koja je organizacija Greenpeace objavila na svojim stranicama u svibnju 2016., a koji su potvrđeni kao autentični
- **Desk research ključnih stavova u dosadašnjoj raspravi o TTIP-u** u Europskoj uniji i Hrvatskoj. Analizom su obuhvaćeni sljedeće vrste izvora (puna lista u popisu literature):
 - Stajališta Europske komisije objavljena na njezinim web stranicama, uključujući priopćenja za javnost, „factsheets“ tekstove kojima Komisija interpretira svoje pozicije

u pregovorima te Komisijine analize i publikacije vezane uz pojedinačne teme iz javne rasprave o TTIP-u

- Rezolucije i analitičke dokumente Europskog parlamenta
- Mišljenja Europskog socijalnog i gospodarskog odbora
- Izvješća Europske glasnogovornice
- Analize i stajališta aktivističkih organizacija koje se protive TTIP-u, kao što su Corporate Europe Observatory, ATTAC, Friends of Earth, projekt MORE
- Analize i stajališta europskih i američkih sindikalnih organizacija
- Mišljenje Njemačke udruge sudaca
- Podatke i analize UNCTAD-a vezane uz primjenu ISDS mehanizma
- Objavljena stajališta saborskih zastupnika o TTIP-u
- Objavljena stajališta Vlade Republike Hrvatske o TTIP-u
- Druge učinjene studije utjecaja TTIP-a na gospodarstvo i održivost

- ***Intervju s relevantnim dionicima u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji***, koji predstavljaju ključne aktere u oblikovanju javnog mnijenja o TTIP-u, koji doprinose pregovorima ili koji se u javnosti protive TTIP-u ili njegovim dijelovima. Vođeni su polustrukturirani intervju organizirani prema istraživačkim pitanjima.
Ovdje donosimo popis institucija čiji su predstavnici pozvani na intervjuve i podatke o tome koliko ih se uključilo u istraživanje te imena osoba koje su intervjuirane:
 - Akteri u procesu i njihovi predstavnici: Europska komisija, predstavništvo u Hrvatskoj (nisu se uključili u istraživanje)
 - Zastupnici u Europskom parlamentu (na razgovore se odazvao samo gospodin Davor Škrlec, predstavnik Zelenih) jedan dio zastupnika nije se htio ili mogao uključiti u istraživanje, a s jednim dijelom provedeno je pismeno anketiranje – vidi niže)
 - Zastupnici u Saboru i predstavnici političkih stranaka: uključeni su predstavnici SDP-a (Daniel Mondekar, predsjednik Odbora za europske polove u prethodnom, 7. sazivu) i Laburista (Nansi Tirelli, zastupnica laburista u tada aktualnom, 8. sazivu Sabora), na poziv se nije odazvao klub Mosta nezavisnih lista, dok su zastupnici HDZ-a (Gordan Jandroković) uključeni u istraživanje kroz njihovo sudjelovanje na konferenciji „Što TTIP donosi Hrvatskoj, Europskoj uniji i svijetu?“
 - Ministarstva vanjskih i europskih poslova nije se uključilo u istraživanje, unatoč opetovanom zahtjevu relevantnim službenicima, kao niti Ministarstvo pravosuđa i Vladin ured za ljudska prava i nacionalne manjine.
 - Predstavnici Veleposlanstva SAD-a u Hrvatskoj (Jacob D. Mecum, službenik za ekonomski pitanja)
 - Predstavnica Ureda pučke pravobraniteljice (gđa Tatjana Vlašić, savjetnica pravobraniteljice)
 - Hrvatska udruga za zaštitu potrošača (gđa Ana Knežević, predsjednica)
 - Pozivi su upućeni Savezu samostalnih sindikata Hrvatske i Nezavisnim hrvatskim sindikatima, razgovor je proveden s predstavnicama Nezavisnih hrvatskih sindikata (Marija Hanževački, glavna tajnica, i Katarina Litva, ekomska savjetnica)
 - Pozivi su upućeni Hrvatskoj gospodarskoj komori, Hrvatskoj udruzi poslodavaca i Hrvatskoj obrtničkoj komori, a uključile su se HGK (Ivana Sučić, samostalna savjetnica u Službi za pravne poslove) i HOK (Sanja Želinski Matunec, savjetnica predsjednika za zakonodavstvo, gospodarstvo i suradnju s Vladom I Saborom, te savjetnici Đurđa Medarić i Fran Stojaković)
 - Poziv je upućen predstavnicima Američke gospodarske komore u Hrvatskoj, AmCHam-a, ali se oni nisu odazvali
 - Pravni fakultet u Zagrebu (Snježana Vasiljević, docentica na Katedri za europsko pravo)

- Centar za međunarodni razvoj (Ante Babić, koautor istraživanja „Utjecaj Partnerstva za transatlantsku trgovinu i ulaganja između EU-a i SAD-a (TTIP) na Republiku Hrvatsku“)
- Predstavnici u raspravu o TTIP-u uključenih organizacija civilnog društva izvan Hrvatske: War on Want (Mark Dearn, aktivist) i SOLIDAR (Maurice Claassens, viši koordinator)
- Predstavnici hrvatskih organizacija civilnog društva aktivnih u promidžbi ljudskih prava i kampanji protiv TTIP-a „Zaustavimo TTIP“ (uključeni u fokus grupu):
 - o Centar za mirovne studije (Sandra Benčić, Maja Pleić)
 - o GONG (Duje Prkut, Marina Škrabalo)
 - o Zelena akcija (Hrvoje Radovanović)
 - o Institut za političku ekologiju, IPE (Tomislav Tomašević, Vedran Horvat)
Centar za demokratizaciju (Dražen Matiček i Dean Derežić)

Ukupno je u okviru istraživanja provedeno 13 intervjuja i jedna fokus grupa s 9 osoba iz 4 organizacija. Pozivi na razgovor upućeni su na preko 30 institucija i organizacija.

- **Anketa među hrvatskim zastupnicima u Europskom parlamentu.**

Na upitnik su odgovorila 4 zastupnika u Europskom parlamentu: Ruža Tomašić (HKS/ECR), Ivana Maletić (HDZ/EPP), Tonino Picula (SDP, S&D), Dubravka Šuica (HDZ/EPP).

- Uz navedeno, u istraživanje su uključeni i **stavovi sudionika iskazani na konferenciji „Što TTIP donosi Hrvatskoj, Europskoj uniji i svijetu?“**, održanoj 23. svibnja 2016. u Zagrebu u organizaciji Predstavništva Europske komisije u Hrvatskoj i Ureda za informiranje Europskog parlamenta u Republici Hrvatskoj, a na kojoj su sudjelovali predstavnici Opće uprave za trgovinu, hrvatski zastupnici u Europskom parlamentu, predstavnici Ministarstva vanjskih i europskih poslova, AmCham-a te predstavnici nevladinih udružina i poslovnog sektora.

Nalazi istraživanje izloženi su u poglavlju 3. ovoga izvješća i prezentirani kao odgovori na istraživačka pitanja. Za svako istraživačko pitanje izneseni su pozitivni i negativni odgovori te dan zaključak koji je iz prezentiranih argumenata mogao proizići. U nalazima istraživanja, argumenti nisu atribuirani pojedincima koji su ih iznosili, iako, gdje je to bilo relevantno, jesu povezani s tipom dionika i organizacijama koje su ih iznijele.

4. Nakon provedenog istraživanja, nalazi su prezentirani na način da su odgovori na istraživačka pitanja postavljeni su u kontekst ocjene učinka na ljudska prava te je za svako od ljudskih prava identificirano u preliminarnoj fazi, na temelju nalaza istraživanja, procijenjeno:

- a. Pod kojim prepostavkama o ishodu pregovora TTIP može imati utjecaja na rečeno pravo
 - identificirani su ključni scenariji i dana ocjena o njihovoj vjerojatnosti
- b. Kakav bi utjecaj uz prepostavljene scenarije TTIP mogao imati na svako od identificiranih prava: direktni, indirektni ili nikakav, pozitivan ili negativan.

Navedeni zaključci su u poglavlju 4. prikazani u tabličnom formatu. I u ovoj dijelu, metodologija i format prezentacije zaključaka temeljeni su na Smjernicama Europske komisije o prezentiranju rezultata istraživanja o utjecaju trgovinskih sporazuma na ljudska prava.

5. Konačno, u poglavlju 5. sumirani su zaključci istraživanja i dane preporuke, proizišle iz ključnih nalaza istraživanja, o potencijalno po ljudska prava i socioekonomsku jednakost najmanje štetnim ili čak korisnim opcijama koje bi bilo poželjno zagovarati te postupcima kojima bi se Republika Hrvatska mogla pripremiti na eventualne negativne učinke TTIP-a. Preporuke su osmišljene kao podloga za postupanje izvršnoj i zakonodavnoj vlasti, ali i kao doprinos široj javnoj raspravi o TTIP-u.

3. Nalazi po istraživačkim pitanjima

3.1. Koji su ključni regulatorni i operativni mehanizmi kroz koje TTIP može utjecati na stanje ljudskih prava u EU općenito i RH posebno?

3.1.1. TRANSPARENTNOST Je li proces pregovaranja o TTIP-u **netransparentan**? Nedostaje li mu demokratskog legitimiteta?

DA:

Velik dio sugovornika i izvora sugerira da procesu pregovora nedostaje transparentnosti. Argumenti izneseni u istraživanim izvorima te u intervjuima u prilog tog stajališta su sljedeći:

- **Europska javnost je prekasno upoznata s pregovaračkim dokumentima i to ne u potpunosti.** Stajališta EU u pregovorima postala su javno dostupna tek 7. siječnja 2015. tek nakon vrlo intenzivne kampanje organizacija civilnoga društva, aktivista i sindikata te dijela zastupnika u Europskom parlamentu. Pritisak javnosti uključuje i angažman Europske pravobraniteljice, koja je inicirala vlastitu istragu u odnosu na Europsku komisiju u pitanju transparentnosti procesa pregovaranja o TTIP-u⁹. Pritisak je dodatno osnažen odlukom Suda Europske unije u slučaju Sophie in't Veld protiv Europskoga vijeća¹⁰, kojom je Sud Europske unije dao za pravo nizozemskoj zastupnici u EP-u u njezinim zahtjevima za slobodnim pristupom dokumentima nijeći Europskom vijeću pravo na ograničavanje pristupa informacijama o pregovaranju u međunarodnim sporazumima ako se ne može dokazati kako bi ono naštetilo pregovorima. U prilog tom stavu govore i primjeri otvorenih pregovora o međunarodnim sporazumima, uključujući čak i WTO, koji redovito objavljuje prijedloge i stajališta zemalja članica u pregovorima (Ostali primjeri uključuju Okvir za konvenciju za klimatske promjene UN-a, WIPO, Aarhuška konvencija)¹¹. Javnost, međutim, i dalje nema pristup konsolidiranim tekstovima, budući da njihovo objavljivanje ovisi i o volji SAD-a, pa je objava dijela tih tekstova na web stranicama danskog Greenpeacea 1. svibnja 2016. izazvala veliki interes javnosti.
- **Pristup konsolidiranim tekstovima, odnosno uvid u pregovaračka stajališta obiju strana, ograničen je, a modalitet njegove provedbe dovodi u pitanje dobru volju pregovarača da zaista omoguće učinkoviti javni uvid u proces pregovaranja.** Nakon višemjesečnih pregovora, u prosincu 2015, Europska komisija odobrila je zastupnicima u EP-u pristup konsolidiranim tekstovima u iznimno kontroliranim uvjetima „soba za čitanje“, pri čemu svaki zastupnik za čitanje tekstova ima na raspolaganju najviše dva sata u jednom posjetu, a u sobu ne smije unositi elektroničke naprave – dakle eventualno dijelove teksta može iznijeti zapisane na papiru. Slične sobe otvorene su i u zemljama članicama uz pristanak američkih vlasti, najčešće

⁹ Odluka Europske pravobraniteljice kojom zaključuje istragu br. OI/10/2014/RA:

<http://www.ombudsman.europa.eu/en/cases/decision.faces/en/58668/html.bookmark>

¹⁰ <https://www.documentcloud.org/documents/1212239-cjeu-swift-transparency-ruling.html>

¹¹ <http://corporateeurope.org/international-trade/2014/05/civil-society-call-full-transparency-eu-us-trade-negotiations>

u veleposlanstvima SAD-a. U Hrvatskoj, pristup dokumentima u sobi za čitanje imaju samo imenovani državni službenici uključeni u pregovarački proces.¹² Dio sugovornika smatra da je ovakav modalitet pristupa dokumentima doprinosi nepovjerenju prema procesu pregovaranja te ne omogućuje kvalitetno uključivanje javnosti pa čak niti predstavnika zakonodavne vlasti koja će potencijalno donositi odluku o ratifikaciji sporazuma. Pristup je ograničen na način da onemogući iznošenje podataka u javnost pa se ne može smatrati modalitetom njezinog uključivanja.

- **Javnost nema kvalitetan uvid u utjecaj koji na pregovarače potencijalno imaju predstavnici interesnih skupina, posebice poslovnog sektora. Poslovni sektor ima snažniji pristup pregovaračima.** Prema podacima koje je predstavila organizacija Corporate Europe Observatory, a koje citiraju sugovornici iz civilnih udruženja, od 597 zatvorenih konzultativnih sastanaka u fazi pripreme za pregovore i prvoj fazi samih pregovora (1/2012 – 2/2014), 88% sastanaka održano je s predstvincima i lobistima poslovnoga sektora, a samo 9% s grupama koje zastupaju javne interese.¹³ Samo jedna petina organizacija koje su bile uključene u te sastanke je u EU transparency registru (dobrovoljnem registru uspostavljenom 2011., kojim upravljaju Europska komisija i Europski parlament). Osim toga, civilne udruge i aktivisti, pa i Europska glasnogovornica¹⁴, ističu kako je nužno proširiti obavezu prijavljivanja sastanaka s interesnim skupinama koja obuhvaća najviše dužnosnike Europske komisije (generalne direktore i njihov glavne direktore), ali ne i direktore uprava i načelnike odjela, kao niti, uostalom, glavnom pregovarača i pregovarački tim.
- **Čak i kada aktivno poziva javnost na sudjelovanje, kao što je slučaj u savjetovanju o ISDS mehanizmu, Europska komisija ne uvažava tako prikupljene poruke.** Savjetovanje o ISDS mehanizmu EK provela je u periodu od 27. ožujka do 13. srpnja 2014. Prema izvješću same Komisije, većina priloga odnosila se na rašireno protivljenje ISDS mehanizmu uopće, ali i samom TTIP-u, te uvjerenje kako ISDS predstavlja prijetnju demokraciji, javnim financijama i javnim politikama.¹⁵ Unatoč takvim nalazima, Europska komisija kao odgovor na kritike prikupljene u postupku ne odstupa od ugradnje ISDS mehanizma u TTIP, nego pristupa njegovoju prilagodbu u vidu prijedloga novog ICS mehanizma (vidi dolje).
- **Uključivanje Europskog i nacionalnih parlamenta u odlučivanje o Sporazumu svedeno je na eventualnu odluku o ratifikaciji, bez utjecaja na proces, čime proces gubi značajan dio demokratskog legitimiteta.** Iako još nije izvjesno, vjerojatno jest kako će TTIP dobiti status „mješovitog sporazuma“ – dakle, dokumenta koji obuhvaća ne samo odredba iz 1. stupa EU za koji EK ima delegirane ovlasti zemalja članica, nego i ostale odredbe koje su ostale u ingerenciji nacionalnih država – te kao takav proći kroz postupak ratifikacije ne samo u EP-u,

¹² U istraživanju smo dobili kontradiktorne informacije o tome gdje se soba nalazi: prema Izvješću VRH objavljenom kao odgovor na saborsku interpelaciju 3. lipnja 2015. u Veleposlanstvu SAD-a u Zagrebu, a prema navodima pomoćnika ministra vanjskih poslova Joseph Gene Petrić tijekom Konferencije o TTIP-u održane 23. svibnja 2016. u Uredu Vijeća za nacionalnu sigurnost.

¹³ <http://corporateeurope.org/international-trade/2015/07/ttip-corporate-lobbying-paradise>

¹⁴ <http://www.ombudsman.europa.eu/en/cases/decision.faces/en/58668/html.bookmark>

¹⁵ Report on Online public consultation on investment protection and investor-to-state dispute settlement (ISDS) in the Transatlantic Trade and Investment Partnership Agreement, Brussels, 13.1.2015, SWD(2015) 3, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/january/tradoc_153044.pdf, str. 14

nego i u nacionalnim parlamentima. No, ne postoji mehanizam uključivanja doprinosu nacionalnih parlamenta u proces pregovaranja, pa će se princip demokratske reprezentativnosti svesti na „uzmi ili ostavi“. Vjerojatno je kako će nacionalni parlamenti, koji bi inače sugerirali određene uvjete pod kojima se suradnja može događati, ovako biti prisiljeni prihvati i nepovoljne elemente TTIP-a u želji da ne zatvore vrata otvorenoj trgovini.

- **U Hrvatskoj je aktivno informiranje javnosti od strane nadležnoga Ministarstva vanjskih i europskih poslova, kao i bilo kakva javna rasprava inicirana od strane izvršne vlasti, gotovo potpuno izostala.** Informiranje MVEP-a svedeno je na PDF stranicu sa osnovnim podacima o TTIP-u te poveznicama na stranice Europske komisije, a gospodarski podaci na toj stranici čak nisu obnovljeni podacima iz odnedavno na toj istoj stranici dostupne Studije „Utjecaj Partnerstva za transatlantsku trgovinu i ulaganja između EU-a i SAD-a (TTIP) na Republiku Hrvatsku“. MVEP nije organizirao niti jedno javno događanje kako bi predstavilo stajališta koja Hrvatska zastupa u procesu ili pak Studiju utjecaja koju je samo naručilo bilo kojem segmentu javnosti. MVEP nije organizirao konzultativni proces o TTIP-u, bilo da se radi o formalnom prikupljanju stajališta ili o neobvezujućim javnim raspravama.
- **Zastupnici u Hrvatskom saboru nisu dovoljno informirani o TTIP-u, niti se u Saboru o njemu raspravlja.** Hrvatski sabor nije bio jedan nacionalnih parlamenta koji su se pismu od 25. lipnja 2014. založili za to da se i CETA i TTIP tretiraju kao „mješoviti sporazumi“ i kao takvi prođu ratifikaciju i u EP-u i u nacionalnim parlamentima.

Box:

(Od 2013. na ovamo, saborske aktivnosti koje su se odnosile na TTIP bile su sljedeće:

- 19. ožujka 2015. zastupnica Mirela Holy upućuje Zastupničko pitanje VRH, u kojem traži informacije o aktivnostima Vlade u pregovorima o TTIP-u i izradi analize utjecaja TTIP-a na Hrvatsku, na što od Vlade djelomične i načelne odgovore 10. travnja 2015.
- 24. travnja 2015. Odbor za europske poslove organizirao je u Hrvatskome saboru konferenciju o Transatlantskom trgovinskom i investicijskom partnerstvu (TTIP)
- 21. svibnja 2015. grupa od 21 saborskog zastupnika na čelu s Dragutinom Lesarom podnosi Interpelaciju o radu Vlade Republike Hrvatske u vezi s njezinom ulogom u postupku pregovora Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država o sklapanju Partnerstva za transatlantsku trgovinu i ulaganja (TTIP) u kojima iznosi zabrinutost zbog nejasne pozicije Vlade RH u različitim pitanjima koja su predmet rasprave u europskoj javnosti, a osobito zbog izostanka informiranja hrvatske javnosti i pregovorima i stavovima VRH u istima. (Vlada je Saboru uputila odgovor na interpelaciju 3. lipnja 2015.u kojem nijeće nedovoljnu transparentnost svojih stavova, definira kako se zalaže za to da TTIP dobije tretman „mješovitog sporazuma“ te navodi kako Vlada Republike Hrvatske planira intenzivirati te uključiti organizacije civilnog društva u aktivnosti vezane uz pregovore o TTIP-u, radi što boljeg informiranja sveukupne javnosti o koristima TTIPa.“)
- 12. lipnja 2015. Saborski odbor za poljoprivredu jednoglasno je podržao stajalište Vlade da Hrvatska treba ostati slobodna od GMO-a
- U novom, osmom sazivu, 8. svibnja 2016. nezavisni saborski zastupnik Stipe Petrina zatražio je opoziv premijera Tihomira Oreškovića "i dijela Vlade", zbog „prikrivanja Transatlantskog investicijskog trgovinskog sporazuma (TTIP) od Sabora i zastupnika“, a u vezi s prisustvom tvrtke Monsanto u Hrvatskoj.

NE:

Službeni stav Europske komisije i Vlade Republike Hrvatske (2011. – 2016.) te većine u istraživanje uključenih europarlamentaraca jest da su pregovori o TTIP-u dovoljno transparentni i da im ne nedostaje demokratskog legitimiteta.

Najčešći argumenti izneseni u korist tog stajališta su:

- **Pregovori o trgovini nikad nisu sasvim otvoreni pa postupci Europske komisije u pogledu objavljanja pregovaračkih pozicija predstavljaju izniman iskorak od uzusa gospodarske diplomacije u korist uključivanja javnosti.** Europska komisija postigla je maksimum transparentnosti koji se može očekivati u pregovaranju o međunarodnoj trgovini objavljajući vlastite prijedloge poglavila sporazuma. Uz samu objavu pregovaračkih pozicija, Europska komisija čini sve da problematiku na adekvatan način približi javnosti pa je na stranicama DG Tradea posvećenim TTIP-u dostupan i niz tekstova i publikacija koji pojašnjavaju iznimno kompleksnu problematiku o kojoj se pregovara i stavove EK široj javnosti. Europska komisija, međutim, ne može prisiliti SAD na ekvivalentnu otvorenost, što je razlogom činjenice da se konsolidirani tekstovi ne mogu objavljivati, nego im pristupaju samo posebno akreditirane organizacije, dužnosnici i zastupnici u parlamentima i to u kontroliranim uvjetima.
- **Kako bi osigurala adekvatno uključivanje svih dionika u procesu, EK je 27. travnja osnovala Savjetodavnu skupinu** sa 16 članova koji predstavljaju civilno društvo, gospodarstvo i sindikate i koja savjetuje pregovarače u svakom od pregovaračkih krugova.
- **TTIP će biti javno objavljen u konačnom tekstu minimalno godinu dana prije nego što će se o njemu u EP-u raspravljati,** što će osigurati dovoljno vremena za kvalitetno odlučivanje zastupnika o tome treba li sporazum ratificirati.
- **Velika je vjerojatnost da će TTIP prolaziti ratifikaciju u svih 28 nacionalnih parlamenta** jer čak i Europska komisija smatra da mu treba dati status „mješovitog sporazuma“. Time će biti osigurana adekvatna demokratska kontrola i uvid u proces odlučivanja o TTIP-u.

Zaključak:

Iako TTIP predstavlja značajan iskorak prema većoj transparentnosti u odnosu na uzuse u gospodarskoj diplomaciji, veći dio europske javnosti promatra problematiku TTIP-a kroz očište vlastitog prava na pristup informacijama od javnog interesa i još uvjek uočava deficit transparentnosti, osobito u pogledu uvida u konsolidirane tekstove Sporazuma te uvida u lobističke pritiske na pregovarače i dužnosnike EK. Uključivanje javnosti trebalo bi podrazumijevati, osim Savjetodavne skupine, i širi konzultativni proces o kritičnim pitanjima, pri čemu konzultacije o ISDS sustavu – do sada jedini primjer takvoga procesa - nisu pokazale zadovoljavajuću razinu ugrađivanja stavova javnosti u daljnji proces pregovaranja. Zbog ograničenog pristupa informacijama o pregovorima, nacionalni parlamenti još uvjek nemaju mogućnost na informiran način raspravljati o procesu pregovaranja pa na njega ne mogu niti utjecati. Iako će po svemu sudeći TTIP prolaziti konačnu ratifikaciju u nacionalnim parlamentima, takav će proces ostati sveden na princip „uzmi ili ostavi“. S toga možemo govoriti o demokratskom deficitu procesa pregovaranja.

Dok se europskim institucijama, bez obzira na utvrđenje nedostatke, ne može poreći angažman ka jačanju transparentnosti procesa pregovaranja, u Hrvatskoj je takav angažman gotovo potpuno izostao. Proces pregovaranja je za domaću javnost, pa i njezine zastupnike u Saboru, ostao nedovoljno transparentan, unatoč nastojanjima Europske komisije da ga učini otvorenijim. Za javnost u Republici Hrvatskoj i Hrvatski sabor, dvije Vlade u mandatu tijekom pregovora učinile su iznimno malo kako bi

osigurale kvalitetno informiranje javnosti i njezinog zastupničkog tijela, a ništa kako bi ju konzultirale i njezina stajališta reprezentirale na europskoj razini. Stoga će u Hrvatskoj proces pregovaranja o TTIP-u ostati obilježen nedostatkom transparentnosti i demokratskim deficitom.

3.1.2. REGULATORNA TIJELA Nedostaje li predloženim mehanizmima regulatorne suradnje TTIP-a demokratski legitimitet i ograničavaju li oni nacionalna, regionalna i lokalna tijela u donošenju zakona i javnih politika?

Arhitektura Sporazuma predviđa poglavje o regulatornoj suradnji. Regulatorna suradnja podrazumijeva dugoročnu suradnju na usklađivanju postojećih i pripremi novih akata koji reguliraju standarde, no njezini modaliteti tek su u procesu definiranja. Podloga za analizu ovdje jest, osim stavova dionika, uvid u Prijedlog teksta EU koji je predložen u 13. krugu pregovora održanom 20.–24. travnja 2016. i uvid u konsolidirani tekst koje je na svojim stranicama objavio Greenpeace 1. svibnja 2016., a iz kojeg je vidljiva ranija varijanta EU prijedloga i SAD-ova prijedloga (nastala nakon 12. kruga pregovora).

Prijedlog teksta poglavlja EU (travanj 2016.)¹⁶ – ključni elementi

- Smisao poglavlja je potaknuti trgovinu i investicije uz očuvanje visokih standarda (zaštite okoliša, potrošača, javnoga zdravlja itd.) (čl. 1,t.1 (a))
- Ništa u poglavlju ne može ograničiti strane u održavanju, usvajanju i primjeni pravovremenih mjera za ostvarivanje legitimnih ciljeva javnih politika (čl.I.3.)
- Poglavlje obuhvaća regulatornu suradnju, tj. „**promociju regulatorne kompatibilnosti**“, i **razmjenu informacija i regulative** na „**središnjoj razini**“ (uredbe i direktive EU i federalne akte u SAD) – čl.2, čl.9 i čl.10, ali i **razmjenu informacija i regulativa na ne-središnjoj („non-central“) razini** (zakone i uredbe na nacionalnoj razini zemalja članica EU ili razini pojedine države u SAD)
- Svaka strana će imenovati **fokalnu točku** koja će biti zadužena za razmjenu informacija s drugom (čl. 8,t.3)
- Svaka strana će objavljivati minimalno jednom godišnje **plan donošenja regulatornih akata na središnjoj razini** (čl.5,t.1)
- Svaka od ugovornih strana može zahtjevom upućenim prema fokalnoj točki uspostaviti **regulatornu razmjenu** (u obliku sastanaka, pismene komunikacije ili dr.) s drugom stanom
- Ugovorna strana može drugoj predložiti i **uspostavu regulatorne kompatibilnosti („promoting regulatory compatibility“), kroz mehanizme međusobnog priznavanja ili usklađivanja regulatornih akata** (čl.10)
- Regulatorne razmjene mogu se dogoditi **u bilo kojem trenutku u zakonodavnom procesu** (čl.12,t.3)
- Stanke će uspostaviti **Tijelo za regulatornu suradnju** koje ima zadaću nadzirati i promicati provedbu odredbi poglavlja (čl.14,t.1)
- Tijelo za regulatornu suradnju bit će zaduženo za (čl.14, t.2):
 - pripremu i objavu Godišnjeg programa regulatorne suradnje (kojim se definiraju prioriteti regulatorne suradnje s obzirom na već pokrenute inicijative razmjene i usklađivanja)
 - praćenje provedbe odredbi poglavlja, uključujući i izvještavanje prema **Zajedničkom ministarskom tijelu**
 - razmatranje novih inicijativa za regulatornu suradnju na temelju doprinosa ugovornih strana ili njihovih dionika, uključujući i prijedloge za pokretanjem regulatorne kompatibilnosti
 - osiguravanje transparentnosti regulatorne suradnje
- Tijelo za suradnju može osnivati **sektorske radne skupne** i delegirati im određene zadaće ili zadaće delegirati radnim skupinama koje je osnovalo Zajedničko ministarsko tijelo (čl.14, t.4.)
- Tijelo za suradnju održavat će minimalno **jednom godišnje sastanak otvoren za dionike** kako bi razmijenili mišljenja o Godišnjem programu regulatorne suradnje (čl.15, 7.1)

¹⁶ European Union's textual proposal for legal text on "Regulatory Cooperation" in TTIP, as tabled for discussion with the US in the negotiating round of 20-24 April 2015 and made public on 4 May 2015;
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/april/tradoc_153403.pdf, Last accessed 22 June 2016

- Godišnji sastanci obuhvaćat će **Grupe za kontakt sa civilnim društвом**, u kojima će se osigurati uravnotežena zastupljenost poslovnog sektora, potrošača, grupa za javno zdravstvo, sindikata, organizacija za zaštitu okoliša i drugih javnih dionika (čl.15, t.2)
- Svaka ugovorna strana osigurat će da **bilo koji od dionika mogu dati svoja mišljenja i prijedloge za regulatornu suradnju** Tijelu za regulatornu suradnju, koje je dužno osigurati da dobiju pisani odgovor (čl.15.3)
- „Definirat će se procedure za rad sektorskih radnih skupina koje će omogućavati dionicima konzultaciju s predstavnicima civilnog društva koji zastupaju različite interese“ (čl.15,t.4)
- Tijelo za regulatornu suradnju bit će sastavljeno od predstavnika ugovornih strana, uključujući i ne-središnju razinu. Uključivat će više predstavnike regulatora i nadležnih tijela, kao i predstavnike nadležne za regulatornu koordinaciju i međunarodnu trgovinu na središnjoj razini. Prema potrebi, na pojedine sastanke sazivat će se i drugi regulatori i nadležna tijela. (čl.16, t.1)
- *Točka kojom će se opisati sastav, predsjedavanje i Pravilnik o radu Tijela za regulatornu suradnju naznačena je, ali ne i opisana (tzv. placeholder)*

DA

Zabrinutost oko dugoročnog mehanizma regulatorne suradnje jedan je od ključnih argumenta protiv TTIP-a kod sugovornika iz organizacija civilnog društva, uključujući i sindikate, kao dijela političara s zainteresiranim za temu.

Izneseni argumenti:

- **Uvođenjem dugoročne regulatorne suradnje TTIP bez adekvatne javne rasprave i bez institucionalne pripreme izlazi iz domene trgovinskog i investicijskog sporazuma i ulazi u sferu trajnog zajedničkog reguliranja tržišta.** Regulatorna suradnja nužno podrazumijeva određen oblik intervencije u zakonodavne procese drugog entiteta. U ovom slučaju, SAD i dionici iz SAD-a imali bi određeni stupanj (ovisno o definiciji teksta) prava na intervenciju u zakonodavne procese u EU, a vjerojatno i na nacionalnim razinama u zemljama članicama (prema aktualnim prijedozima obiju strana). Takvo međusobno prožimanje u zakonodavnom postupku usporedivo je s razvojem zajedničkog europskog tržišta koje je pratio dugotrajan proces usklađivanja političkih interesa i razvoja institucija te visoka razina svijesti svih uključenih strana i njihove javnosti o političkom značaju procesa udruživanja. Kod TTIP-a, takvo se usklađivanje regulative događa „na mala vrata“, bez široke svijesti javnosti, pa čak niti političkih elita, o njegovim dugoročnim implikacijama. Prema sadašnjim nacrtima teksta, ne razvijaju se demokratski legitimirani mehanizmi odlučivanja i adekvatno definirane institucije, a opseg samog pravnog teksta kojim se takva suradnja uspostavlja je nedostatan za stvaranje ozračja pravne sigurnosti. TTIP stvara institut zakonodavne suradnje bez pravog demokratskog nadzora i ne sagledavajući posljedice po postojeće procese u EU i na nacionalnoj razini.
- **Okvir za regulatornu suradnju u sadašnjim prijedozima nije jasno definiran** i daje razloga za zabrinutost oko demokratskog nadzora zajedničkih institucija i otvaranja utjecaju korporativnog sektora. Regulatorna suradnja tj. dugoročno usuglašavanje tržišnih standarda, podrazumijeva oblikovanje neke vrste zajedničkih institucija i procedura. Ako se njihove procedure čvrsto ne definiraju, osobito u području sudjelovanja dionika koji nisu demokratski izabrani, postoji opasnost od toga da one neće djelovati u javnom interesu ili da će takva biti percepcija javnosti, što je također neželjen efekt.

Primjerice, Europski parlament je u svojoj Rezoluciji o TTIP-u (čl.2 (c) (IX)) zatražio od Komisije da osigura da se TTIP-om u potpunosti očuvaju regulatorni sustavi sa svake strane Atlantika,

kao i uloga EP-a u procesu odlučivanja i demokratskog nadzora nad regulatornim postupcima te da se osigura potpuna transparentnost procesa. Također nalaže kako je potrebno biti oprezan oko uravnoteženog utjecaja dionika u konzultativnom procesu te da je nužno „specificirati ulogu, sastav i pravni status Tijela za regulatornu suradnju“¹⁷. Sadašnji prijedlog teksta poglavlja ne govori dovoljno o temama koje brinu Europski parlament.

- **Predložene procedure regulatorne suradnje otvaraju vrata nekontroliranom pritisku korporacija na regulatore i taj pritisak bit će usmjeren na snižavanje standarda zaštite okoliša i potrošača.** Aktualni prijedlog teksta EU podrazumijeva uključivanje dionika, koji obuhvaćaju i poslovni sektor i predstavnike civilnog društva. Dosadašnja praksa lobiranja u EU, uključujući i u konzultacijama o TTIP-u (podaci Corporate Europe Observatory, vidi gore), daje osnova za vjerovanje kako će poslovni sektor, a osobito velike korporacije, biti puno uspješniji u promicanju svojih interesa kroz takav forum. Prijedlog SAD-a u tom smislu ide nekoliko koraka dalje, otvarajući vrata za direktno uključivanje doprinosu bilo koje instance iz druge strane u proces donošena zakona u bilo kojoj fazi, uključujući i pravo na davanje amandmana ili zahtjeva za povlačenjem zakona. Organizacija Corporate Europe Observatory, npr., smatra kako je dosadašnja regulatorna suradnja kroz okvir Nove transatlantske agende, već otvorila vrata utjecaju korporacija (osobito kroz mehanizam TABD-a – „Transatlantic Business Dialogue“) i da se on već pokazao usmjerjenim na snižavanje standarda zaštite okoliša i potrošača¹⁸.
- **Regulatorna suradnja usporavat će procese donošenja zakona i time ograničavati učinkovitost razvoja javnih politika.** Konzultativni procesi, bilo da oni budu ograničeni samo na Zajedničko regulatorno tijelo ili prošireni na bilo koju instancu s cijelog područja SAD-a i EU, čak i ako njihovi zaključci neće biti obvezujući za nacionalne i europske zakonodavce, usporit će donošenje zakona, koje je u EU već ionako sporo i time *de facto* dodatno sužavati mogućnost kvalitetnog reguliranja na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Kao primjer usporavanja procesa donošenja odluka zbog usklađivanja, Corporate Observatory Europe iznosi slučaj prethodne regulatorne suradnje EU i SAD-a u području regulacije testiranja kozmetike na životinjama, koji je doveo do procesa koji je trajao 15 godina (od 1998, kad se inicijalno očekivalo donošenje europske regulative, do 2013., kada je ona konačno i donesena)¹⁹.
- **Regulatorna suradnja postat će dodatno opravdanje za izostanak procjene regulatornog učinka, kao i regulatornu neučinkovitost u Hrvatskoj.** Dio sugovornika ukazuje na činjenicu kako se i do sada pokazalo kako je usklađivanje s regulativom na razini EU u Hrvatskoj do sada rađeno bez adekvatne procjene regulatornog i gospodarskog učinka, a imperativ pristupanja EU, kao i zahtjevi članstva služe kao izgovor za neadekvatnu pripremu pravnih rješenja, izostanak javne rasprave ili procjene učinka. Kao primjer navodi se recentno razočaranje javnosti učincima ugradnje toplinskim razdjelnika, koje je *ex post* dovelo do rasprave o načinu na koji se Pravilnikom o obračunu troškova grijanja interpretirala direktiva EU o energetskoj učinkovitosti (2012/27/EU). Sugovornici prepostavljaju da bi dodatna razina regulatornog

¹⁷ European Parliament resolution of 8 July 2015 containing the European Parliament's recommendations to the European Commission on the negotiations for the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) (2014/2228(INI))

¹⁸ Corporate Europe Observatory: „Dangerous regulatory Duet“, http://corporateeurope.org/sites/default/files/attachments/regulatoryduet_en021.pdf

¹⁹ Corporate Europe Observatory: „Dangerous regulatory Duet“, http://corporateeurope.org/sites/default/files/attachments/regulatoryduet_en021.pdf

usklađivanja, koju bi eventualno TTIP mogao donijeti, ojačala takave neželjene efekte na domaći zakonodavni proces.

NE:

Europska komisija, kao i veći dio zastupnika u EP uključenih u istraživanje ne smatraju da bi mehanizam regulatorne suradnje mogao imati negativne učinke na donošenje zakona i javnih politika, niti da će im potencijalno manjkati demokratskog legitimiteata.

Argumenti su:

- **Regulatornom suradnjom osigurat će se dugoročna dobrobit svih aktera na tržištu**, budući da će se njome pojednostaviti nastup na tržištu i osigurat jednaki uvjeti za proizvođače, ali i sigurnost potrošača s obje strane Atlantika. Regulatorna suradnja služit će tome da se i u SAD i u EU promiču jednaki, visoki standardi zaštite okoliša i prava potrošača. U svakoj prilici, EK naglašava kako će osnovni princip regulatorne suradnje biti postizanje kompatibilnih razina zaštite potrošača i okoliša, a područja u kojima to neće biti moguće (npr. GMO), neće ostat će izvan TTIP-a.
- **Standardi u SAD-u i EU u pravilu nisu dramatično različiti pa suradnja koja vodi usklađivanju ili međusobnom priznavanju ne predstavlja nužno snižavanje standarda.** Standardi su kod mnogih proizvoda i usluga drugačiji u tehničkom smislu. Načini certifikacije ili provjeravanja se ne podudaraju, ali se njima osigurava ista razina sigurnosti za potrošača ili okoliš. EK navodi primjere standarda u kozmetičkoj industriji koji su u nekim elementima viši u US, nego u EU. Zatim, primjerice, sigurnosni standardi u automobilskoj industriji nisu različite visine, ali podrazumijevaju niz različitih mjera i testova, koji inhibiraju izvoz automobila iz EU u US. Slično vrijedi i za standarde u proizvodnji strojeva, gdje US ne priznaje EU standarde i certifikate, a regulatornom suradnjom bi se to moglo izmijeniti. Iznimke postoje (npr. u području GMO ili u pogledu upotrebe kemikalija i REACH direktive), ali EK ističe kako ti slučajevi uopće neće biti predmetom usklađivanja.
- **Regulatornom suradnjom neće se ni na koji način ograničiti pravo nacionalnih, regionalnih i lokalnih vlasti da odlučuju o javnim politikama. Preporuke Zajedničkog regulatornog tijela neće biti za njih obvezujuće.** Prijedlog poglavlja o regulatornoj suradnji EU eksplisite naglašava (čl.1., t.3) kako se sporazumom „neće umanjivati prava stranaka da donose, održavaju ili primjenjuju pravovremene mjere kojima postižu legitimne ciljeve javnih politika.“²⁰ Dugoročna regulatorna suradnja imat će konzultativnu ulogu u zakonodavnom procesu.
- **Regulatornom suradnjom osigurat će se jednak pristup svih zainteresiranih dionika konzultativnim procesima u donošenju pravnih akata.** Predloženi mehanizam godišnjih sastanaka Skupina za kontakt sa civilnim društvom (prijedlog teksta poglavlja „Regulatorne suradnje“, čl.15,t.2) osigurat će „uravnoteženu zastupljenost skupina iz poslovnog sektora, predstavnika potrošača, javnog zdravstva, sindikata, organizacija za zaštitu okoliša i drugih organizacija od javnog interesa.“

²⁰ European Union's textual proposal for legal text on "Regulatory Cooperation" in TTIP, as tabled for discussion with the US in the negotiating round of 20-24 April 2015 and made public on 4 May 2015; http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/april/tradoc_153403.pdf, Last accessed 22 June 2016

- **Regulatorna suradnja između SAD-a i EU postojala je i ranije i nije stvorila nepoželjne učinke od kojih kritičari strahuju.** Regulatorna suradnja uspostavljena je još devedesetih. 1990. potpisana je Transatlantska deklaracija, koja je predviđala bilateralne summite vezano uz sigurnosne, ali i gospodarske teme. 1995. ta je suradnja produbljena kroz Novu transatlantsku agendu, koja predviđa i dijalog između vlada i različitih dionika s obiju strana Atlantika. Iskustvo pokazuje da takva suradnja nije narušila demokratske i tržišne standarde u EU.

Zaključak:

Regulatorna suradnja svakako će donijeti još jednu nadnacionalnu razinu u donošenju odluka o regulaciji tržišta, čak i ako zajednička tijela predviđena tom suradnjom budu imala samo konzultativnu funkciju. U tom smislu, proces odlučivanja na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini ne bi trebao biti direktno inhibiran, ali će svakako jednim dijelom biti otvoren dodatnim nadnacionalnim utjecajima. Vrlo je vjerojatno da će dodatni konzultativni procesi usporiti procese donošenja odluka u EU, a time i njihove implementacije u nacionalne, regionalne i lokalne okvire.

Određen oblik suradnje u dugoročnom reguliraju tržišta nadaje se, međutim, kao nužan element poticanja trgovinske suradnje, a prisutan je i u razdoblju koje prethodi TTIP-u. Rizik koji TTIP predstavlja jest da se takva regulatorna suradnja proširi na više područja djelovanja i razina odlučivanja, a da pritom izostane razumijevanje javnosti o njezinoj važnosti, kao i demokratska kontrola institucija koje njome upravljaju. Sadašnji prijedlozi teksta poglavlja, kao i sama javna rasprava o regulatornoj suradnji ne eliminiraju taj rizik. Do sada viđeni prijedlozi teksta poglavlja ne uzimaju dovoljno u obzir značaj uspostave zajedničkih tijela i procedura za demokratski legitimitet kako samog TTIP-a, tako i europskih institucija koje će u procesu predstavljati države članice.

Regulatorna suradnja bez detaljnog unaprijed definiranog okvira i širokog političkog konsenzusa mogla bi dodatno srozati povjerenje u demokratske institucije u Europi općenito i institucije EU osobito te će nužno ostavljati prostora za sumnje u utjecaj korporativnog sektora ili političke pritiske druge strane, čak i u situacijama kada one možda neće biti opravdane. Adekvatna javna rasprava sa sviješću o svim implikacijama regulatorne suradnje, kao i temeljita definicija mehanizama demokratske kontrole i participacije u tim mehanizmima, stoga se nadaje kao nužnost, koju za sada pregovarači nemaju dovoljno u vidu.

3.1.3. ISDS Osiguravaju li trenutno prepostavljeni mehanizmi regulacije sporova između investitora i države u TTIP-u jednakost svih pred zakonom i slobodu nacionalnih, regionalnih i lokalnih tijela da donose zakone i javne politike?

Sustav rješavanja sporova između investitora i države „Investor-State Dispute Settlement“ (ISDS) jedan je od elementa pregovora o TTIP-u koji je dobio najviše pažnje u javnosti. Taj sustav, često ugrađivan u međunarodne bilateralne i multilateralne investicijske ugovore, omogućuje privatnom investitoru iz jedne stranke potpisnice ugovora da zatraži arbitražu u tužbi protiv druge države potpisnice ukoliko smatra da su mu oštećena prava zagarantirana relevantnim međunarodnim ugovorom.

Ovdje, prije argumenata koji osporavaju ili podržavaju takav sustav i njegovu ugradnju u TTIP dajemo kratki osvrt na povijest i osnovne podatke o ISDS-u.

- Arbitraža u investicijskim sporovima počinje se razvijati početkom 20. stoljeća, ali oblik koji ima danas počinje poprimati 50-ih, u vrijeme dekolonizacije i potrebe za regulacijom ulaganja u bivše kolonije²¹
- Prvi Bilateralni investicijski sporazum (Bilateral Investment Treaty – BIT), potpisani je između Njemačke i Pakistana 1959. godine. Cilj prvih bilateralnih sporazuma bio je zaštiti investitore od eksproprijacije u zemljama u kojima je pravo vlasništva bilo nov koncept.²²
- 60-ih godina prošlog stoljeća, razvijaju se multilateralni instrumenti ISDS-a, uključujući ICSID Konvenciju, koji potpisuju članice Svjetske banke 1965. i kojom se osniva sudište u Washingtonu (International Centre for Settlement of Investments Disputes), kao i UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law), koji je uspostavljen 1966.
- Broj ISDS slučajeva je u stalnom porastu. Prema UNCTAD-ovoј bazi, između 1987. i 1993. pokrenut je jedan slučaj, od 1993. – 2003. taj broj raste s jednog godišnje (1993.) na 38 godišnje (2003.), 2014. ih je pokrenuto 66, a 2015. njih 70²³
- OECD navodi da postoji 125 tijela, mehanizama ili sustava pravila koja danas djeluju u ISDS-u²⁴. Arbitražu obično provode 3 suca, po jedan kojeg postavljaju stranke, a o trećem se dogovaraju ili pozivaju tijelo koje je aktivno u sustavu ISDS-a (npr. ICSID ili UNCITRAL) da ga postavi.
- Danas u svijetu postoji 2319 BIT-ova i 293 povelje s investicijskim odredbama²⁵
- Hrvatska je potpisnica 59 BIT-ova, uključujući i onaj s SAD-om iz 1996.²⁶
- Prema UNCTAD-u, u 2015. najveći broj ISDS slučajeva odnosio se na različite BIT-ove, a oko trećine ih je temeljeno na Ugovoru o energetskoj povelji (Energy Charter Treaty), zatim na Sjevernoameričkom sporazumu o slobodnoj trgovini (NAFTA) te na BIT-u između SAD-a i Argentine
- Protiv Hrvatske je prema UNCTAD-u podignuto 6 slučajeva, od kojih je 2 presuđeno u korist države, a 4 se još rješavaju
- Tijekom godina, odredbe ISDS-a u BIT-ovima i međunarodnim sporazumima se ponešto specificiraju. CETA (Sveobuhvatni gospodarski i trgovinski sporazum između EU i Kanade) donosi unaprijeđen set odredbi koje je Komisija predlagala i kao rješenje za TTIP
- Pod utjecajem brojnih kritika na račun ISDS mehanizma u svjetlu TTIP-a, uključujući i one iz Europskog parlamenta²⁷, Europska komisija je 27. ožujka 2014. otvorila javne konzultacije o ISDS sustavu, koje su trajale do 13 svibnja 2014. u kojem je kao prijedlog teksta dan uzorak ISDS odredbi iz CETA Sporazuma. Zaprimila je 149 399 priloga, od kojih najveći dio prikupljen na kolektivnim platformama organizacija civilnog društva (145.000), a svega 82 od privatnih tvrtki, uključujući i konzultantske tvrtke i odvjetničke uredi. Većina priloga, prama popratnom

²¹ Roderick Abbott, Fredrik Erixon, and Martina Francesca Ferracane, : „Demystifying Investor-State Dispute Settlement (ISDS)”, Ecipe Occasional Paper, No. 5/2014, str. 4-5

²² Ibid., str.5

²³ <http://investmentpolicyhub.unctad.org/ISDS/FilterByYear>

²⁴ Report Online public consultation on investment protection and investor-to-state dispute settlement (ISDS) in the Transatlantic Trade and Investment Partnership Agreement, Bruxelles, 13.1.2015, SWD(2015) 3 final

²⁵ <http://investmentpolicyhub.unctad.org/IIA>

²⁶ Ibid.

²⁷ European Parliament resolution of 8 July 2015 containing the European Parliament’s recommendations to the European Commission on the negotiations for the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) (2014/2228(INI))

izvješću Komisije, protivi se uvođenju ISDS-a općenito. Iznimka su prilozi koji dolaze iz poslovnog sektora.²⁸

- Nakon javnih konzultacija, u rujnu 2016. EK predlaže novi mehanizam arbitraže u investicijskim sporazumima za TTIP, koji prepostavlja uspostavu stalnog sudišta: tzv. ICS (Investment Court System). Uz činjenicu da bi se radilo o stalno postavljanim i odabranim sucima te dodatno, uže definiranje situacija koje su utužive prema mehanizmu, ključni novitet je mogućnost žalbenog postupka.²⁹ Reakcije američkih pregovarača su decidirano negativne.

NE:

- **ISDS sustav instrument je kojim korporacije direktno ili indirektno umanjuju mogućnost da države, regije ili lokalne vlasti donose odluke i progresivnu regulativu u područjima javnog interesa, kao npr. zaštite okoliša, ljudskih prava i sudjelovanja javnosti u donošenju odluka od gospodarskog značaja.** Protivnici ISDS-a citiraju statistiku UNTAD-a, koja govori o tome da je do kraja 2015. 26% slučajeva presuđeno u korist investitora i još toliko završilo pogodbom, što protivnici ISDS-a tumače kao barem djelomičnu pobjeda investitora. Postoji niz slučajeva u kojima je sud presudio u korist investitora, a koji su tužili države zbog reguliranja pitanja od javnog značaja, poput npr. sl. S.D. Myers protiv Kanade, temeljenog na NAFTA-i, gdje je američka tvrtka tužila Kanadu zbog „indirektne eksproprijacije“, nakon što je Kanada zabranila izvoz toksičnog PCB otpada (a što je bila obavezna učiniti prema Bazelskoj konvenciji, koju je Kanada, za razliku od SAD-a, potpisala). Budući da su troškovi arbitraže iznimno visoki, a ne snosi ih uvijek strana koja je izgubila, ostvaruje se indirektan utjecaj na regulatora, koji izbjegava donositi odluke koje bi ga mogle dovesti pred arbitražno sudište – govori se o „regulatory chill“ (otprilike: regulatorni zastoj) efektu.
- **U smislu „regulatory chill“ efekta, manje i gospodarski slabije razvijene države unutar EU moguće biti puno pogodenije ISDS mehanizmima u TTIP-u.** Osim samih troškova arbitraže, takve države više se boje učinka koji bi proces mogao imati u privlačenju drugih investitora. Stoga Hrvatska ima osobitih razloga za zabrinutost u pogledu indirektnih učinaka ISDS-a, a slučaj MOL protiv Hrvatske već sad u javnosti potiče raspravu o isplativosti arbitraže s dalekosežnim posljedicama, što pokazuje da bi i u budućnosti Hrvatska mogla biti nesklona donositi odluke koje će ju potencijalno dovoditi u poziciju izloženosti tužbama investitora.
- **S obzirom da je značajan dio slučajeva temeljen na Ugovoru o energetskoj povelji, potencijal ISDS-a da utječe na regulaciju u zaštiti okoliša osobito je jasno vidljiv.** No to ne znači da se on neće primjenjivati i u drugim slučajevima u kojima pravo države da donosi javne politike dolazi u koliziju s interesima investitora.
- **ISDS sustav (ili ICS) utemeljen je na nepovjerenju u nacionalna sudišta, kojemu u demokratskim državama koje se međusobno uvažavaju nema mjesta.** Dio sugovornika koji su pravnici, kao i mišljenje Njemačke udruge sudaca, ukazuju na činjenicu da nema razloga smatrati da pravna zaštita koju investitori dobivaju pred nacionalnim sudištima demokratskih i uređenih zemalja nije dostatna. Njemačka udruga sudaca u svojem mišljenju o ICS-u navodi: „Jasno implicirana prepostavka prijedloga za Međunarodni investicijski sud da sudovi država

²⁸ Report Online public consultation on investment protection and investor-to-state dispute settlement (ISDS) in the Transatlantic Trade and Investment Partnership Agreement, Bruxelles, 13.1.2015, SWD(2015) 3 fin, str.

14 - 15

²⁹ Commission draft text: „Transatlantic Trade and Investment Partnership, Trade in Services, Investment and E-commerce. Chapter II – Investment“,

članica EU ne uspijevaju stranim investitorima osigurati učinkovitu pravnu zaštitu, nema činjenične osnove. Ako su parteri koji pregovaraju identificirali slabosti u ovom pogledu kod pojedinih država članica EU, trebali su ih raspraviti sa nacionalnim pravosuđima i jasno definirati.³⁰

- **ISDS stavlja investitore u privilegiran položaj pred drugim pravnim i fizičkim osobama, društvenim skupinama, domaćim investitorima, pa i samim državama potpisnicima sporazuma, koji nemaju pristup tome, niti sličnom pravnom instrumentu.** Države ne mogu tužiti investitora u ISDS sustavu. Ako bi prijedlog EK o izmijenjenom ICS modelu bio prihvачen, one bi tek tim prijedlogom stekle pravo na žalbu. Osim toga, druge društvene skupine - sindikati, organizacije građana, lokalne zajednice - nemaju pristup arbitražnom sudištu niti u pogledu reguliranja svojeg odnosa s investitorima, niti svojeg odnosa s državom. „Gdje je sud namijenjen sindikatima?“ - pitao je jedan od predstavnika sindikata obuhvaćen u istraživanju. K tome, sustav ISDS-a (kao i međunarodni investicijski sporazumi koji su mu temelj) stavlja strane investitore u povoljniji položaj i u odnosu prema domaćima, koji nemaju pristup nadnacionalnim arbitražnim sudištima u zaštiti svojih interesa.
- **Zbog visokih troškova, ISDS stavlja male i srednje poduzetnike u nepovoljan položaj u odnosu na korporacije.** Mali i srednji poduzetnici *de facto* nemaju pristupa ISDS, zbog nedostatka sredstava da arbitražu financiraju. Europska komisija citira podatke OECD-a o broju slučajeva koje mali i srednji poduzetnici iznose pred arbitražna sudišta prema ISDS-u³¹ kao povoljne, no kritičari ISDS-a naglašavaju kako citirana studija ne uzima u obzir definiciju malog i srednjeg poduzeća kojom barataju institucije EU (a koja se temelji i na broju zaposlenih i na prihodima), nego određuje veličinu poduzeća samo temeljem broja zaposlenih, što u određenim industrijama nije relevantan podatak za ocjenu veličine i snage poduzeća (npr. finansijske institucije).
- **ISDS reducira rizik investitora o trošku države.** Rizik je sastavni dio poduzetništva. ISDS sustav omogućuje stranim investitorima potpunu eliminaciju regulatornog rizika nauštrb države, što nije pravedan zahtjev. S druge strane, država nema sličan instrument tužbe investitora zbog eventualnih odustajanja od ulaganja za koja se smatra da jest javni interes, budući da ne može na isti način tužiti investitora na arbitražnom sudištu.

DA:

- **TTIP neće dovesti ISDS u Europsku uniju, niti u Hrvatsku – on već postoji u nizu bilateralnih investicijskih sporazuma, uključujući one među državama članicama EU. TTIP otvara vrata za reformu ISDS-a koja će ga učiniti povoljnijim po države potpisnice.** Hrvatska ima niz bilateralnih investicijskih sporazuma s ISDS klauzulama, uključujući i onaj sa SAD-om. Kako se radi o starijim sporazumima, oni su neodređeni od onog predloženog CETA-om, a pogotovo od prijedloga Komisije za ICS, te omogućuju šire tumačenje prava investitora na jednaki tretman i nadoknadu zbog „indirektne eksproprijacije“. TTIP u tim smislu pruža priliku Hrvatskoj da izbjegne dio eventualnih budućih sporova s investitorima ili da, ako do njih dođe, u njima bude u povoljnijem položaju. I u kontekstu EU, uvezvi u obzir niz intra- i ekstra- EU BIT-

³⁰ Mišljenje o uspostavi investicijskog sudišta u TTIP-u – prijedlog Europske komisije 16.9.2015., dano 11.12.2015 (br.4/veljača 2016.).

³¹ Gaukrodger, D. and K. Gordon (2012), “Investor-State Dispute Settlement: A Scoping Paper for the Investment Policy Community”, OECD Working Papers on International Investment, 2012/03, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5k46b1r85j6f-en>

ova, već sama CETA donosi značajan napredak u odnosu na zatečeno stanje, a uspije li Komisija kroz pregovore o TTIP-u provesti zamisao o ICS-u, taj će napredak biti iznimno velik.

- **ISDS je dobro utvrđen sustav sudišta koji investitorima daje pravnu sigurnost i na taj način promovira ulaganja i gospodarski razvoj, ali ne nužno na štetu država.** Prema podacima UNCTAD-a, 36% svih slučajeva odlučeno je u korist države, a njih 26% završilo je nagodbom. Ne može se stoga govoriti o tome da ISDS pogoduje investitorima. Sustav se razvijao desetljećima te kroz rad UNCITRAL-a i ICSID-a stvorio određenu prasku i set pravila te se ne može smatrati *ad hoc* sustavom. Takav sustav u interesu je svim državama koje žele privući strane investitore i unaprjeđuje investicijsku klimu i pravnu sigurnost.
- **ISDS se pogrešno percipira kao interes isključivo američkih korporacija – on štiti i investitore iz EU.** Kontinuirano UNCTAD-ove statistike pokazuju da je najveći broj ISDS slučajeva proizšao iz tužbi investitora iz EU – u 2014. čak njih 64%.

Zaključak:

Iako je prijedlog EK za ICS otklonio određene razloge za zabrinutost oko legitimite i pravednosti ISDS sustava, on i dalje ostaje instrument zaštite interesa investitora kakva se ne pruža drugim pojedincima ili društvenim skupinama te koji može indirektno utjecati na slobodu odlučivanja na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Stoga on, uz institute regulatorne suradnje, predstavlja potencijalno najznačajniji izvor indirektnih učinaka TTIP-a u različitim područjima javnih politika. ISDS je, osim toga, izraz nepovjerenja u nacionalna sudišta i nacionalne i regionalne institucije, koji želi osigurati sigurnost investiranja (pa i posredne pretpostavljene socioekonomske učinke) nauštrb povjerenja u pravnu državu.

Ipak, u svjetlu činjenice da TTIP ne uvodi, nego samo proširuje primjenu ISDS-a u Europskoj uniji, te da Hrvatska ima potpisani niz BIT-ova, uključujući onaj s SAD-om, prijedlog Komisije za ICS sustav, pa čak i varijanta ISDS-a kakva je predložena u CETA-i za Hrvatsku bi predstavljaо pravno povoljniji okvir. To, međutim, ne znači da je neopravdana težnja potpunom odbacivanju privilegiranog sustava sudišta za investitore iz trgovinskih sporazuma općenito i inzistiranje na jačanju nacionalnog pravosudnog sustava i europskih pravnih institucija u zaštiti prava investitora, ali i drugih društvenih skupina kojih se investicije tiču.

3.2. U kojim su područjima djelovanja i gospodarskim sektorima su očekivani učinci na ljudska prava i socio-ekonomske nejednakosti i pod kojim uvjetima bi se mogli ostvariti?

3.2.1. JAVNE USLUGE

Hoće li TTIP otvoriti vrata većoj liberalizaciji tržišta javnih usluga u zdravstvu i obrazovanju te socijalnih usluga i time suziti pristup javnim uslugama i/ili sniziti njihovu kvalitetu?

Javna rasprava o TTIP-u jednim je dijelom bila određena pitanjem o tome otvara li TTIP vrata većoj liberalizaciji javnih usluga. Osobito se često spominju zdravstvene i socijalne usluge (tema koja je prevladavala raspravom o TTIP-u u Velikoj Britaniji) te briga za obrazovni sustav.

NE:

Službeni stav Komisije i većeg dijela zastupnika u EP s kojima smo razgovarali jest da TTIP uopće neće mijenjati poziciju javnih usluga na tržištu.

- **Komisija ističe kako joj je u mandatu da štiti usluge od javnog interesa** (Services of General Interest, SGIs), kod kojih je očuvana ingerencija nacionalnih država već samim Ugovorom o funkcioniranju Europske unije.

Čl.14. UFEU kaže:

„... s obzirom na značenje koje usluge od općeg gospodarskog interesa imaju kao dio zajedničkih vrijednosti Unije, kao i na njihovu ulogu u promicanju socijalne i teritorijalne kohezije, Unija i države članice, svaka u okviru svojih ovlasti i u okviru područja primjene Ugovorâ, vode računa o tome da se takve usluge odvijaju na temelju načela i uvjeta, osobito gospodarskih i finansijskih, koji im omogućuju ispunjavanje njihovih zadataka. Europski parlament i Vijeće, uredbama, u skladu s redovnim zakonodavnim postupkom utvrđuju ta načela i postavljaju te uvjete, ne dovodeći pritom u pitanje nadležnost država članica da, u skladu s Ugovorima pružaju, naručuju i financiraju takve usluge.“³²

Ugovor je popraćen i zasebnim Protokolom o uslugama od općeg interesa (Protokol 26) u kojem se još jednom ističe (čl.2.) kako:

„Odredbe Ugovorâ ni na koji način ne utječu na nadležnost država članica za pružanje, naručivanje i organiziranje negospodarskih usluga od općeg interesa.“³³

Poseban tretman usluga od općeg interesa definiran je i u Povelji EU o temeljnim pravima, čl. 36, koji slovi:

„Radi promicanja socijalne i teritorijalne kohezije Unije, ona priznaje i poštuje pristup službama od općeg gospodarskog interesa kako je predviđeno nacionalnim zakonodavstvima i praksom te u skladu s Ugovorima.“

Svi dosadašnji međunarodni trgovinski sporazumi koje je EK pregovarala u ime zemalja članica (GATS, CETA) isključivali su javne usluge iz režima liberalizacije. U CETA-i, npr., u poglavljju XII (Domaća regulativa) čl. 12. 2.2. definirano je da se poglavlje u pogledu EU ne odnosi na

³² Pročišćena inačica Ugovora o funkcioniranju Europske unije,
<http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/pregовори/111221-lisabonski-prociscena.pdf>

³³ Ibid.

„audiovizualne usluge i, kao što je definirano u rasporedu Dodatka II, zdravstvene, obrazovne i socijalne usluge, kockanje i oklade i prikupljanje, pročišćavanje i distribuciju vode“³⁴. Sličan tekst nalazi se u većem dijelu poglavlja, gdje se definira opseg poglavlja.

- Zakonodavstvo EU, kao i njegova integracija u međunarodne sporazume, garantiraju sljedeće elemente očuvanja prava država na regulaciju javnih usluga:
 - TTIP neće ograničavati pravo država da, ako to žele, daju monopol jednom dobavljaču u području javnih usluga
 - TTIP neće onemogućavati države da, ako tako žele, daju subvencije za pružanje tih usluga
 - TTIP neće limitirati države u njihovom pravu da odluče o tome žele li same pružati javne usluge ili ih na bilo koji način ustupiti privatnom dobavljaču
 - TTIP neće ograničavati mogućnost države da naknadno definira koje usluge smatra javnima
 - TTIP neće, kao što to nemaju ni dosadašnji trgovinski sporazumi EU, imati „ratchet clause“ (koji inače omogućuje da se odustajanje od privatizacije javne usluge smatra ponovnim uvođenjem barijere na tržištu), odnosno osigurava da se takva odredba ne odnosi na monopole, isključiva prava i vodu, javno obrazovanje, zdravstvene i socijalne usluge.
- Svejedno je definira li se javne usluge u sporazumima pozitivnom (koje su usluge obuhvaćene sporazumom) ili negativnom listom (koje nisu obuhvaćene, dakle koje se ne žele otvoriti), u oba slučaja postiže se jednako efikasna zaštita tih usluga, odnosno javnog interesa. **Recentni prijedlog poglavlja o uslugama u TTIP-u³⁵ podrazumijeva tzv. hibridnu listu**, pri čemu se u Prilogu III eksplisite navode sektori koji bi za cijelu EU bili otvoreni TTIP-om (pozitivna lista), uz nacionalna izuzeća, a u Prilogu II eksplisitno se navode izuzeća na razini EU i država članica (negativna lista). Ta izuzeća obuhvaćaju javne usluge, uključujući zdravstvene usluge (izuzeće br. 20), obrazovne usluge (br.17), socijalne usluge (br.20) te vodoopskrbu i odvodnju (br. 18). Usluge iz Priloga II oslobođene su tzv. „ratchet clause“ pa nije ostavljen niti prostor da investitor potencijalno spriječi države članice da u budućnosti odustanu od privatizacije, ako su ju započele, odnosno da ih zbog toga tuži. Takav prijedlog u skladu je s preporukama Europskog parlamenta izrečenima u Rezoluciji Parlamenta o TTIP-u³⁶ i ne ostavlja prostora za otvaranje tržišta u javnim uslugama „na mala vrata“.
- Javne usluge nisu definirane isključivo kao usluge koje se pružaju na nekomercijalnoj osnovi. Predložena izuzeća, poput onoga br. 20 za Zdravstvo i socijalne usluge navode sljedeće: (*Izuzeće se odnosi na „EU, u odnosu na prekogranično pružanje socijalnih usluga, bilo da su javno ili privatno financirane i u odnosu na aktivnosti ili usluge koje su dio javnog mirovinskog sustava ili sustava socijalne zaštite.“*³⁷) TTIP-om se, prema tome štite i one usluge koje javni operateri pružaju uz naplatu i koje su djelomično ili u potpunosti povjerene privatnim operaterima koncesijskim ili drugim ugovorima s državom, regionalnom ili lokalnom samoupravom.

³⁴ Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) between Canada, of the One Part, and the European Union, Consolidated Text, prijevod autora

³⁵ Services and investment offer of the European Union, tabled for discussion with the US in the negotiating round of 12 -17 July 2015 and made public on 31 July 2015.

³⁶ European Parliament resolution of 8 July 2015 containing the European Parliament's recommendations to the European Commission on the negotiations for the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) (2014/2228(INI)), čl. 2(b)(v)

³⁷ Services and investment offer of the European Union, tabled for discussion with the US in the negotiating round of 12 -17 July 2015 and made public on 31 July 2015., str. 88, prijevod autora

- Za Hrvatsku je predloženo dodatno izuzeće u pogledu obrazovnog sektora (u Izuzeću 17., Prilog II poglavlja o uslugama), prema kojemu ona, iako je pozitivnom listom u Prilogu III privatni obrazovni sektor otvoren drugoj strani u Prilogu II, ima izdvojeni nacionalni tretman koji ju ne obavezuje niti na liberalizaciju usluga niti u privatnom obrazovnom sektoru.³⁸ (Javni je sektor u potpunosti isključen time što se ne navodi u pozitivnoj listi u Prilogu III.)
- Hrvatska se ulaskom u unutarnje tržište EU već izložila potencijalnim tržišnim pritiscima za privatizacijom usluga, no za sada nema vidljivih učinaka u smislu velikog udjela stranih pružatelja usluga u zdravstvu, socijalnoj skrbi ili obrazovanju.

DA:

- Izuzeća koja TTIP predviđa, kao i općenito definicija javnih usluga, prema dijelu kritičara, ne predstavljaju dovoljno jasno definiranu zaštitu za javne usluge i ostavljaju vrata pritisku američkih pružatelja javnih usluga u zdravstvu i socijalnoj skrbi da na mala vrata uđu na europsko tržište i pojačaju pritisak na privatizaciju. Takva mogućnost je ojačana mehanizmom ISDS-a koji bi efektivno omogućio investorima da na nedovoljno jasnim definicijama javnog sektora i nejasnim izuzećima učinkovito temelje svoje tužbe protiv država članica. Kritičari TTIP-a ističu kako definicija „javnih usluga“ na koju se TTIP oslanja polazi od WTO-ove definicije usluge koju „pruža upravno tijelo“ („supplied in the exercise of governmental authority“), ali da bi usluga bila obuhvaćena definicijom javne usluge, „ne smije biti na komercijalnoj osnovi niti otvorena konkurenciji s jednim ili više ekonomskih operatera“³⁹.
- U pogledu zdravstvenih usluga, postoje „izuzeci od izuzeća“, koji su vrlo široki i ostavljaju prostora otvaranju tržišta u području dijela zdravstvenih usluga, kao i eventualno regulatornoj suradnji koja bi mogla suziti prostor nacionalnog regulatora da upravlja tržištem.

Tekst izuzeća br. 20, koje se odnosi na zdravstvene usluge, specificira kako se iznimka odnosi na:

„EU s obzirom na pružanje zdravstvenih usluga koje primaju javno financiranje ili državnu potporu u bilo kojem obliku, i koje se stoga ne mogu smatrati privatno financiranim (CPC 931, osim CPC 9312 medicinske i zubarske usluge, i dio 93191 koje se odnose na usluge primalja i usluge koje pružaju medicinske sestre, fizioterapeutske i bolničarske usluge). EU zadržava pravo usvajanja ili održavanja bilo koje mjere u odnosu na zdravstvene usluge koje se financiraju privatno, osim na privatno financirane bolnice, hitne službe i rezidentne zdravstvene usluge koje nisu bolničke usluge (obuhvaćene CPC 9311, 93192 i 93193)“⁴⁰ (naglasak autora).

Iako su sadašnjim prijedlogom teksta predviđena dodatna, šira, nacionalna izuzeća za velik broj država članica (primjerice, za Bugarsku ne vrijedi niti jedna od iznimaka izdvojenih u navedenom tekstu) za Hrvatsku sličnih dopuna nema pa bi, dakle, zubarske, liječničke, sestrinske usluge, kao i područje privatnih poliklinika, TTIP-om potencijalno bilo otvoreno američkoj konkurenciji. Iako se radi o uslugama koje u Hrvatskoj već jesu otvorene privatnom

³⁸ Services and investment offer of the European Union, tabled for discussion with the US in the negotiating round of 12 -17 July 2015 and made public on 31 July 2015., str.86

³⁹ Corporate Europe Observatory: „Public services under attack“, <http://corporateeurope.org/sites/default/files/attachments/public-services-under-attack.pdf>

⁴⁰ Services and investment offer of the European Union, tabled for discussion with the US in the negotiating round of 12 -17 July 2015 and made public on 31 July 2015., str. 88, prijevod autora

sektoru, postoji opasnost da bi mogućnosti države da regulira tržište tih usluga na korist korisnika mogle biti ograničene odredbama o regulatornoj suradnji i indirektnim učincima ISDS-a, kao i indirektnim pritiscima američkih pružatelja usluga.

- **TTIP će indirektno otvoriti vrata privatizaciji javnih usluga.** Iako pretpostavimo da pravni mehanizmi u TTIP-u neće prisiljavati države članice na privatizaciju, zbog općenitog otvaranja trgovinskoj razmjeni EU i US, pojačat će se pritisak američkog korporativnog sektora na nacionalne vlasti da privatiziraju javne usluge. Osim toga, otvaranje vrata osiguravateljskim kompanijama, kao i otvaranje onog segmenta usluga u zdravstvu i obrazovanju koje već jesu otvorene konkurenciji (npr. privatna učilišta, privatne liječničke ordinacije i poliklinike) i proliferacija aktera na tržištu, uključujući i one američke, mogli bi dugoročno dovesti do srozavanja kvalitete usluga u javnom sektoru.
- **TTIP će u odredbama koje se odnose na javnu nabavu** onemogućiti da dovoljno kvalitetno reguliraju nacionalne, regionalne i lokalne vlasti da reguliraju zdravstvene i socijalne usluge koje su odlučile nabavljati od tržišnih operatera. Bude li se inzistiralo na liberalizaciji sustava javne nabave (što je agenda europskih pregovarača), moguće je da će se TTIP-om ograničiti mјere uključivanja korisnika u postupak javne nabave ili privilegiranja malih i/ili neprofitnih lokalnih dobavljača, tj. uključivanje principa zelene i socijalne javne nabave u sustav javne nabave, koji potencijalno osiguravaju kvalitetniju uslugu krajnjim korisnicima. Hrvatska je tek na putu da stvori takav sustav upravljanja javnom nabavom i u tom smislu, TTIP bi mogao limitirati društveno korisne nove trendove.
- **Prepostavljenim direktnim ili indirektnim učincima TTIP-a** mogli bi u tom slučaju biti pogodjeni najranjiviji segmenti društva, socijalno ugroženi i bolesni, koji bi imali otežan pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama. Dugoročno bi na društvenu nejednakost, međutim, najnepovoljniji učinak mogli imati eventualni učinci na obrazovni sustav, ukoliko do njih dođe. Oni bi, naime, dugoročno produbljivali društvenu nejednakost, ostavljajući socijalno slabije ionako društveno marginalizirane skupine bez pristupa kvalitetnom obrazovanju.

Zaključak:

Komisijin prijedlog teksta poglavla o uslugama sadrži detaljne odredbe kojima je cilj da osiguraju izuzeće javnih usluga, uključujući zdravstvene i socijalne usluge te obrazovanje, iz obaveza otvaranja tržišta. Popis izuzeća učinjen je prema pristupu „hibridne liste“ kakav je Komisiji predlagao Parlament i omogućuje dodatna nacionalna izuzeća, uz pozitivnu listu koju eksplikite navedenih otvorenih sektora . „Hibridna lista“, dakle mješoviti popis pozitivnih i negativnih odredbi (usluga uključenih iz pregovora i izuzeća), trebala bi biti dostatna zaštita za javni sektor. Ipak, ukoliko se polazi od nastojanja da se javne usluge zaštite od pritiska otvorene trgovine uslugama kroz TTIP, poželjno bi bilo da Hrvatska uđe među one zemlje koje su dodatno specificirale negativnu listu, tj. koje su zatražile nacionalna izuzeća i u područjima koja su izdvojena iz izuzeća na razini EU, poput liječničkih, bolničarskih i medicinskih usluga.

Moguće je da TTIP stvoriti posredne pritiske na privatizaciju zdravstvenih , socijalnih i obrazovnih usluga na način da će europske države, pa tako i Hrvatska, iako ih same odredbe sporazuma na to ne sile, biti izložene indirektnim pritiscima velikih američkih pružatelja usluga za otvaranjem tržišta i liberalizacijom. Takvi posredni učinci mogli bi se ostvariti i potencijalno manje lokalno i socijalno

osjetljivim sustavom javne nabave, ako to bio ishod pregovora. Dosadašnja iskustva s ulaskom na zajedničko tržište EU, međutim, ne sugeriraju da bi takvi učinci u Hrvatskoj mogli biti značajni.

3.2.2. KULTURA

Hoće li TTIP ograničiti mogućnosti nacionalnih država da podupiru kulturnu industriju?

U početku pregovora o TTIP-u, on je izazvao visok stupanj zabrinutosti kulturnih djelatnika diljem Europe u pogledu mogućnosti da suzi prostor nacionalnih država da štite i promoviraju nacionalnu kulturu i kulturnu raznolikost. Komisija je, pod pritiskom kulturnih djelatnika i osobito pritiscima Francuske (koja je i u GATS-u bila promotor tzv. „cultural exception“) i na temelju odluke Europskog vijeća iz lipnja 2013. dobila vrlo jasan signal da mora osigurati potpuno isključivanje kulture kao teme iz pregovora o TTIP-u. Od onda ona inzistira kako kultura u TTIP-u ima poseban status, čak i u odnosu na druge javne usluge – naime, da je u potpunosti izuzeta iz TTIP-a i u njemu se uopće ne spominje. Nakon toga, potencijalni utjecaj TTIP-a na kulturnu industriju zauzima nešto manje prostora u raspravama o TTIP-u od drugih ovdje obrađenih tema.

DA

Dio kritičara smatra da sadašnje izuzeće kulture iz TTIP-a nije uvjerljivo jer ne daje dovoljno čvrste garancije o tome da neće doći do ograničenja prava države da podupire svoju kulturnu industriju. Zabrinutost postoji oko tiska i izdavaštva, koji su po GATS-u isključeni iz kulturnih usluga pa bi potencijalno bili izloženi tržišnom pritisku snažne američke izdavačke industrije koja bi time mogla potisnuti proizvode značajne za očuvanje lokalne i nacionalne kulture. Dio kritičara u takvom pritisku vidi i opasnost od monopolizacije javnog prostora u smislu koncentracije tiskanih medija i izdavaštva od velikih američkih izdavačkih kuća, pa čak, kroz takvu eventualnu monopolizaciju, i sužavanje slobode javnog govora.

NE

Europska komisija ističe kako je kultura u potpunosti isključena iz pregovora zasebnom odredbom u njezinom mandatu, temeljenoj na Ugovoru o EU.

Članak 8 Mandata glasi:

„Sporazum neće sadržavati odredbe koje bi mogle ograničavati kulturnu ili jezičnu raznolikost Unije ili njezinih članica, posebice u kulturnom sektoru, niti ograničiti Uniju ili njezine članice u održavanju postojećih politika i mjera kojima one podupiru kulturni sektor s obzirom na poseban status koji on ima u EU i državama članicama. Sporazum neće utjecati na mogućnost Unije i njezinih država članica da provode politike i mjere kako bi uzele u obzir promjene u sektoru, a osobito u digitalnom okruženju.“⁴¹

Osim toga, člankom 21. iz poglavlja pregovora o uslugama izrijekom su isključene audiovizualne usluge.

⁴¹ Vijeće Europske unije: „Directives for the negotiation on the Transatlantic Trade and Investment Partnership between the European Union and the United States of America“, 11103/13 DCL 1,

Obrazlažući sve elemente tog ograničenja, Komisija u svojem tekstu „TTIP i kultura“⁴² ističe kako je ono utemeljeno već na odredbama Ugovora o Europskoj uniji te kako TTIP osigurava da EU i njezine države članice mogu poduzeti bilo koje mjere da zaštite svoju kulturnu i jezičnu raznolikost. Audiovizualni sektor je isključen iz pregovora, a praksa jest da su u njemu države članice izrazito protekcionistički usmjerene, što im omogućuje i Direktiva o uslugama o audiovizualnim medijima iz 2007.

Iako pod GATS pravilima tisk i izdavaštvo ne ulaze u „kulturne usluge“, nego se klasificiraju kao „druge poslovne usluge“, Komisija ističe nema razloga za strah u smislu mogućnosti da američke kompanije u sustavu ISDS-a tuže države koje primjenjuju sustav kontrole cijena knjiga, dok god to čine na nediskriminativnoj osnovi.

Zaključak:

Kulturna industrija uživa osobitu zaštitu u TTIP-u. Iako je moguće da će indirektno, zbog veće interakcije dvaju tržišta i vrlo snažne američke kulturne industrije, američki kulturni proizvodi biti još prisutniji na europskim tržištima, nema puno argumenata koji bi išli u prilog tome da će TTIP ograničiti mogućnost europskih država ili same Unije da štite kulturnu industriju u Europi i unutar nacionalnih granica država članica. U pogledu tiska i izdavaštva, moguće je razmatrati eventualne indirektnе učinke koje bi mogući (jači) prodor američkih kompanija na europsko tržište mogao imati na njihovu raznolikost, iako je u ovom trenutku teško predvidjeti kakvi bi oni mogli biti i kojih razmjera.

3.2.3. RADNIČKA PRAVA

Hoće li TTIP sniziti razinu zaštite radničkih prava u EU i RH?

Dio javne rasprave o TTIP-u zauzima pitanje načina na koji će TTIP utjecati na radnička prava, osobito u kontekstu činjenice da je SAD potpisnica samo dviju konvencija Međunarodne organizacije rada pri UN-u (International Labour Organisation, ILO), dok su sve države članice EU potpisale svih 8.

Uvodno dajemo pregled spomenutih povelja i status SAD-a i članica EU s obzirom na njih.

Konvencija	SAD - ratifikacija	EU 28 - ratifikacija
Br. 87: O slobodi udruživanja i zaštiti prava na organiziranje (1948.)	NE	DA
Br. 98: O pravu na organiziranje i kolektivno pregovaranje (1949.)	NE	DA
Br. 29: O prisilnom ili obveznom radu (1930.)	NE	DA
Br. 105: O ukinuću prisilnoga rada (1957.)	DA	DA
Br. 138: O najnižoj dobi za zapošljavanje	NE	DA

⁴² „TTIP and Culture“; Europska komisija, 2014,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/july/tradoc_152670.pdf

(1973.)

Br. 182: O zabrani i trenutnim DA DA
djelovanjima za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada

(1992.)

Br. 100: NE DA

O jednakosti plaća radnika i radnica za rad jednake vrijednosti

(1951.)

Br. 111: O diskriminaciji u odnosu na zaposlenje i zanimanje (1958.) NE (čeka odobrenje Kongresa od 1998.) DA

DA:

Predstavnici sindikata i organizacija civilnog društva zabrinuti su da bi TTIP mogao imati negativne učinke na standarde zaštite radničkih prava u EU te smatraju da Europska komisija za sada nije predložila dovoljno čvrste instrumente zaštite u poglavljima o trgovini i održivom razvoju, koji obuhvaća pitanja zaštite okoliša i ljudskih prava.

U raspravi o temi zaštite ljudskih prava američke i europske sindikalne organizacije (American Federation of Labor and Congress of Industrial Organizations, AFL-CIO i ETUC, European Trade Union Confederation)⁴³, nastupaju zajednički. Iako obje organizacije podržavaju TTIP, i one ističu elemente koji kod njih izazivaju zabrinutost te daju preporuke pregovaračima o mehanizmima koje bi u odredbama TTIP-a trebalo ugraditi.

- **SAD ima niže standarde zaštite radničkih prava od EU i otvaranje trgovine između SAD i EU dovest će do snižavanja radničkih prava i u EU, zbog nastojanja za održavanjem konkurentnosti.** Razlike su osobito velike u području prava na udruživanje, organiziranje i kolektivno pregovaranje (konvencije broj 87 i 98), a ta prava imaju dalekosežne učinke na položaj i uvjete rada radnika. (U svojoj Ocjeni utjecaja TTIP-a na održivost, Ecorys ističe kako u pitanjima drugih povelja nema značajnijih odstupanja u zakonodavstvu, no za ove dvije navodi:

„Utjecaj TTIP-a na odredbe ovih dviju odredaba vjerojatno će biti ograničen, čak i ako Poglavlje o trgovini i održivom razvoju uključi elemente iz EU-ovog prijedloga teksta. Zatrepe u SAD-ovom zakonodavstvu i praksi (...) takve su prirode da će ostati barijere ratifikaciji (ILO Konvencija, op.a.) i/ili promjenama u praksi.“⁴⁴

Zbog međusobnog otvaranja tržišta i konkurenkcije koja bi u takvim uvjetima nastupila, mogao bi nastati pritisak na europske poslodavce i regulatore da osiguraju konkurentnost i jeftiniji

⁴³ „TTIP Must Work for the People, or It Won’t Work at All: Declaration of Joint Principles ETUC/AFL-CIO“

⁴⁴ ECORYS: „Trade SIA on the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) between the EU and the USA. Draft Interim Technical Report“, svibanj 2016., str. 134 (prijevod autora)

proizvod ograničavanjem radničkih prava (osobito u pogledu prava na udruživanje i kolektivno pregovaranje) i snižavanjem cijene i uvjeta rada.

- **Postojeći prijedlog Europske komisije poglavlja o Održivom razvoju nema niti dovoljno obvezujući sadržaj niti razrađene mehanizme koji bi osigurali zadržavanje „zlatnoga standarda“ u zaštiti radničkih prava.** Iako su u prijedlog poglavlja upisani određeni elementi i onih povelja ILO-a koje SAD nije ratificirao kao princip na koje se obje strane obavezuju, za razliku od drugih poglavlja TTIP-a, ovo poglavlje nema definirane mehanizme provedbe, nadzora (uključujući i nadzora civilnoga društva), tužbi ili žalbi oštećenih strana, niti penalizacije u slučaju nepoštovanja odredbi. ETUC i AFL-CIO ističu da je od presudne važnosti za očuvanje razine radničkih prava da se u sljedećim nacrtima takve odredbe ugrade i održe u procesu pregovaranja.⁴⁵
- Nedovoljno čvrsto definirano uzajamno prihvaćanje iste razine radničkih prava, npr. u kritičnim pitanjima prava na organiziranje, udruživanje i kolektivno pregovaranje, moglo bi, prema mišljenju jednog dijela sugovornika, **u najgorem slučaju dati temelja tužbama investitora kroz ISDS mehanizam u kojima bi se radnička prava moglo tretirati i kao barijeru trgovini ili osnova za odstetu zbog ekspropriirane dobiti.** Sugovornici ističu primjere koji idu u tom smjeru, poput tužbe francuske kompanije Véolia protiv Egipta, zbog povećanja zakonski obavezne minimalne plaće na temelju BIT-a između Francuske i Egipta (slučaj još nije riješen).

NE:

- **TTIP neće niti jednu državu članicu EU prisiljavati na snižavanje radničkih prava.** U Hrvatskoj, kao niti u drugim državama, TTIP neće ni na koji način izmijeniti zakonski okvir koji definira radnička prava. U Hrvatskoj će i dalje vrijediti Zakon o radu kakav ona ima i primjenjivati se Konvencije ILO-a kojih je potpisnicom.
- **TTIP će svojim poglavljem „Trgovina i održivi razvoj“ promovirati zaštitu radničkih prava ekvivalentnu onoj garantiranoj konvencijama ILO-a.** U prijedlogu poglavlja, EK je ugradila obavezu obiju strana da svojim zakonima i praksom obuvate ključne standarde ILO-a, uključujući i slobodu udruživanja i priznavanje prava na kolektivno pregovaranje, kao i druga prava obuhvaćena konvencijama koja SAD nije potpisala (čl.4, t.2.(b)) te obavezu dugoročnih napora stranaka da ratificiraju sve osnovne Konvencije ILO-a i njihove protokole ((čl.4, t.2.(c)).
- **ECORYS-ova studija Utjecaja TTIP-a na održivi razvoj nalazi da TTIP neće imati negativnog učinka na radnička prava.** U zaključku dijela studije koji se odnosi na radnička prava stoji da posljednji prijedlog teksta EK Poglavlja o trgovini i održivom razvoju sadrži učinkovite elemente promocije ILO standarda, eliminaciju diskriminacije, i promociju socijalnog dijaloga, kao i društveno odgovornoga poslovanja.⁴⁶

Zaključak:

Budući da su prijedlog teksta i pregovori o poglavlju o održivom razvoju u ranoj fazi, ne može se sa sigurnošću reći koliko su učinkoviti mehanizmi zaštite radničkih prava koje bi Europska komisija u TTIP mogla ugraditi. TTIP vjerojatno neće imati direktnе učinke na smanjivanje radničkih prava, budući da

⁴⁵ „TTIP Must Work for the People, or It Won’t Work at All: Declaration of Joint Principles ETUC/AFL-CIO“, str.4

⁴⁶ ECORYS: „Trade SIA on the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) between the EU and the USA. Draft Interim Technical Report“, svibanj 2016., str. 138

ih ne regulira, odnosno da se predloženi tekst Poglavlja o trgovini i održivom razvoju afirmativno izražava o usvajanju osnovnih principa zaštite prava radnika kako su oni definirani ILO Konvencijama. No, kao i svaki sporazum o slobodnoj trgovini, TTIP bi mogao imati posredne učinke na snižavanje radničkih prava na temelju dvaju elemenata:

- jačanja konkurenčije koja, ako ne postoji čvrsti regulatorni okvir i socijalni dijalog, ima potencijal poticati „utrku prema dnu“ u pogledu radničkih prava;
- institut ISDS-a koji, ako TTIP eksplisite ne isključi takvu mogućnost, potencijalno može postati mehanizmom zaštite investitora od nacionalnog zakonodavstva kojim se štite radnička prava, kao i limitiranja države u reguliranju mehanizama zaštite radničkih prava.

3.2.4. ZAŠTITA PRIVATNOSTI

Hoće li TTIP sniziti standarde zaštite osobnih podataka u EU i RH?

Prema sadašnjem stanju pregovora, zaštita osobnih podataka je ostala izvan domene harmonizacije TTIP-om. EU i SAD imaju vrlo različite standarde u zaštiti osobnih podataka. Do listopada 2015., taj je problem bio potisnut činjenicom da je od 2000. na snazi bila odluka Europske komisije pod nazivom „Safe Harbour“ („Sigurna luka“), koja je omogućavala velikim američkim kompanijama (poput Facebooka i Googlea) da koriste osobne podatke državljana zemalja članica EU, pod uvjetom da u sami sebe certificirali kako s njima raspolažu s istom mjerom opreza kao što je ona koju nalaže europska regulativa. No, u listopadu 2015. Sud Europske unije srušio je „Safe Harbour“ režim objašnjavajući da nije u skladu sa Poveljom o temeljnim ljudskim pravima jer ne osigurava adekvatnu kontrolu nacionalnih regulatornih tijela nad poštivanjem prava na privatnost i jer ne osigurava da SAD kao država održava potrebnu razinu sigurnosti podataka, kao što to nalaže europska Direktiva o zaštiti podataka.

U isto vrijeme, Europska unija u dosadašnjem je tijeku pregovora o TTIP-u pripremala reformu svojeg sustava zaštite osobnih podataka te je tek u svibnju 2016. donijela novu Regulativu o općoj zaštiti podataka (GDPR, General Data Protection Regulation) (2016/679) i Direktivu (2016/680) o zaštiti osobnih podataka koje su stupile na snagu, ali će se transponirati u nacionalna zakonodavstva do svibnja 2018. Regulativa se smatra još čvršćom od dosadašnje, pa je njezino donošenje smanjilo mogućnost da se pronađe kompromis između dvaju sustava.

U tim uvjetima, Europska komisija bila je eksplicitna oko isključivanja pitanja zaštite osobnih podataka iz pregovora o TTIP-u. Pitanje zaštite privatnosti i pregovori o usklađivanju odvijaju se odvojeno od TTIP-a, u kontekstu rasprave o svojevrsnom nastavku „Safe Harboura“, nazvanom „Privacy Shield“ („Štit privatnosti“), prema kojem aktivisti koji se zanimaju za ljudska prava imaju rezerve, ali koji nije vezan uz pregovore o TTIPu.

DA

- Dio komentatora TTIP-a u EP-u i među organizacijama civilnoga društva smatra da bi Europska komisija ipak mogla otvoriti prostor pregovorima o regulaciji tokova osobnih podataka pod pritiskom iznimno jakog lobija američkih tvrtki koje podacima raspolažu.

NE

- Europska komisija vrlo je odrješita u pitanjima zaštite osobnih podataka i ne postoje naznake da će u tom pogledu popustiti pritiscima iz SAD-a. Regulativa s dviju strana Atlantika previše je različita da bi moglo doći do usuglašavanja, a pitanje poslovanja američkih tvrtki koje raspolažu osobnim podacima u Europi trebalo bi biti riješeno donošenjem Direktive Europske komisije o „Štitu privatnosti“.

Zaključak:

Regulacija korištenja osobnih podataka između tvrtki iz SAD-a i europskih građana izvan je TTIP-a i bit će ugrađena u pravna rješenja obuhvaćena pod nazivom „Štit privatnosti“. Stoga se i pitanja utjecaja na privatnost trebaju usmjeriti u arenu rasprave o rješenju koje u tom kontekstu predlaže Europska komisija.

3.2.5. ZDRAVLJE POTROŠAČA I ZAŠTITA OKOLIŠA

Hoće li TTIP sniziti razinu zaštite zdravlja potrošača i okoliša?

Javna rasprava o TTIP-u velikim se dijelom odnosi na standarde zaštite potrošača u pogledu GMO-a, mesa tretiranog hormonima, upotrebe kemikalija i pesticida. Sve te teme obuhvaćene su direktno ili indirektno dijelom TTIP-a koji se odnosi na regulatornu suradnju. Taj dio će uključivati okvirna poglavљa o regulatornoj suradnji i dobrim regulatornim praskama, te tematska poglavљa kojima se definira kako će regulatorna suradnja izgledati u sljedećim područjima:

- tehničke zapreke trgovini (TBTs, Technical Barriers to Trade),
- sigurnost hrane i zdravlje životinja i biljaka (često nazivane SPS, Sanitary and Phytosanitary issues),
 - kemikalije,
 - kozmetika,
 - proizvodnja strojeva,
 - medicinski uređaji,
 - pesticidi,
 - informacijske i komunikacijske tehnologije,
 - lijekovi,
 - tekstili i
 - vozila.

U pogledu potencijalnih učinaka na zdravlje potrošača i okoliš najviše interesa zauzimaju opća poglavlja o suradnji („Regulatorna suradnja“ i „Dobre regulatorne prakse“), budući da se njima dugoročno definiraju modaliteti regulatorne suradnje, te poglavlja „Sigurnost hrane i zdravlje životinja i biljaka“, „Kemikalije“, „Kozmetika“ i „Pesticidi“, u kojim dio dionika vidi razloge za zabrinutost za utjecaj TTIP-a na zdravlje potrošača ili a drugo argumente protiv takve zabrinutosti.

U pogledu zaštite okoliša, rasprava obuhvaća i poglavlje „Trgovina i održivi razvoj“, od kojeg se očekuje da ugradi mjere koje će osigurati održivost u pogledu okoliša. Uz to, značajan prostor u raspravi zauzima poglavlje „Energetika i sirovine“, ali i niz drugih poglavlja koja se odnose na regulaciju tržišta u određenim vrstama proizvoda (npr. „Kemikalije“ i „Pesticidi“).

DA

Predstavnici civilnog društva zabrinuti su da će TTIP direktno ili indirektno utjecati na snižavanje standarda zaštite potrošača. Osim toga, istraživanja koja pretežno govore o pozitivnim učincima TTIP-a ukazuju i na indirektne utjecaje pojeftinjenja nezdravih proizvoda na zdravlje potrošača.

- **TTIP ne štiti načelo predostrožnosti („precautionary principle“) kojim se EU vodi kod uvođenja novih proizvoda na tržište i umjesto njega uvodi načelo procjene troškova i dobiti (cost-benefit analysis, CBA) kojim se vode regulatori u SAD-u, a koji nudi slabiju razinu zaštite potrošača i okoliša.**

Time bi se potencijalno mogao otvoriti prostor za ulazak proizvoda poput GMO-a, hormona koji se koriste u ishrani životinja ili klora u tretmanu mesa, koji su prisutni i prihvaćeni na američkom tržištu, a na u Europi je njihova upotreba ograničena ili zabranjena.

Kritičari, poput, primjerice, Greenpeacea ili Health and Trade Netoworka, smatraju da predloženi tekstovi poglavlja koja ulaze u dio o TTIP-a regulatornoj suradnji nedovoljno spominju načelo predostrožnosti, a da će američka strana taj nastojati potisnuti iz TTIP-a, što je vidljivo i u njihovom prijedlogu poglavlja o regulatornoj suradnji u konsolidiranim tekstovima koje je objavio Greenpeace.

- **Ne može se znati sa sigurnošću da Komisija neće pregovarati o mogućnosti da američki proizvodi i postupci temeljeni na GMO tehnologiji, ili koji su neusklađeni sa REACH regulativom, uđu na europsko tržište tj. da se o njima ne pregovara.** Pretpostavlja se da će u nekim segmentima europski pregovarači napraviti koncesije kako bi osigurali prednosti u drugima koja su od velikog europskog interesa, poput primjerice područja javne nabave. Logično je da usklađivanje standarda u onim područjima u kojima su ti standardi niži u SAD-u za EU znače snižavanje standarda, inače se regulatorna suradnja neće imati smisla.
- **Smanjenjem postojećih tarifa, TTIP će između ostalih sniziti cijene i alkoholu, duhanskim proizvodima i šećeru pa ima potencijal da poveća potrošnju takvih proizvoda i može izazvati indirektne negativne učinke po javno zdravlje.** Iako se aktivisti koji se protive TTIP-u manje bave ovim segmentom TTIP-a, a više elementima regulatorne suradnje, u Ecorysovoj studiji utjecaja na održivost upravo indirektni utjecaj eliminacije tarifa na javno zdravlje navodi se kao jedan od potencijalnih negativnih učinaka TTIP-a.⁴⁷ Ecorysova studija ističe i kako bi takav negativan učinak mogao dodatno pogoditi upravo siromašnije slojeve društva.
- **Regulatorna suradnja implicira snižavanje regulatornih standarda** (vidi gore pod 3.1.2.) jer ne postoji način da se dugoročno usklade regulative u području zaštite okoliša i zdravlja potrošača, a da to barem u jednom dijelu ne ide pod cijenu snižavanja europskih standarda.

⁴⁷ ECORYS: „Trade SIA on the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) between the EU and the USA“, Draft Interim Technical Report, svibanj 2016., str. 121

Osim toga, ona će otvoriti dodatni prostor lobiranju tvrtki koje se zalažu za snižavanje standarda u području zaštite potrošača i okoliša (vidi gore pod 3.1.2.).

- **ISDS sustav doprinijet će snižavanju standarda zaštite okoliša i potrošača.** Dosadašnja praksa ISDS slučajeva iznimno često je bila vezana upravo za Ugovor o energetskoj povelji (Prema UNCTAD-u, u 2015. oko trećine slučajeva) pa se ističe niz primjera gdje su investitori nastajali ili uspjeli ograničiti prava regulatora na zaštitu okoliša. I oni slučajevi koji se odnose na BIT-ove djelom su vezani uz pitanja zaštite okoliša ili zdravlja potrošača. Kao primjer, Friends of Earth⁴⁸ navode niz slučajeva koji bi, prema njihovoj analizi, bili mogući i u izmijenjenom ICS sustavu koji predlaže Europska komisija:
 - Philip Morris protiv Urugvaja (u postupku) za stavljanje slikovnih upozorenja na pakiranja cigareta i druge mjere kontrole duhanskih proizvoda usmjereni na zaštitu zdravlja;
 - Trans Canada protiv SAD-a (u postupku) za odluku predsjednika Obame da odbaci Keystone XL naftovod kao dio SAD-ovih nastojanja da se nose s klimatskim promjenama,
 - Lone Pine protiv Kanade zbor moratorija na hidrauličko frakturiranje (*fracking*),
 - Vattenfall protiv Njemačke (riješen nagodbom) na odluku o nametanju okolišnih standarda u pogledu korištenja vode u termoelektrani na ugljen,
 - Bilcon protiv Kanade (u postupku) jer je spriječila izgradnju kamenoloma i lučkog terminala u ekološki osjetljivom obalnom području zbog nalaza ocjene utjecaja na okoliš
- **Ostanu li pitanja oko kojih se nemoguće dogovoriti bez snižavanja standarda izvan TTIP-a, otvaranje tržišta i konkurenčija jeftinijih i slabije reguliranih američkih proizvoda stvorit će indirektni pritisak na regulatore u EU da snižavaju standarde.** Dio sugovornika prepostavlja da bi TTIP, ako bi ugovorom bili i izbjegnuti direktni učinci, na način da se ne usklađuje regulativa u kritičnim područjima, mogao imati indirektni utjecaj na europsku razinu zaštite okoliša. Taj bi utjecaj mogao proizlaziti iz konkurenčije jeftinijih američkih proizvoda u čijoju su proizvodnji izbjegnuti troškovi zaštite okoliša ugrađeni u europske proizvode.
- Osim snižavanja razine zaštite okoliša, Ecorys TSIA studija nalazi da bi **TTIP mogao direktno utjecati na stanje okoliša na način da** (u ambicioznom scenaru) malo poveća potrebu za energijom proizvedenom iz fosilnih goriva i plina (0.2%), odnosno poveća upotrebu ugljena (0.3%), prirodnog plina (0.2%) i srednjih destilata (0.2%). CO₂ emisije bi zbog povećane (0.2%) zbog porasta proizvodnje u tekstilnoj industriji, građevini, prehrambenoj i tekstilnoj industriji. Porasla bi općenito i upotreba materijala, zbog očekivanog rasta u građevinskom sektoru. Ecorys, međutim, ističe da su to prepostavljeni učinci samo u slučaju da se ne poduzmu ikakve aktivnosti usmjereni ublažavanju rizika (npr. na temelju Pariškog sporazuma).
- **Poglavlje o energetici kao niti poglavlj o održivom razvoju ne predviđaju efikasne mehanizme suradnje u očuvanju standarda zaštite okoliša.** Poglavlje o održivosti ne sadrži konkretnе mehanizme kojima bi se osigurala primjena eventualnih zajedničkih visokih standarda u praksi, poput primjerice penalizacije strane koja se ne pridržava sporazuma. Prijedlozi regulatorne suradnje u poglavljju o energetici također ne podrazumijevaju učinkovite načine da se osigura pridržavanje standarda u području zaštite okoliša i borbe protiv klimatskih promjena. Osim toga, iz dostupnih nacrta TTIP-a, nije jasno kako će se TTIP-om osigurati i dalje promovirati praksa subvencioniranja održivih izvora energije.
- Organizacija Friends of Earth (FoE) smatra da će **TTIP i regulatorni mehanizmi koje predviđa poslužiti kao dodatni kanal za lobiranje tvrtkama koje su zainteresirane za promociju fosilnih**

⁴⁸ <http://foeeurope.org/investment-court-system-put-to-test>

goriva, osobito za lobiranje protiv Direktive o kvaliteti goriva. FoE ističe kako se naftna industrija već dugo trudi prikazati Direktivu o kvaliteti goriva kao nepravedno diskriminatornu prema uljnom škriljevcu, čiju ekstrakciju Europska komisija prepoznaje kao osobito štetnu za okoliš i klimatske promjene. Ti se pritisci nastavljaju kroz proces pregovora o TTIP-u (kroz lobiranje American Fuel & Petroleum Manufacturers (AFPM) i drugih organizacija) da se uspori usvajanje Direktive o kvaliteti goriva.

TEXT BOX: NAČELO PREDOSTROŽNOSTI NASUPROT ANALIZI TROŠKOVA I KORISTI (cost-benefit analysis, CBA)

Načelo predostrožnosti definiran je čl. 114. i 191. Ugovora o funkcioniranju EU i omogućuje preventivno djelovanje ili brzo djelovanje u slučajevima opasnosti za ljudsko zdravlje, zdravlje životinja i biljaka i okoliš.

Načelo predostrožnosti u upravljanju rizikom podrazumijeva da, ako određeni postupak, proizvod ili politika potencijalno imaju štetan učinak na ljudе ili okoliš, u nedostatku znanstvenog konsenzusa, teret dokaza da nije štetan snose oni koji predlažu postupak, proizvod ili politiku.

Detaljnije upute o primjeni pravila razradila je Komisija u svojem Priopćenju o principu predostrožnosti (COM(2000) 1 iz veljače 2000). No, princip je ugrađen u niz odredaba koje su na snazi u EU. Poznati primjeri su EU regulativa u području kemikalija (Direktiva (EC) N 1907/EC – poznatija kao REACH), kao i regulative koje se odnose na hranu (Direktiva (EC) N 178/2002).

U SAD-u u praksi (i odlukama Vrhovnoga suda), uvriježilo se pravilo kako je nužno da regulatorne agencije trebaju dati snažne i osnovane znanstvene dokaze i provesti analizu troškova i koristi (CBA), žele li ograničiti primjenu nekog postupka ili plasman proizvoda.⁴⁹ **Teret dokaza da nešto jest štetno, u SAD-u principu je na regulatoru.** Na pristup u SAD-u ponekad referira se i kao na pristup upravljanju rizikom („risk management“).

Ne:

Europska povjerenica za trgovinu i glavni pregovarač, kao i svi drugi predstavnici EK inzistiraju na tome da će se u pregovorima štiti postojeći standardi zaštite potrošača. Hrvatski europarlamentarci, kao i dio predstavnika poslovnog sektora dijele to mišljenje. Na svojem blogu, povjerenica za trgovinu, Cecilia Malmström (nakon Greenpeaceovog TTIP Leaks), ističe: „Mora se naglasiti, iznova i iznova: niti jedan ugovor EU o trgovini nikada neće sniziti našu razinu zaštite potrošača, sigurnost hrane ili zaštitu okoliša. Sporazumi o trgovini neće promijeniti naše zakone o GMO-ovima, o tome kako se proizvodi sigurna govedina ili kako se štiti okoliš.“⁵⁰

- **Europska komisija ima namjeru i obavezu (obzirom da je on dio Ugovora o funkcioniranju EU) u svakom pogledu očuvati princip predostrožnosti.** U Komisijinom mandatu je očuvanje standarda

⁴⁹ Lucas Bergkamp, L. and Kogan, L.: „Trade, the Precautionary Principle, and Post-Modern Regulatory Process Regulatory Convergence in the Transatlantic Trade and Investment Partnership“, European Journal of Risk Regulation, 04/2013, str. 497.

⁵⁰ „Negotiating TTIP“, Blog, Cecilia Malmstrom, 2. svibnja 2016. https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/malmstrom/blog/negotiating-ttip_en, prijevod autora

zaštite potrošača,. U smislu referiranja na Ugovor, načelo predostrožnosti ugrađeno je u Komisijin prijedlog Poglavlja o regulatornoj suradnji – u čl.1, t. 3 (c), koji glasi:

„(Ništa u ovom poglavlju neće utjecati na mogućnost stranaka da...) primjenjuju svoja temeljna načela kojima se vode u regulatornim mjerama pod svojom nadležnošću, npr. područjima procjene rizika i upravljanja rizicima.“ (U fusnoti 2, objašnjava se kako se u EU to odnosi na načela definirana u Ugovoru o funkcioniranju EU i odredbama i direktivama koje proizlaze iz UFEU).

- **Elementi regulacije u kojima SAD i EU imaju nepremostive razlike**, kao što su regulativa o kemikalijama (REACH), GMO-i, primjena hormona i klora u mesnoj industriji, kao i eventualne druge teme u kojima se neće moći naći kompromis bez snižavanja standarda, **neće biti predmetom pregovora**. U svojim komunikacijskim materijalima EU ističe kako o određenim elementima neće biti pregovora (REACH, GMO), ali i kako će oni sektori ili dijelovi reguliranja tržišta gdje ne bude moguće postići konsenzus, ostati izvan TTIP-a.
- **TTIP sadrži odredbe kojima se pomiče zaštita okoliša u Poglavlju o održivosti** kojim se stranke obavezuju da će se pridržavati svih postojećih standarda o okolišu, uključujući i multilateralnih ugovora kojima su obveznice, obavezuju se na promociju standarda u zaštiti, održivom upravljanju i biološkoj raznolikosti, borbi protiv nelegalne trgovine divljim biljkama i životinjama, promicanju održivog upravljanja šumama, održivog ribarstva i akvakulture i odgovornoj trgovini i upravljanju kemikalijama i otpadom.
- **Europska komisija ističe kako TTIP ničim neće ograničavati pravo Unije ili njezinih članova da odlučuju o zaštiti okoliša i eksploraciji prirodnih resursa**. To se odnosi i na eventualne pritiske za korištenjem goriva dobivenog iz škriljevca i hidrauličko frakturiranje. Ti dijelovi su izvan opsega pregovora.
- **Ecorys TSIA ističe niz pozitivnih učinaka TTIP-a na okoliš:**
 - TTIP bi mogao pozitivno utjecati na energetsku učinkovitost kroz snižavanje cijena energetski učinkovitih proizvoda i smanjenje troškova usklađivanja i provjera za takve proizvode TSIA očekuje da će TTIP time smanjiti ukupnu potrošnju energije za 0.3% do 2030.
 - Indirektno bi mogao pozitivno utjecati na cijenu ukapljenog plina i na smanjenje energetske ovisnosti te povećati razmjenu rafiniranim naftnim derivatima
 - Zbog jačanja suradnje, TTIP bi mogao imati pozitivan učinak na smanjenje ilegalnog trgovanja prirodnim resursima (npr. u ribarstvu)

ZAKLJUČAK:

Regulatorna suradnja u područjima koja imaju potencijalne negativne učinke po zdravlje potrošača i okoliša predstavlja jedan od najneizvjesnijih elemenata pregovora. Vjerojatno je kako za trenutno izrazito različito regulirana područja, kao što su kemikalije i GMO-i u TTIP-u neće biti suradnje. U pogledu zaštite okoliša, osobito u području energetike, učinke je još uvijek teško u potpunosti predvidjeti, no prema dostupnim prijedlozima tekstova, TTIP-u zasad nedostaje jasan smjer u pogledu osiguravanja standarda zaštite okoliša, kao i borbe protiv klimatskih promjena, kojim bi se osiguralo da postojeće mjere koje EU provodi budu zadržane te da se kroz dugoročnu regulatornu suradnju osigura njihova daljnja razrada i zajednička primjena.

Iako Europska komisija inzistira na primjeni načela predostrožnosti, izvori sugeriraju da je razlika u načelima procjene rizika između SAD-a i EU je toliko velika da je teško zamisliti sporazum bez

značajnijih kompromisa, odnosno priklanjanja SAD-a načelu predostrožnosti ili EU modelu procjene rizika analizom troškova i koristi. Treća opcija je da se značajno smanji ambicija u regulatornom usklađivanju i dosezima sporazuma uopće, što dio analitičara ima na umu kada govorи o „TTIP-u light“, što zasad oba pregovaračka tima odbacuju kao mogućnost. Ukoliko bi došlo do otklona ili odustajanja od načela predostrožnosti u EU ili pak do njegove neadekvatne zaštite, TTIP bi mogao značajno utjecati na razinu zaštite zdravlja potrošača i zaštite okoliša.

3.2.6. INTELEKTUALNO VLASNIŠTVO

Hoće li TTIP onemogućiti zaštitu javnih interesa širenjem regulative koja se odnosi na zaštitu intelektualnog vlasništva po uzoru na američki model? Hoće li ograničiti slobodno korištenje interneta i pristup generičkim lijekovima?

DA

Dio javnosti smatra da se TTIP-om na mala vrata se ponovno uvodi ACTA (Anti-Counterfeiting Trade Agreement), koju je, uz značajne reakcije javnosti, 2012. odbacio Europski parlament. ACTA-u se smatralo pogubnom za digitalne slobode, osobito u odnosu na slobodu razmjene informacija na internetu, zbog definicije odgovornosti poslužitelja na internetu za sadržaj, ali i u smislu pristupa generičkim lijekovima, koje se prema ACTA-i moglo smatrati krivotvorinama.

Jedan dio javnosti vidi u TTIP-u mogućnost da se principi promovirani ACTA-om, a koji stavljaju zaštitu intelektualnoga vlasništva ispred javnog interesa, ponovno na mala vrata pojave kroz TTIP.

NE

Komisija ističe kako se ne može govoriti o nastavku ACTA-e novim sredstvima, ističući da svi njezini prijedlozi tekstova u relevantnim područjima ne podrazumijavaju elemente koji su bili predmetom zabrinutosti u ACTA-i.

- a) Ne podrazumijevaju kaznenu odgovornost Internet poslužitelja za sadržaj, koja je bila kontroverzna u ACTA-i. (Takva se opcija nalazila u prvim predloženim stavovima EK o intelektualnom vlasništvu u TTIP-u jer je preuzeta kao model iz drugih sporazuma, koji su se odnosili na zemlje u kojima Internet nije na adekvatan način reguliran, no u svim kasnijim prijedlozima EK ona je izbačena).
- b) Iako prijedlog teksta poglavlja o lijekovima još nije javno dostupan, Komisija se u svojim javno objavljenim stajalištima zalaže za regulatornu suradnju u području generičkih lijekova, objašnjavajući kako „konvergencija u zahtjevima za autorizaciju generičkih lijekova koji bi se mogli pojavljivati na tržištima u EU i SAD-u može dovesti do značajnih koristi u pogledu pristupa lijekovima za paciente“.⁵¹

⁵¹ „Technical paper for regulatory cooperation on generic medicines - Proposal of the European Union“, 26. siječnja 2016., http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/january/tradoc_154172.pdf

ZAKLJUČAK:

Pregovori o intelektualnom vlasništvu i lijekovima još su u ranoj fazi i kritičari TTIP-a, kao i njegovi pobornici, imaju malo argumenata kojima javnost mogu uvjeriti u to kakav će utjecaj TTIP imati na internetske slobode ili na prava na korištenje intelektualnog vlasništva u javnom interesu, kao npr. kod uporabe generičkih lijekova. Ono što se u ovom trenutku može zaključiti jest da će transparentnost dalnjih pregovora u ovim područjima biti od iznimne važnosti kako bi se utvrdilo štite li prijedlozi tekstova na adekvatan način javni interes. Ukoliko ne bi, te ukoliko bi TTIP zaista oživio elemente ACTA-e, kako jedan dio javnosti strahuje, njegovi bi učinci na prava i slobode u širokom dijapazonu (od prava na zdravlje do prava na slobodu komuniciranja i privatnost), mogli biti vrlo negativni.

3.3. Koji će biti ključni učinci na socio-ekonomsku nejednakost u RH?

3.3.1. Hoće li TTIP donositi ekonomske koristi Hrvatskoj?

Još od razdoblja prije početka pregovora, u anticipaciji velikog transatlantkog sporazuma o slobodnoj trgovini, pa do danas, učinjen je niz studija ekonomskog utjecaja koji bi takav sporazum mogao imati na jedno ili oba gospodarstava. Većina konzultiranih studija učinaka TTIP-a na EU predviđa pozitivne učinke TTIP-a na europsko gospodarstvo, no ti su učinci različito distribuirani među pojedinim državama (kod studija koje su diferencirale po državama), a kritičari ističu i da nisu značajni. Niže dajemo pregled nalaza spomenutih studija. 2016. završena je i studija o učincima TTIP-a na Hrvatsku, koju je naručilo Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, a proveli PricewaterhouseCoopers (PwC) i Centar za međunarodni razvoj. Pretpostavke i nalaze te studije donosimo u posebnom okviru.

Izdvajamo i nalaze recentnog nacrta Ecoryove studije „Trade SIA on the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) between the EU and the USA“ (dalje: TSIA), zbog njezinog značaja u kontekstu procjene učinka TTIP-a ne samo na makroekonomske pokazatelje, nego i na tržište rada, okoliš i ljudska prava. Studiju je, prema zahtjevima Europskog parlamenta i uzusima regulatornog procesa u EU, naručila Europska komisija.

Organizacije koje se protive TTIP-u ili su prema većini studija su kritične, ističu kako su one najviše citirane studije (CEPR, 2013) naručene od EK pa zaključuju da su pristrane te kritiziraju primijenjenu metodologiju. Od ostalih konzultiranih studija metodologijom i zaključcima odudaraju Capaldova studija iz 2014. te studija Centra poslovne izvrsnosti Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani.

ECORYS	Non-Tariff Measures in EU-US Trade and Investment – An Economic Analysis	2009	Europska komisija	CGE	0.7% (2018.)	nije računato	Do 2018. predviđa se porast dohotka u EU po domaćinstvu za 0.8 %, odnosno €12.300 po domaćinstvu kroz radni vijek. Predviđa se porast plaća od oko 0.8% u EU, kao i porast uvoza i izvoza.
European Centre for International Political Economy (ECIPE)	A Transatlantic agreement: Estimating the gains from Transatlantic free trade in goods	2010	Nije naručena, ali su njezinu izradu financijski podržale Konfederacija švedskih tvrtki i Gospodarska komora SAD-a (na naslovnici navedena zahvala)	CGE	0.01% (statično) i 0.32 - 0.47 % (dinamično) (2015.)	nije računato	Očekuje se statički porast nacionalnog dohotka od 4.5 milijardi \$, a dinamički od 59 - 82 milijardi \$., kao i porast uvoza i izvoza.

Centre for Economic Policy Research (CEPR)	Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment, an economic assessment	2013	Europska komisija	CGE	0.5% (2027.)	nije računato	Oko 0.7% radno sposobnog stanovništva će morati promijeniti poslove, no ističe se da je to manje od uobičajene stope mobilnosti (3.7%). Podjednako će rasti plaće kvalificiranih i nekvalificiranih radnika (oko 0.5%). Sektorski se pozitivni učinci vide u proizvodnji metalnih proizvoda, prerađene hrane, kemikalija, prijevozne opreme i osobito motornih vozila, a negativni u električnim uređajima i "drugoj transportnoj opremi".
GED Bertelsmann Stiftung	Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) Who benefits from a free deal	2013	Bertelsmann Foundation	Structurally estimated general equilibrium model	0.52 - 1.31 (BDP per capita, 10 - 20 godina, agregirano za EU)	nije računato	Analiza pokazuje da bi rast BDP per capita bili veći kod zemalja s nižim BDP-om. Prosječni rast dohotka per capita je 0.27%. Očekuje se pad nezaposlenosti od 0.5%, također značajniji kod zemalja s višom stopom nezaposlenosti. Očekuje se smanjenje intra-EU trgovine.
Centre d'Etudes Prospective et d'Informations Internationales (CEPII)	Transatlantic Trade: Whither Partnership, Which Economic Consequences?	2013	CEPII	CGE (MIRAGE)	0.3% (2025.)	nije računato	Rast domaćeg proizvoda 98 milijardi \$ u EU, porast EU-SAD trgovine, a smanjenje intra-EU trgovine.

CESifo	Going Deep: The Trade and Welfare Effects of TTIP (working paper)	2014	CESifo	Structurally estimated general equilibrium model	(Nije računata promjena BDP-a) Procijenjeni realnog dohotka : 2.12%	(Nije računata promjena BDP-a) Procijenjeni porast realnog dohotka: 0.3% (2025.)	
Capaldo, J. (2014)	The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership: European Disintegration, Unemployment and Instability	2014	Sveučilište Tufts, SAD	(UN) GPM	- 0.05 (2025)	nije računato	TTIP će dovesti do smanjenja ne samo BDP-a, nego i osobnog dohotka i zaposlenosti, kao i smanjenja izvoza iz EU. Za većinu kriterija, očekivani negativni efekti bi bili najjači kod zemalja sjeverne Europe.
ECORYS	Trade SIA (TSIA) on the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) between the EU and the USA	2016	Europska komisija	CGE (preuzeti i obnovljeni podaci iz CEPR 2013)	0.5 % svake godine	0.2% godišnje	Rast nacionalnog dohotka 0.3% svake godine, rast plaća za kvalificirane i nekvalificirane radnike 0.5% svake godine; rast izvoza i uvoza – rast salda u korist EU za 0.5%. Učinak na BDP varira između zemalja članica. Učinci će biti pozitivniji kod zemalja koje već imaju jače trgovinske spone sa SAD-om. Za Hrvatsku se projicira i: 0.1% porast nacionalnog dohotka, porast plaća od 0.2% i za kvalificirane i za nekvalificirane radnike te porast izvoza od 9.3% i uvoza od čak 35%. Hrvatska je među onima koje nemaju dovoljno jake dosadašnje trgovinske spone sa SAD-om, pa se, unatoč perspektivi njene prehrambene industrije, ne očekuju značajniji pozitivni učinci TTIP-a.

Center poslovne odličnosti Ekonomski dakultete Univerze v Ljubljani Vpliv Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) na slovensko gospodarstvo

2014

Ministarstvo gospodarski tehnologiju Slovenije

za razvoj i Republike Slovenije

GTAP (Global Analysis Project)

nije navedeno

nije navedeno

Studija je interesantna radi usporedbe s Hrvatskom. U pogledu BDP-a, uzeta su četiri scenarija:

- 1) 100% eliminacija carina i izvoznih davanja
- 2) 100% eliminacija carina i izvoznih davanja, 25% eliminacija necarinskih barijera
- 3) 100% eliminacija carina i izvoznih davanja, 25% eliminacija necarinskih barijera
- 4) 100% eliminacija carina i izvoznih davanja, 50% eliminacija necarinskih barijera, 10% rast kapitalnih tokova.

U prva dva slučaja predviđeni su blagi negativni učinci na BDP: (sc 1: -0.024%; sc. - 0.010%), a u druga dva blagi (sc 3. + 0.015%) ili nešto značajniji, ali i dalje maleni pozitivni učinci (+0.27%). Uzet je horizont od 10 godina. No u sva četiri slučaja, predviđeno je smanjenje broja radnih mesta, s time da ono progresivno raste s ambicioznošću scenarija, od -218 do -1.500, što je od 0.04 do 0.28% radne snage iz 2012., pri čemu su gubici veći kod nekvalificirane radne snage.

Text box: ECORYS (2016), TSIA (nacrt)

Zbog njezine osobite relevantnosti za zaključke u pogledu socijalnih učinaka TTIP-a te učinaka na ljudska prava, ovdje navodimo ključne zaključke iz rentno objavljenog nacrta (2016) Ecorysove studije „Procjena utjecaja na održivost trgovine u TTIP-u između EU i SAD-a“:

- Na temelju ažuriranih podataka i CEPR studije, **očekuje se umjeren, ali kontinuiran rast BDP-a kod ambicioznog scenarija** (za EU, rast BDP-a 0.5% godišnje, rast nacionalnog dohotka 0.3% svake godine, rast plaća za kvalificirane i nekvalificirane radnike 0.5% svake godine; rast izvoza i uvoza – rast salda u korist EU za 0.5%)
- **U sektorskom smislu**, očekuje se najveći rast proizvodnje (i zapošljavanja) u EU u industriji kože i tekstilnoj industriji, proizvodnji motornih vozila, industriji pića i duhanskoj industriji, vodnom prijevozu i osiguranjima. Očekuje se da će EU biti na gubitku u industriji električnih aparata, metala bez željeza, čelika i željeza, drugih mesa i proizvedenih metala.
- Najveći dio očekivanih ekonomskih učinaka proizlazi iz regulatorne suradnje, manje, ali nezanemarivo iz ukidanja tarifa
- Učinak na BDP varira između zemalja članica. Učinci će biti pozitivniji kod zemalja koje već imaju jače trgovinske spone sa SAD-om. (Hrvatska je među onima koje to nemaju)
- TTIP će imati pozitivne učinke na ostatak svijeta/treće zemlje
- **TTIP mora osobito uzeti u obzir MSP-ove**, i to ne samo u pogledu boljeg pristupa informacija, nego i uklanjanja administrativnih i regulatornih barijera
- **Učinci na socijalnu jednakost:**
 - U ambicioznom TTIP sporazumu, svi dohodovni razredi ostvarit će porast realnog dohotka. No, najsiromašniji kvintili dobivaju marginalno manje nego najbogatiji.
 - Zaposleni će imati više koristi od nezaposlenih, neaktivni ili umirovljeni, koji neće osjećati pozitivne učinke na primanja, a mogli bi osjetiti malo povećanje cijena
 - Ne očekuje se razlika u učincima na ruralna i urbana domaćinstva

- **TTIP će dugoročno donijeti porast plaća i cijena**, a kratkoročno sektorske prilagodbe: plaće će rasti oko 0.5%. U ambicioznijim scenarijima očekuje se veća preraspodjela radnih mesta, iako je očekivani učinak malen. **Kratkoročno, međutim, negativni učinci na preraspodjelu radnih mesta će se osjećati jače kod niže kvalificiranih radnika**. Očekuje se marginalan porast cijena u EU (+0.3%).
- Očekuje se **porast zaposlenosti u jednom dijelu sektora** (npr. koža, tekstilna industrija i industrija odjeće, motorna vozila), **a smanjenje u drugom** (str. električni aparati, metali bez željeza i proizvodi od željeza i čelika)
- **Repozicioniranje radnih mesta („labour displacement“) neće biti znatno**. Citirana je CEPR (2013) studija koja naglašava da će u EU, u odnosu na 2001. – 2007. kada je na 1.000 radnika njih 20 u prosjeku godišnje moralо promijeniti sektor, u projekciji za TTIP to izmiještanje radnih mesta porasti na 37. Repozicioniranje radnih mesta će biti veće u EU, nego u SAD-u.
- **TTIP neće imati učinka na daljnje usvajanje ILO Konvencija u SAD-u**, no standardi zaštite radničkih prava bez obzira na ILO nisu značajno različiti i smatra se da se mogu dovoljno definirati u poglavju o održivosti
- **Učinci na javno zdravlje** mogli bi biti negativni u smislu pojeftinjenja nezdravih proizvoda (duhana, alkohola, šećera), ali pozitivni u smislu boljeg pristupa novim medicinskim uređajima

- Ne očekuje se pritisak na privatizaciju javnog zdravstva, no može se očekivati pojačana konkurenca kod već privatiziranih zdravstvenih usluga
- U pogledu učinka na ljudska prava:

- TTIP će imati pozitivan utjecaj na pravo na primjeren životni standard bude li ostvaren ambiciozni scenarij, ali ako bi se išlo na manje ambiciozne scenarije, može se očekivati negativan učinak na najranjivije skupine: nezaposlene, neaktivne, umirovljene ili najsiromašnije
- TTIP neće imati utjecaj na ljudsko pravo na kulturu jer su audiovizualne usluge i usluge odašiljanja isključene iz pregovora
- Ljudsko pravo na obrazovanje zaštićeno je prema svim odredbama
- U pogledu ljudskog prava na informiranje, smatra se da je razina transparentnosti u pregovorima značajno bolja nego kod drugih sličnih pregovora te da daje dovoljan uvid javnosti
- Ljudsko pravo na zaštitu osobnih podataka neće biti pogodeno TTIP-om jer se TTIP neće baviti reguliranjem tog aspekta

- Učinci na okoliš:

- U ambicioznom scenariju, očekuje se marginalno veća potražnja za energijom iz ugljena i plina, porast emisija CO₂, ali smanjenje ostalih i mali porast u troškovima za okoliš
- TTIP bi mogao pozitivno utjecati na energetsku učinkovitost, tj. smanjiti ukupnu potrošnju energije za 0.3% do 2030.
- Indirektno bi mogao pozitivno utjecati na cijenu ukapljenog plina i na smanjenje energetske ovisnosti te povećati razmjenu rafiniranim naftnim derivatima
- Zbog jačanja suradnje, TTIP bi mogao imati pozitivan učinak na smanjenje ilegalnog trgovanja prirodnim resursima (npr. u ribarstvu)

TEXT BOX: STUDIJA: „UTJECAJ PARTNERSTVA ZA TRANSATLANTSku TRGOVINU I ULAGANJA IZMEĐU EU-a I SAD-a (TTIP) NA REPUBLIKU HRVATSku“

Studija polazi od triju scenarija:

- 1) 100% ukidanje carina
- 2) 100% ukidanje carina i ukidanje 10% necarinskih prepreka
- 3) 100% ukidanje carina i 100% ukidanje necarinskih prepreka (autori ističu da je malo vjerljivo ovakav ishod)

Analizu temelji na utjecaju danih scenarija na trgovinu robama i uslugama u kojima Hrvatska ima izrazitu komparativnu prednost i sudjeluje u ukupno izvozu roba ili usluga s više od 1% te one u kojima ima izraziti komparativni nedostatak i sudjeluje u ukupnom uvozu roba ili usluga s više od 1%.

Na taj način dobiveni su sljedeći nalazi:

- U odnosu na prosjek 2012. – 2014., očekuje se porast u ukupnom trgovinskom saldu Hrvatske od 0.78% (scenarij 1), 1.81% (scenarij 2) ili 11.02% (scenarij 3). (Ne navodi se za koje razdoblje su promatrani učinci projicirani.)
- U odnosu na prosjek 2012. – 2014. očekuje se porast BDP-a od 0.01% (scenarij 1), 0.02% (scenarij 2) ili 0.11% (scenarij 3) (Ne navodi se za koje razdoblje su promatrani učinci projicirani.)
- Od neizravnih učinaka, u desetogodišnjem razdoblju očekuje se kratkoročno (u prvoj godini), blagi rast kamatnjaka, a zatim postupno pad do 0.8 impulsa u trećoj godini, i konačno pad za 0.2 impulsa do kraja razdoblja.

- Očekuje se **pad mjesecne neto plaće od 0.008% impulsa koji se ispravlja do 6. godine**
- Očekuje se **kratkoročan porast stope nezaposlenosti za 0.04 impulsa u prve dvije godine, koji bi se ispravio u četvrtoj godini.**

Po svim analiziranim sektorima (poljoprivreda, industrija, energetika), očekuju se pozitivni učinci. Očekuje se izostanak negativnih učinaka na tržište rada (zbog konkurentnosti nižih cijena rada u RH nego u SAD) i zaštitu okoliša te unaprjeđenje uvjeta pod kojima američki investitori mogu ulagati u Hrvatsku zbog povoljnijih odredbi ISDS-a nego u sada postojećem BIT-u.

TEXT BOX: STUDIJA ECORYS (2016), TSIA (nacrt) Nalazi koji se odnose na Hrvatsku

Temeljne vrijednosti*	jedinica	HR
Izvoz roba u SAD	% od ukupnog ekstra-EU izvoza	6.8
Izvoz usluga u SAD	% od ukupnog ekstra-EU izvoza	6.2
FDI u SAD	% od ukupnih ekstra-EU FDI	0.7
FDI iz SAD-a	% od ukupnog ekstra-EU FDI	19.0
Utjecaj TTIP-a		
Nacionalni dohodak	% promjene	0.1
BDP	% promjene	0.2
Plaće, manje kvalificirani radnici	% promjene	0.2
Plaće, više kvalificirani radnici	% promjene	0.2
Izvoz u SAD	% promjene	9.3
Uviz iz SAD-a	% promjene	35.0

* Eurostat za trgovinu, UNCTAD za investicije

Hrvatska je među zemljama za koje se očekuje da će imati najmanje koristi od TTIP-a, gledajući očekivane učinke na BDP. Iza nje su samo Mađarska, Češka, Poljska i Malta. Autori studije prepostavljaju da će generalno profitirati države koje imaju otprije jake trgovinske veze sa SAD-om, ali i činjenice da rezultati nisu uzeli u obzir bilo kakvu redukciju netarifnih mjera u području prehrambenih proizvoda.

Da

Europska komisija, kao i veći dio hrvatskih političkih elita (zastupnici u EP-u i dio predstavnika političkih stranaka) smatra kako će EU imati ekonomski koristi od TTIP-a. Za Hrvatsku, sugovornici iz tih krugova, kao i dijela poslovnih krugova, smatraju kako će ona doživjeti male, ali pozitivne ekonomski učinke TTIP-a.

- **Većina postojećih studija pokazuje kako će TTIP pogodovati gospodarskom razvoju EU iz čega se može pretpostaviti da će se takav pozitivni učinak odnositi i na Hrvatsku,** a to pokazuje i recentna studija PwC-a/Centra za međunarodni razvoj te ECORYS TSIA studija. (Porast BDP-a od 0.11%, odnosno 0.2% u najambicioznijem scenariju).

- **Osim porasta BDP-a, očekuje se porast realnog dohotka, ali i pozitivni učinci u smislu restrukturiranja privrede** na način da će ona postati produktivnija i konkurentnija. PwC/Centar za međunarodni razvoj studija navodi da podaci dobiveni u njihovom modelu „suggeriraju restrukturiranje i povećanje produktivnosti uz gotovo izostanak smanjenja neto plaće i neznatnu korekciju broja zaposlenih u prve tri godine“⁵².
- **Hrvatska već sada ima pozitivan trgovinski saldo s SAD-om i ne mora se bojati velikog prodora američkih proizvoda i usluga na svoje tržište.** PwC/Centar za međunarodni razvoj studija predviđa:

U odnosu na ukupni hrvatski saldo roba i usluga koji je u prosjeku 2012., 2013. i 2014. godine iznosio (suficit) 3,335 milijarde kuna prema Scenariju 1 on se povećava na 3,361 milijardi kuna odnosno za 0,8%, prema Scenariju 2 na 3,395 milijardi kuna odnosno za 1,8%, a prema Scenariju 3 na 3,703 milijardi kuna odnosno za 11%.⁵³

Veći dio sugovornika koji s optimizmom gleda na perspektivu Hrvatske u TTIP-u smatra kako je zbog svoje veličine Hrvatska zaštićena od velikog pritiska američkih korporacija na njezino tržište, a kako će eventualna izloženost novoj dinamici povezanog europskog i američkog tržišta doprinijeti jačanju konkurentnosti hrvatskih proizvođača te bržem restrukturiranju onog dijela proizvodnje koji ne može konkurirati niti u postojećim okolnostima europskog jedinstvenog tržišta.

- **Prema PwC/Centar za međunarodni razvoj studiji mogu se očekivati pozitivni sektorski učinci na poljoprivredu, industriju i energetiku** (sektorske projekcije nisu temeljene na ekonomskom modeliranju, nego su interpretacija autora temeljena na dosadašnjim trendovima razmjene roba i usluga):
 - Utjecaj na poljoprivrednu: veće mogućnosti za mlječnu industriju sa svojim prerađevinama, vrhunskim fermentiranim proizvodima i srevima. Kontinuirani rast izvoza vina na tržište SAD-a. „Ribe i riblje prerađevine, naročito proizvodi akvakulture, te proizvodi prehrambene industrije koji su godinama prisutni na tržištu SAD-a imat će bitno povoljnije uvjete pristupa na tržište SAD-a te time i šanse rasta veće od prosječnih.“⁵⁴
 - Utjecaj na industriju: zbog usklađivanja regulacije tržišta i regulatorne suradnje i posljedičnog smanjenja administrativnih opterećenja očekuju se pozitivni učinci kod tekstila, kemikalija i pesticida, farmaceutske industrije, kozmetičke industrije, industrije medicinskih pomagala, vozila te strojogradnje i inženjerstva.
 - Utjecaj na energetiku: „Tehnologija proizvodnje energije i instalirani kapaciteti proizvodnje energije u Hrvatskoj i dalje će koristiti uvozni ugljen, pa tako i američki. Mogućnost suradnje na području energije je na području LNG-a preko terminala na Krku. Uspije li se otkloniti problem na strani SAD-a o izvozu nafte, to također može posješiti suradnju SAD-a i EU preko Hrvatske.“⁵⁵
- **Mogu se očekivati pozitivni učinci na Hrvatsku kroz lance vrijednosti u Europi,** kroz povećanje izvoza iz izvozno jačih zemalja EU, primjerice Njemačke, za koje manji proizvođači rade kao dobavljači u dijelu proizvodnje. (Iako PwC/Centar za međunarodni razvoj studija ne kvantificira ove učinke, ona ih prepostavlja, kao i dio sugovornika).

⁵² „Utjecaj Partnerstva za transatlantsku trgovinu i ulaganja između EU-a i SAD-a (TTIP) na Republiku Hrvatsku“, Zagreb, 2016., PricewaterhouseCoopers d.o.o., Zagreb i Centar za međunarodni razvoj d.o.o., Zagreb, str. 123.

⁵³ Ibid., str. 117

⁵⁴ Ibid., str. 129

⁵⁵ Ibid., str. 129

Sugovornici i izvori koji se načelno protive TTIP-u (aktivisti iz udruga civilnog društva, sindikati, dio političkih stranaka) najčešće se pozivaju na Capaldo studiju ističući kako će TTIP imati negativne učinke na europsko, pa tako i hrvatsko gospodarstvo. No, i dio sugovornika (političke stranke lijeve provenijencije, poslovni sektor) koji se ne protivi TTIP-u i ne strahuje od negativnih učinaka TTIP-a, ističe kako se od njega ne mogu očekivati značajniji pozitivni učinci na hrvatsko gospodarstvo.

- **Jedan dio sugovornika ističe kako su pozitivni učinci vrlo maleni i zanemarivi, a odnose se samo na najambiciozni scenarije koji su, prema dosadašnjem tijeku pregovora, malo vjerojatni.** Kako u studijama koje su rađene za razinu EU, tako i u recentnoj studiji rađenoj za Hrvatsku (PwC/Centar za međunarodni razvoj), projekcije rasta BDP-a nisu velike. U slučaju PwC/Centar za međunarodni razvoj studije, samo je najambiciozni scenarij predvidio rast iznad 0.1%, a sami autori studije navode kako taj scenarij podrazumijeva: „potpuno ukidanje necarinskih prepreka, što je vrlo malo vjerojatno sudeći po tijeku pregovora o TTIP-u.“⁵⁶
- **Veći dio sugovornika koji se protive TTIP-u smatraju kako će on imati negativan utjecaj na gospodarstvo.** Argumenti su pritom dvojaki: izvedeni iz Capaldove studije ili temeljeni na vlastitim uvidima u omjeru snaga između domaćeg gospodarstva i SAD-a, odnosno konkurentnosti hrvatskog gospodarstva općenito.
- Prema Capaldoovoj studiji, najavljuvani pozitivni učinci mahom proizlaze iz neadekvatnog CGE modela. Ova studija koristi model United Nations Global Policy Model i dolazi do sljedećih zaključaka:
 - TTIP će izazvati **gubitak u ukupnom izvozu** nakon 10 godina, uspoređujući s „no-TTIP“ scenarijem. Najveće gubitke će imati ekonomije sjeverne Europe (2.07% BDP-a).
 - TTIP će dovesti do **ukupnih gubitaka u BDP-u**. (Najviše u sjevernoj Europi: - 0.5%, zatim pojedinačno Francuska: - 0.48%, Njemačka: -0.29%)
 - TTIP će dovesti do **gubitka prihoda od rada** (najviše u Francuskoj: 5.500 € po radniku, u Njemačkoj npr. 3.400€ po radniku)
 - TTIP će dovesti do **gubitka radnih mesta**. Očekuje se da će 600.000 radnih mesta biti izgubljeno u cijeloj EU.
 - TTIP će dovesti do **smanjenja udjela rada (udjela ukupnog dohotka koji stječu radnici)**, čime će dovesti do daljnog jačanja postojećeg trenda koji je doveo do sadašnje stagnacije. To je povezano i s rastom udjela profita i najamnina, indicirajući prijenos dohotka od rada na kapital. (Najviše u Velikoj Britaniji: 7% BDP-a prijeći će od rada ka profitu).
 - TTIP će dovesti do **gubitka prihoda države**.
 - TTIP će dovesti do **veće financijske nestabilnosti i akumulacije neravnoteže**.
- Dio sugovornika smatra kako su mala i **slabije konkurentna gospodarstva poput hrvatskoga posebno izložena negativnim učincima liberalizacije trgovine** te kako se već pokazuje da pristup europskom tržištu nije stvorio značajnije pozitivne učinke na gospodarstvo u RH, a da bi TTIP samo pojačao takav trend, dodajući konkureniju jeftinijih američkih proizvoda i tako potisnuti domaće proizvođače ne samo na hrvatskom tržištu, nego i na europskom, ako su do sada na njega izvozili. Od TTIP-a se može očekivati restrukturiranje privrede, koje kratkoročno, pa i srednjoročno znači gubitak prihoda i radnih mesta u nekim sektorima i gospodarskim granama.

⁵⁶ Ibid., str. 111

Osobito su izraženi strahovi za poljoprivredni sektor (unatoč pozitivnim zaključcima PwC/Centar za međunarodni razvoj studije), koje ističu gospodarstvenici iz toga sektora, smatrajući da se hrvatska poljoprivreda ne može izložiti udaru nove konkurenциje bez značajnog prijelaznog perioda.

ZAKLJUČAK: Ne ulazeći u ocjenu kvalitete ili meritornosti metodologije ekonomskih studija, te raspolažući za Hrvatsku samo jednom ciljanom studijom, smatramo da je valjano zaključiti da se od TTIP-a mogu očekivati zanemarivo maleni pozitivni učinci za hrvatsko gospodarstvo u pogledu pretpostavljenog blagog rasta BDP-a kod ambicioznijih scenarija. Očekivani učinci predviđeni studijom učinjenom za Hrvatsku su vrlo maleni, osobito za manje ambiciozne scenarije. Osim toga, nije jasno na koje su razdoblje projicirani, te jesu li jednokratni ili dugoročni.

Posebno malo znamo o sektorskoj, regionalnoj ili socijalnoj distribuciji tih učinaka. To ostavlja prostora za zabrinutost: Hrvatska možda, uz pretpostavljene blage pozitivne učinke može u nekim sektorima očekivati i neke (blaže ili manje blage) negativne učinke koji nisu adekvatno analizirani, a za koje bi se javnost i izvršna i zakonodavna vlast, čak i uz pretpostavku da su skloni TTIP-u, trebali na adekvatan način pripremiti. O tome svjedoče odgovori na sljedeće pitanje, vezani primarno uz pitanje utjecaja TTIP-a na tržište rada.

3.3.2. Hoće li TTIP produbiti društvene i ekonomске razlike kroz povećavanje nezaposlenosti i cijene rada u Hrvatskoj?

Više nego kada je riječ o promjenama BDP-a, konzultirane studije daju različite nalaze u pogledu učinka TTIP-a na zapošljavanje i cijenu rada. Prognoze sugovornika ovisne su o generalnoj sklonosti TTIP-u i trgovinskoj suradnji pa također variraju između blage ili snažnije zabrinutosti i blagog ili snažnijeg optimizma.

Kako je istaknuto u meta-studiji „TTIP i radna mjesta“, učinjenoj 2016. za potrebe Europskog parlamenta⁵⁷, studije koje su sklonije gledati dugoročne učinke (temeljene na CGE modelu, poput vrlo utjecajne CEPR studije), dolaze do očekivanja pozitivnih učinaka na tržište rada, a one koje se fokusiraju na kraći rok (temeljene na kejnsijanskom modelu, poput Capaldove studije), predviđaju kratkoročno negativne efekte. Malo je detaljnijih analiza utjecaja TTIP-a na tržište rada, a većina ih prenosi CEPR-ova očekivanja o sektorskim učincima, tj. listu sektora koji će biti pogodjeni negativno ili na koje će se TTIP odraziti pozitivno u smislu opsega proizvodnje i broja radnih mesta.

Malo se studija bavi učincima na nejednakost, iako nešto predviđanja koje ćemo ovdje prenijeti postoji.

Sugovornici se u predviđanjima pozivaju na studije čiji nalazi odgovaraju njihovom generalnom stavu prema otvorenoj trgovini i TTIP-u, ili pak, ovisno o vlastitom pristupu liberalizaciji tržišta i interpretaciji ekonomskih kretanja očekuju pozitivne (restrukturiranje s dugoročnom korišću za sve) ili negativne (jačanje konkurentnosti, gubici radnih mesta i smanjenje plaća) efekte.

⁵⁷ Felbermayr, G. i IFO (2016.): „TTIP and Jobs.“, Studija za EMPL odbor Europskog parlamenta, Odbor A: Gospodarska i znanstvena politika

DA:

- **TTIP bi mogao imati negativan učinak na zaposlenost, osobito kratkoročno.** Negativne učinke na zaposlenost predviđa vrlo dramatično Capaldova studija (2014), najavljujući gubitak skoro 600.000 radnih mjesta u EU. Za Sloveniju je npr. u studiji Centra poslovne izvrsnosti Ekonomskog fakulteta u Ljubljani u sva četiri scenarija predviđeno smanjenje broja radnih mjesta, s time da ono progresivno raste s ambicioznošću scenarija, od -218 do -1.500, što je od 0.04 do 0.28% radne snage iz 2012., pri čemu su gubici veći kod nekvalificirane radne snage. PwC/Centar za međunarodni razvoj ne predviđa dugoročne negativne (ali ni pozitivne) učinke na zaposlenost, no kratkoročno previđa vrlo blagi porast stope nezaposlenosti (0.04 impulsa u prve dvije godine).
- **TTIP će uzrokovati gubitak radnih mjesta u nekim sektorima, a to će najviše pogoditi najranjivije skupine.** Iako će, prema studijama, dovesti do otvaranja radnih mjesta u drugim sektorima, realno je očekivati da će jedan dio ljudi biti gubitnici i neće se uspjeti snaći u danim uvjetima. Restrukturiranje dugoročno ima pozitivnu konotaciju, no kratkoročno može prouzročiti društveno nepoželjne učinke koji će neproporcionalno pogodati ranjivije skupine nekvalificiranih radnika. Ecorysova TSIA studija (2016), polazeći od CEPR-ove studije iz 2013, navodi očekivani porast zaposlenosti u jednom dijelu sektora: prvenstveno su to kožna i tekstilna industrija te industrija odjeće, motorna vozila i osiguranja), ali smanjenje u sektoru proizvodnje električnih aparata, metala bez željeza i proizvodi od željeza i čelika.
- **U analizi učinjenoj u okviru ovog istraživanja za Hrvatsku na temelju CEPR-ovih procjena kretanja zaposlenosti po sektorima, pokazalo se kako bi, iako malen, broj izgubljenih radnih mjesta u Hrvatskoj pod utjecajem TTIP-a bio veći od broja otvorenih.** Primjenom CEPR-ovih nalaza na podatke o sektorskoj zaposlenosti u Hrvatskoj, proizlazi da bi se u Hrvatskoj ambicioznim TTIP scenarijem s kojim je računao CEPR, izgubio veći broj mjesta, nego što bi ih se dobilo. Najveći gubici bili bi u sektoru proizvodnje strojeva i uređaja (-663), zatim u sektoru proizvodnje metala/proizvodnje gotovih metalnih proizvoda, osim strojeva i opreme (- 483) te u ostalim oblicima prerađivačke industrije (-486). Prema ukupnom broju zaposlenih u siječnju 2016., koji iznosi 1.092.291, ukupno bi bilo izgubljeno 0.02% radnih mjesta.
- **Studije sugeriraju kako će negativni učinci na tržište rada biti značajniji, a pozitivni na dohodak i plaće manji kod manjih zemalja,** što se odnosi i na Hrvatsku. EP-ova meta-studija „TTIP i radna mjesta“ navodi: „Zemlje članice EU vjerojatno će se razlikovati s obzirom na učinke preraspodjele koje će izazvati TTIP. Male zemlje kao što su Malta, Litva ili Bugarska, mogu biti pogodjenije.“
- **I kod studija koje predviđaju pozitivne učinke na ekonomske pokazatelje (CEPR, 2013.), distribucija pozitivnih učinaka naginje prema ekonomski snažnijim dijelovima stanovništva.** Ecorysova TSIA studija (2016.) ukazuje na činjenicu da će u ambicioznom TTIP sporazumu svi dohodovni razredi ostvariti će porast realnog dohotka, ali najsiromašniji kvintili dobivaju marginalno manje nego najbogatiji. „Dok će u ambicioznom scenariju stvarno raspoloživi dohodak porasti za sve dohodovne skupine, najveći (pozitivni) učinak treba očekivati za 20% najbogatijih prema raspodjeli dohotka.“⁵⁸ Također se zaključuje kako će zaposleni imati više koristi od nezaposlenih, neaktivnih ili umirovljenih, koji neće osjećati pozitivne učinke na primanja, a mogli bi osjetiti kratkoročno povećanje cijena (0.3%).

⁵⁸ ECORYS (2016): „Trade SIA on the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) between the EU and the USA“, Draft Interim Technical Report; str. 121 (prijevod autora)

- Jedan dio sugovornika strahuje da će **jača konkurenčija zbog otvaranja tržišta dovesti do snižavanje cijena i uvjeta rada**, budući da se niska cijena rada u javnosti već percipira kao konkurentska prednost Hrvatske. U prilog tome dio sugovornika navodi odluku saborskog Odbora za europske poslove oko Komisijinog prijedloga Direktive o upućivanju radnika u okviru pružanja usluga, koju sumira izjava Gordana Jandrokovića (HDZ), predsjednika Odbora, dana HINA-i 5. svibnja 2016.: „*Direktivom se pokušalo uvesti pravilo da radnici iz jedne članice koji dolaze raditi u drugu članicu moraju biti plaćeni po standardima tih razvijenih zemalja. Dakle, ako radnik iz Poljske, Češke ili Hrvatske ode raditi u Njemačku, tada bi plaća tog radnika trebala biti jednakna plaći njemačkog radnika. Naizgled je to jako dobro i bilo bi pravedno, međutim, to bi narušilo konkurentnost hrvatskih poduzeća i onih iz jugoistočne i istočne Europe koji grade na zapadnim tržištima i naša poduzeća i radnici više ne bi mogli na taj način raditi u tim zemljama.*“ Načelo ostvarivanja konkurentske prednosti snižavanjem cijene i uvjeta rada, sudeći po ovom postupku, moglo bi biti nit vodilja hrvatskim političkim elitama i u dalnjim prilagodbama široj tržišnoj utakmici koju bi otvorio TTIP.

Za potrebe ove analize, CEPR-ove tablice sa sektorskim učincima na broj radnih mjesta prilagodili smo za Hrvatsku, uvezvi DZS-ove podatke iz siječnja 2016. i aproksimirajući NKD klasifikaciju danoj klasifikaciji koji je koristio CEPR.

	EU				RH (DZS: siječanj 2016.)		
	1	2	3	4	5	6	7
Sektor	Total, in % (more skilled employment, ambitious scenario)	Total, in % (less skilled employment, ambitious scenario)	Average, % (vlastiti izračun)	Oznaka	NKD 2007	Ukupno zaposleni (siječanj, 2016.)	z (
Poljoprivreda, šumarstvo, ribatsvo	0.07	0.07	0.07	A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	21,556	1
Drugi primarni sektori	-0.01	-0.02	-0.02				
Prerada hrane	0.28	0.28	0.28	C/10	Proizvodnja prehrambenih proizvoda	33,459	9
Kemikalije	0.08	0.08	0.08	C/20	Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda	5,132	4
Električni strojevi	-7.00	-7.01	-7.01	C/28	Proizvodnja strojeva i uređaja	9,467	-
Motorna vozila	1.28	1.27	1.28	C/29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	2,953	3
Druga transportna oprema	-0.23	-0.23	-0.23	C/30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	6,976	-
Drugi strojevi	0.18	0.17	0.18				
Metali i metalni proizvodi	-1.61	-1.62	-1.62	C/24+25	Proizvodnja metala/Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim strojeva i opreme	29,877	-
Proizvodi od drva i papira	-0.16	-0.17	-0.17	C/16+17	Prerada drva i proizvoda od drva i pluta, osim namještaja; proizvodnja proizvoda od slame i pletarskih materijala/Proizvodnja papira i proizvoda od papira	14,929	-
Druga prerađivačka industrija	0.52	0.51	0.52	C	Prerađivačka industrija ostalo	94,277	4
Vodni prijevoz	0.43	0.42	0.43	H/50	Vodni prijevoz	2,706	1
Zračni prijevoz	0.11	0.10	0.11	H/51	Zračni prijevoz	929	1
Financije	0.12	0.12	0.12	K/64	Finansijske uslužne djelatnosti, osim osiguranja i mirovinskih fondova	21,904	2

Osiguranja	0.57	0.56	0.57	K/65	Osiguranje, reosiguranje i mirovinski fondovi, osim obveznoga socijalnog osiguranja	7,500	4
Poslovne usluge	-0.16	-0.17	-0.17	M 69,70,71,73,74/N	Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti osim 72 Znanstveno istraživanje i razvoj, 75 Veterinarske djelatnosti/Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	82,439	-
Komunikacije	-0.14	0.15	0.00	J	Informacije i komunikacije	33,028	2
Građevinarstvo	0.18	0.17	0.18	F	Građevinarstvo	66,369	1
Osobne usluge	-0.04	-0.05	-0.05	S	Ostale uslužne djelatnosti	12,406	-
Druge usluge	0.06	0.05	0.06	O/P/Q/R	Javna uprava i obrana/Obrazovanje/Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi/Umjetnost, zabava i rekreacija	315,985	1
Indeks izmjerenosti	0.55	0.65	0.60		TOTAL		-

○

○

○

NE

- Europska komisija u svojim materijalima navodi kako će **TTIP generirati radna mjesta**. U pogledu smanjenja nezaposlenosti, pozitivne učinke na zapošljavanje predviđa Bartelsman/IFO (2013) studija, koja projicira pad nezaposlenosti od 0.5% na razini EU, odnosno generiranje 1.345 novih radnih mesta.
- **Predviđa se određena razina preraspodjele radnih mesta** između sektora za koje se očekuje da će TTIP na njih u EU imati pozitivne učinke i onih za koje neće. **Ta je preraspodjela marginalna**: Ecorys TSIA studija (2016) studija (citirajući CEPR, 2013) naglašava da će u EU, u odnosu na 2001. – 2007. kada je na 1.000 radnika njih 20 u prosjeku godišnje moralo promijeniti sektor, u projekciji za TTIP to izmještanje radnih mesta porasti na 37 na 1.000.
- **Većina studija predviđa rast dohotka (CEPR 0.5%, Bartelsmann/IFO 3.0%)**, a razlike u njihovoj distribuciji su zanemarive, prema autorima studija.
- **Za Hrvatsku je malo vjerojatno da će pritisak konkurenčije dovesti do snižavanja plaća**, budući da su plaće znatno niže nego u SAD-u. PwC/Centar za međunarodni razvoj studija donosi podatke u razlikama između bruto plaća između Hrvatske i SAD-a koji, i uz prepostavku o znatno većim davanjima na plaće u Hrvatskoj, i dalje govore o značajno manjim plaćama u Hrvatskoj:

Prosječne mjesечne neto plaće po određenim industrijama prema PwC/Centar za međunarodni razvoj studiji⁵⁹

€	SAD 2014.	EU28 2013. (F)	HR 2011.
Poljoprivreda	1.350,0	1.293,6	768,1
Ribarstvo	1.350,0	1.293,6	819,6
Prehrambena industrija	2.835,0	2.505,0	872,4
Industrija pića	3.545,4	3.564,0	1.244,7
Tekstil	2.954,8	2.597,0	602,8
Odjeća	2.333,4	2.858,0	510,5
Kemija i farmacija	5.069,1	4.485,0	1.823,6
Namještaj	2.752,6	2.419,0	636,8
Vodovod, odvodnja	4.544,4	3.240,0	990,9
Građevinarstvo	3.773,5	3.177,0	710,0
Trgovina na veliko	4.020,0	3.355,0	1.062,4
Trgovina na malo	2.052,6	2.302,0	770,5

⁵⁹ „Utjecaj Partnerstva za transatlantsku trgovinu i ulaganja između EU-a i SAD-a (TTIP) na Republiku Hrvatsku“; Zagreb, 2016., PricewaterhouseCoopers d.o.o., Zagreb i Centar za međunarodni razvoj d.o.o., Zagreb, str. 90

Transport	3.215,3	2.666,0	971,1
Smještaj	1.827,0	2.294,0	985,6
Restorani	1.194,3	2.105,0	626,0
Telekomunikacija	4.330,2	4.294,0	1.746,0
Financijske usluge osim osiguranja	4.289,5	4.801,0	1.725,7
Osiguranje i mirovinsko osiguranje	4.698,8	4.180,0	1.382,5
Usluge zapošljavanja	2.124,9	2.054,0	939,5
Zdravstvo	3.392,1	2.598,0	1.259,1

Autori ističu i kako takva razlika u cijeni rada „ujedno znači da je malo vjerojatno da će proizvodi iz SAD-a u navedenim sektorima zamijeniti proizvode iz Hrvatske, a time i ukinuti radna mjesta u time sektorima u Hrvatskoj.“⁶⁰

ZAKLJUČAK

Konzultirane studije, kao i sugovornici, ne daju mogućnost za donošenje čvrstih zaključaka o perspektivama učinaka TTIP-a na tržište rada u EU i Hrvatskoj, kao ni na distribuciju pozitivnih i negativnih učinaka na plaće i cijene po društvenim grupama. Iz raznolikih i nedovoljno prilagođenih podataka koje dobivamo, stječe se dojam da bi učinci na Hrvatsku u smislu zaposlenosti mogli biti kratkoročno blago negativni i dovesti do marginalne redukcije radnih mjesta (0.02%) i smanjenja zaposlenosti u kratkom roku.

Analize daju razloga zaključiti i kako su potencijalni negativni učinci u pogledu gubitka radnih mjesta značajniji kod niže kvalificirane radne snage, a kako će ranjivije skupine poput nezaposlenih, neaktivnih i umirovljenih, imati manje koristi od projiciranog rasta dohotka te više trpjjeti zbog potencijalnog rasta cijena. Stoga se može zaključiti da bi TTIP imao blago nepovoljan utjecaj na socijalnu nejednakost.

Negativni učinci na tržište rada prema dijelu analiza mogli bi jače pogoditi manje države i nekvalificirane radnika, a one države koje već sada manje trguju s SAD-om vjerojatno će imati manje ekonomske koristi od TTIP-a, pa je u tom smislu omjer koristi i gubitaka potencijalno nepovoljan za Hrvatsku, odnosno Hrvatska se po strukturi tržišta rada i vanjskotrgovinske razmjene nalazi u grupi zemalja koja potencijalno može najjače osjetiti predviđene negativne učinke TTIP-a.

Bez obzira na činjenicu da su očekivani negativni učinci sagledavani kratkoročno, dok se u projekcijama mahom prepostavlja da će biti nивelirani te ispravljeni restrukturiranjem te da su apsolutne i relativne brojke u pogledu utjecaja TTIP-a na tržište rada malene, poželjno bi bilo izraditi analizu opcija za smanjenje potencijalnih kratkoročnih negativnih učinaka TTIP-a na Hrvatsku, uzimajući u obzir pesimističnije scenarije, kako bi ih Hrvatska spremno dočekala i reducirala.

⁶⁰ Ibid., str. 91

3.3.3. Hoće li TTIP donositi veće koristi korporacijama, nego malim i srednjim poduzetnicima i zašto?

Mišljenja o tome hoće li TTIP imati pozitivan ili negativan učinak na mala i srednja poduzeća (MSP) razlikuju se kako na političkom spektru (ovisno, ponajviše, o generalnom stavu spram otvorene trgovine i liberalizacije tržišta), tako i među samim gospodarstvenicima.

NE:

- **Europska komisija ističe kako će upravo mali i srednji poduzetnici imati najviše koristi od TTIP-a**, budući da oni zbog slabijih finansijskih i operativnih kapaciteta bivaju najviše pogodjeni barijerama trgovini.⁶¹ U Izvješću „Mala i srednja poduzeća i TTIP“⁶², u kojem Komisija prenosi nalaze istraživanja koja je provela na 869 europskih MSP-a, na dobrovoljnom nestrukturiranom uzorku, ističe se kako su mali poduzetnici u Europi najviše pogodjeni netarifnim barijerama, i to osobito sanitarnim i fitosanitarnim mjerama i tehničkim zaprekama trgovini. Zapreke trgovini osobito su problematične za MSP-ove zato što, zaključuju autori izvješća, one „male tvrtke moraju pokriti fiksne troškove usklađivanja manjim prihodima on onih koje imaju velike kompanije“⁶³. I Ecorysov nacrt TSIA Izvješća navodi:

„Mala i srednja poduzeća (MSP-ovi) su oslonac zapošljavanja u gospodarstvima EU i SAD-a. Ako TTIP može pospješiti trgovinu za MSP-ove uklanjajući zapreke koje su za njih ograničavajuće, njegov učinak bi bio vrlo značajan. Zapreke za MSP-ove su poznate po svojoj vrlo praktičnoj prirodi: npr., nedostatak jasnih informacija o praktičnim preduvjetima za transatlantsku trgovinu problem je koji je za MSP-e često prekomplikiran i skup u usporedbi s resursima koje za to imaju velike tvrtke. Tako da za MSP-ove, TTIP treba rješavati praktične probleme u trgovini. Osim nedostatka informacija, to podrazumijeva duge carinske procedure, nepotrebne razlike i duplicitanu u obaveznim testiranjima i visoke tarife za određene proizvode.“⁶⁴

- **MSP-i čine najveći dio europskih izvoznika općenito (78% izvoza izvan EU) i izvoznika u SAD (88%).** U pogledu vrijednosti izvoza, to je oko 28% ukupno izvezenih roba u SAD⁶⁵. Zbog značajnog udjela MSP-a u izvozu u SAD, vidljivo je da je SAD jedno od značajnijih tržišta za MSP-ove u EU i da se može očekivati da će oni od otvaranja trgovine imati značajne koristi.
- **I oni MSP-ovi koji ne sudjeluju u izvozu direktno, imat će koristi od otvaranja trgovine kroz lance dodane vrijednosti.** Ovaj argument, primjerice, ističu i autori PwC/Centar za međunarodni razvoj studije o utjecaju TTIP-a na RH:

„Dobiti iz lanca vrijednosti - Mnoga manja poduzeća koje ne izvoze izravno u EU ili u Sjedinjene Američke Države svejedno će imati koristi od TTIP-a jer prodaju

⁶¹ TTIP AND REGULATION: AN OVERVIEW, European Commission, 10 February 2015

⁶² „Small and Medium Sized Enterprises and the Transatlantic Trade and Investment Partnership. Report“, European Commission, DG Trade

⁶³ Ibid 2.

⁶⁴ ECORYS (2016): „Trade SIA on the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) between the EU and the USA“, Draft Interim Technical Report; str.20

⁶⁵ Ibid 4. (prema Eurostatu)

*poluproizvode i usluge poduzećima koja trguju preko Atlantika. Tako bi MSP-ovi imali koristi od tog sporazuma čak i ako još sami ne izvoze van domaćeg tržišta.*⁶⁶

- TTIP će, osim uklanjanja zapreka trgovini, doprinijeti boljem informiranju MSP-a o uvjetima na SAD tržištu te njihovoj zastupljenosti u postupku odlučivanja o transatlantskoj trgovini. U skladu s preporukama Europskog gospodarskog i socijalnog odbora⁶⁷ i Europskog parlamenta⁶⁸ o tome da treba osigurati poboljšani pristup informacijama o uvjetima na tržištu, prijedlog teksta Europske komisije za poglavje o malom i srednjem poduzetništvu predviđa uspostavu internetske stranice koja će sadržavati informacija od značaja za poduzetnike, uključujući poveznice na relevantna vladina tijela te opise regulativa i procedura koje se odnose na trgovinu, na intelektualno vlasništvo, tehničke regulative i standarde, sanitarne i fitosanitarne mjere, pravila javne nabave i poveznicu na portal javne nabave, pravila registracije, pristupa financiranju, informacije o programima potpora za MSP-ove i dr.⁶⁹ Osim toga, prijedlog teksta obuhvaća i osnivanje Stalnog odbora za MSP-ove, koji će se sastajati po potrebi i davati mišljenja o pitanjima od interesa za MSP-ove.
- Komisija se zalaže za bolji pristup europskih tvrtki javnoj nabavi u EU, što bi, u kombinaciji s usustavljenim pristupom informacijama za MSP-u o toj nabavi koji je predložen u relevantnom poglavlju TTIP-a, moglo znatno poboljšati poziciju europskih MSP-ova na ogromnom američkom tržištu američke javne nabave (Komisija citira OECD-ove podatke iz 2013., prema kojima je vrijednost tog tržišta bila oko 13% BDP-a, što bi, računato u odnosu na podatke Svjetske banke o američkom BDP-u 2013., bilo preko dva bilijuna dolara).

DA:

- Jako malen udio europskih malih i srednjih poduzetnika izvozi u SAD – njih 0.7%, što znači da za velik dio njih otvaranje tržišta prvenstveno znači težu tržišnu utakmicu u Europi. Europski gospodarski i socijalni odbor ističe u svojem objavljenom mišljenju o TTIP-u i poduzetnicima kako je „broj europskih MSP-ova koji trenutno izvoze u SAD je relativno nizak (...): 150 000 (...), koji uključuje njih 65 000 s manje od 9 zaposlenih (...) manje od 1% od preko 20 milijuna europskih MSP-ova.“ (EGSO, doduše, također naglašava i kako ta brojka ne uzima u obzir poduzetnike koji kroz lance vrijednosti sudjeluju u izvozu kao dobavljači većim tvrtkama.) Ovaj argument ističu ne samo aktivisti, poput njemačkog Projekta MORE koji je publicirao studiju Veblingovog instituta za gospodarske reforme „Transatlantski sporazum, ali pod koju cijenu za male i srednje poduzetnike?“⁷⁰, nego i dio europskih poduzetnika organiziranih u građanske akcije koje se suprotstavljaju TTIP-u, poput britanskog „Business against TTIP“ ili njemačkog „KMU gegen TTIP.“ U Hrvatskoj mali i srednji poduzetnici mahom

⁶⁶ PricewaterhouseCoopers i Centar za međunarodni razvoj (2016): „Utjecaj Partnerstva za transatlantsku trgovinu i ulaganja između EU-a i SAD-a (TTIP) na Republiku Hrvatsku“; str. 87

⁶⁷ Opinion of the European Economic and Social Committee on the TTIP and its impact on SMEs REX/433, Brussels, 2 July 2015

⁶⁸ European Parliament resolution of 8 July 2015 containing the European Parliament's recommendations to the European Commission on the negotiations for the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) (2014/2228(INI))

⁶⁹ EU's textual proposal for legal text on "Small and Medium-Sized Enterprises" in TTIP, tabled for discussion with the US in the negotiating round of (19-23 May 2014),

⁷⁰ Veblen Institute for Economic Reforms: „A Transatlantic Agreement but at what cost to SMEs?“, 2015., objavljeno za Projekt MORE

nemaju spoznaja o TTIP-u te iako, prema informacijama iz krovnih organizacija, nisu predominantno uglavnom nisu negativno nastrojeni spram TTIP-a, osjećaju zabrinutost zbog pojačane konkurenциje koju bi mogli doživjeti u Hrvatskoj i na europskom tržištu. Osobito se to odnosi na obrtnike, koji, prema ocjenama HOK-ovih predstavnika, niti uz dodatni pristup informacijama neće značajno aspirirati izvozu na američko tržište, a mogli bi osjećati posljedice liberalizacije tržišta u Hrvatskoj.

- **TTIP će preusmjeriti dio trgovine koja se sada događa unutar EU na račun transatlantske trgovine**, jedan je od zaključaka Bertelsmann/IFO studije⁷¹ koji prenose kritičari TTIP-a. Prema toj studiji, trgovinska razmjena između, npr. Njemačke i Francuske, mogla bi se smanjiti za 23%. Može se očekivati i smanjenje trgovinskih tokova prema trećim zemljama. U uvjetima u kojima hrvatska poduzeća općenito primarno izvoze u zemlje EU i u regiji, takvo preusmjeravanje tokova moglo bi imati nepovoljne učinke i na hrvatske MSP-ove. (U zemlje EU RH je 2015. izvezla roba i usluga u vrijednosti 58.518.145kn, u zemlje CEFTA-e 15.699.637kn, a u SAD samo 2.047.723kn.)
- **Prema Ecorysovoj TSIA studiji, sektori u kojima ni TTIP mogao imati najjači učinak** nisu oni u kojima je najveći broj europskih MSP-ova aktivan.

„U smislu outputa, najveći dobici očekuju se u proizvodnji nemetalnih mineralnih proizvoda i drugoj proizvodnji, za koje se očekuje porast outputa za 0.7 posto. Očekivani dobici za prehrambene proizvode, druge strojeve, papirnate proizvode i proizvode od drveta su redom 0.4, 0.4 i 0.1 posto. Za sektor proizvedenih metala očekuje se da će biti u padu od 0.8%. (...) Za uvoz u EU, očekuje se najveći porast kod proizvodnje papirnatih proizvoda i proizvoda od drveta (10.3%) i proizvedenih metala (5%). Prehrambeni proizvodi, nemetalni mineralni proizvodi, drugi strojevi i druge vrste prerađenih proizvoda proći će kroz male promjene u pogledu uvoza, od 0.5 do 2.8%. Kada se ti rezultati dobiveni modeliranje usporede sa svim sektorima, čini se da sektori koji će najviše dobiti u smislu outputa i izvoza nisu oni sektori u kojima je najveći dio MSP-ova aktivno.“⁷²

Niti ta studija, kao niti ona izrađena za Hrvatsku, ne daje detaljniju analizu perspektiva za male i srednje poduzetnike po sektorima, koju bi svakako trebalo učiniti kako bi se provjerila distribucija učinaka TTIP-a na taj segment gospodarstva.

- **Mali i srednji poduzetnici bit će u neravnopravnoj poziciji prema korporacijama s obzirom na ISDS sustav**, koji im je zbog visokih troškova *de facto* nedostupan, ističe Projekt MORE. U organizaciji War on Want sugovornici upozoravaju da Europska komisija, navodeći podatke o broju malih i srednjih poduzetnika, polazi od definicije MSP-a temeljene samo na broju zaposlenih, a ne i na prometu te da se stoga stječe pogrešan dojam o relativno dobroj zastupljenosti MSP-a u tom sustavu. Realnost za prosječnog poduzetnika jest da mu je taj sustav nedostupan te da podcrtava njegov podređeni položaj u odnosu na korporacije.

ZAKLJUČAK:

⁷¹ Felbermayr, G.J. Heid, B. Lehwald, S. for Bertelsmann Foundation (2013) „Transatlantic trade and investment partnership (TTIP): Who benefits from a free trade deal? Part 1: Macroeconomic Effects.“, Bertelsmann/Ifo

⁷² ECORYS (2016): „Trade SIA on the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) between the EU and the USA“, Draft Interim Technical Report; str.106

Malо je uvjerljivih analiza koje ukazuju na položaj u koji će otvaranje trgovine kakvo se sada predlaže TTIP-om staviti prosječnog poduzetnika. Optimistične prognoze i očekivanja temelje se na statistikama i anketama provedenima među izvozno orijentiranim malim poduzetnicima. Međutim, vrlo mali dio europskih MSP-ova izvozi u SAD, a oni koji nisu izvozno orijentirani mogli bi biti pogodjeni jačanjem konkurenčije na domaćem tržištu uslijed otvaranja tržišta. U hrvatskim terminima, gledajući udio u izvozu koji otpada na SAD, taj bi efekt mogao biti dosta izražen.

Potrebno je učiniti analize koje bi dale procjenu učinka TTIP-a na sve MSP-ove, dakle i one koji ne izvoze na američko tržište, nego ili samo na europsko ili uopće ne. Također bi bilo potrebno izraditi detaljnu analizu učinaka na MSP-ove po sektorima. Istraživanja u prikazanom opsegu daju temelj za pretpostavku da bi, osobito u Hrvatskoj, veće tvrtke mogle imati više koristi od otvaranja tržišta od manjih poduzeća.

Republika Hrvatska, kao uostalom i cijela EU, trebala bi napraviti realne procjene gospodarskih učinaka po sektorima i tipovima poduzeća kako bi se pripremila da ublaži eventualne negativne socijalne učinke proizišle iz smanjenja opsega poslovanja ili zatvaranja radnih mjesta u sektorima i poduzećima gdje ih se realno može očekivati.

4. Utjecaj TTIP-a na ljudska prava

Prema metodologiji predloženoj od strane Europske komisije, analizu utjecaja TTIP-a na ljudska prava sumiramo ovdje u tablici u kojoj su pobrojana ključna ljudska prava koja smo uzimali u obzir i scenariji i modaliteti utjecaja TTIP-a na rečena prava.

a zatim sumirani u tablici:

Ljudsko pravo	Sadržaj prava i pretpostavke o utjecaju (scenariji)	Vjerojatnost scenarija (mala+/velika++/n eizvjesno 0)	Utjecaj (direktan negativan -- /indirektan negativan - /nema utjecaja 0/indirektan pozitivan +/ direktan pozitivan ++)
Pravo pristupa dokumentima	<p>Pravo pristupa dokumentima artikulirano je čl. 42 povelje i glasi: „Svaki građanin Unije i svaka fizička ili pravna osoba s boravištem ili sjedištem u nekoj državi članici ima pravo pristupa dokumentima institucija, tijela, ureda i agencija Unije neovisno o njihovu mediju.“</p> <p>Pravo pristupa dokumentima sagledavamo ovdje iz perspektive:</p> <ul style="list-style-type: none">a) Stupnja transparentnosti pregovora i Stupnja transparentnosti odlučivanja kroz predložene mehanizme regulatorne suradnje		
	<ul style="list-style-type: none">a) Scenarij I: aktualni stupanj ++ transparentnosti informiranja i uključivanja europske i hrvatske javnosti u pregovorima	-	Iako ima pristup većem dijelu pregovaračkih dokumenata (ali bez konsolidiranih tekstova), hrvatska javnost nema uvida u stajališta hrvatske Vlade u tijeku pregovora.
	<ul style="list-style-type: none">a) Scenarij II: hrvatska izvršna vlast provodi aktivnije informiranje građana i javne konzultacije o TTIP-u prije samog eventualnog odlučivanja u Saboru o ratifikaciji	-	I dalje na razini EU nedostaje uvid u konsolidirane tekstove i popis susreta pregovarača sa zainteresiranim organizacijama/tvrtkama, pa, iako daleko transparentniji nego kod drugih pregovora o vanjskoj trgovini, TTIP ne daje potpuni uvid javnosti u pregovaračke procese.

	b) Scenarij I: aktualni prijedlog poglavlja + regulatorne suradnje	++	-- Ukoliko se ne ugrade mehanizmi veće transparentnosti u pogledu sastava Tijela, kao i pristupa svim materijalima u radu ovih tijela, TTIP će utjecati na pravo građana EU da stječu uvid u dokumente kojima se odlučuje o politikama koje ih se tiču	
	b) Scenarij II: dorada prijedloga poglavlja regulatorne suradnje u smislu pojašnjavanja mehanizama odabira članova Regulatornog tijela i transparentnosti rada tijela i njegovih konzultativnih aktivnosti	++	0 Uz pretpostavku da poglavlje regulatorne suradnje bude dorađeno na način da se ugradi potpuna transparentnost procesa, ono neće imati utjecaj na pravo na uvid u dokumente.	
Jednakost pred zakonom				
	Čl. 20. Povelje definira da su svi jednaki pred zakonom . Pravo na jednakost pred zakonom gledamo iz perspektive ugrađivanja ISDS ili ICS mehanizma u TTIP i pozicije u koju ono stavlja građane EU, lokalnu, regionalnu i nacionalnu vlast, organizacije civilnog društva i europske investitore, u odnosu na investitore iz SAD-a. Pritom valja napomenuti da se utjecaj TTIP-a ovdje ne promatra u odnosu na postojeće stanje u Hrvatskoj, s obzirom na BIT-ove koje Hrvatska ima potpisane, nego u odnosu na poželjnu situaciju u odnosu na poštivanje prava na jednakost pred zakonom.	0	-- Scenarij I) ISDS mehanizam kakav je ugrađen u CETA-u i kakav je predložen u tekstu savjetovanja s javnošću koji je provela EK (Iako je scenarij napustila Europska komisija, SAD se protivi prijedlogu ICS-a pa postoji mogućnost da u pregovorima	Mehanizam ISDS direktno stavlja u nejednak položaj investitore iz SAD-a u odnosu na građane EU, lokalnu, regionalnu i nacionalnu vlast, organizacije civilnog društva i europske investitore, u odnosu na investitore iz SAD-a. (Učinak jest već ostvaren postojećim BIT-ovima kojima je Hrvatska potpisnica – u tom smislu TTIP neće biti instrument tog utjecaja.)

		prevagne neki oblik CETA modela)
Scenarij II) Prijedlog Europske komisije o ICS-u	0	--
	(Postoji velika politička odgovornost EK s obzirom na provedeno savjetovanje Rezolucija Parlamenta provede predložene izmjene, ali i opozicija SAD-a)	Bez obzira na izmjene u mehanizmu u smislu uvođenja stalnog sudišta i prava na žalbu tuženih država, koje bi podigle standarde transparentnosti sustava, tako koncipiran prijedlog i dalje stavlja u nejednak građane EU, lokalnu, regionalnu i nacionalnu vlast, organizacije civilnog društva, kao i domaće investitore, u odnosu na investitore iz SAD-a.

Članak 47. definira pravo na djelotvoran pravni lijek i na pošteno suđenje:

Pravo na djelotvoran pravni lijek i na pošteno suđenje	„Svatko čija su prava i slobode zajamčeni pravom Unije povrijeđeni ima pravo na djelotvoran pravni lijek pred sudom, u skladu s uvjetima utvrđenima ovim člankom. Svatko ima pravo da zakonom prethodno ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Svatko ima mogućnost biti savjetovan, branjen i zastupan.“ I ovo pravo sagledavamo iz perspektive predloženih CETA modela ISDS mehanizma i ICS modela, u odnosu na idealan model poštovanja prava na djelotvoran pravni lijek i pošteno suđenje (a ne na postojeću situaciju definiranu BIT-ovima).
--	--

Scenarij I) ISDS mehanizam kakav je ugrađen u CETA-u i kakav je predložen u tekstu savjetovanja s javnošću koji je provela EK	0 (vidi gore)	- - ISDS mehanizam ne daje pravo na pravni lijek državama koje su stranke u postupku te ne osigurava da djelovanje zakonom prethodno ustanovljenog suda, niti neovisnost suda, budući da ga imenuju stranke u postupku.
---	---------------	---

Uz to, mehanizam ne omogućuje da svatko čija prava budu povrijeđena odlukama eventualnog ICS-a bude stranka u postupku i žali se pri istom tom sudu te vrijeda prava gore navedenih skupina (fizičkih osoba, europskih investitora, organizacija civilnog društva, lokalnih zajednica te lokalne, regionalne i nacionalne uprave) na pristup sudu na kojem potencijalno mogu biti oštećena njihova druga prava (npr. na zaštitu okoliša).

Scenarij II) Prijedlog Europske komisije o ICS-u 0 (vidi gore)

- - ICS mehanizam ublažava učinke na ovo pravo, budući da uvodi mogućnost žalbe, kao i stalno i, prema temeljnog konceptu, neovisno sudište. No, i dalje, prema sadašnjem prijedlogu, ne omogućuje da svatko čija prava budu povrijeđena odlukama eventualnog ICS-a bude stranka u postupku i žali se pri istom tom sudu.

To, kao što smo naveli gore, stavlja u neravnopravan položaj fizičke osobe, europske investitore, organizacije neprofitnoga karaktera, kao i lokalnu, regionalnu i nacionalnu upravu.

Sloboda okupljanja udruživanja	<p>Članak 12. (t.1) Povelje kaže:</p> <p>„Svatko ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja na svim razinama, osobito kad je riječ o političkim, sindikalnim i građanskim pitanjima, što podrazumijeva i pravo svakoga na osnivanje sindikata i pristupanje njima radi zaštite svojih interesa.“</p> <p>Ovo pravo promatramo iz perspektive učinaka TTIP-a na pravo na sindikalno organiziranje.</p>
--------------------------------------	--

Scenarij I) Aktualni prijedlog teksta Poglavlja o održivom razvoju (podržava standarde zaštite

radničkih prava, ali bez vlastitih instrumenata i sankcija)

Scenarij II) Dorađeni prijedlog Poglavlja o + održivom razvoju koji definira instrumente kojima se na transatlantskoj razini aktivno promoviraju prava garantirana ILO poveljama te sankcionira njihovo neprovođenje.

Pravo na kolektivno pregovaranje i djelovanje

Članak 28. Povelje navodi:

„Radnici i poslodavci ili njihove organizacije imaju, u skladu s pravom Unije te nacionalnim zakonodavstvima i praksom, pravo na pregovaranje i sklapanje kolektivnih ugovora na odgovarajućim razinama i, u slučaju sukoba interesa, pravo na poduzimanje kolektivnog djelovanja za obranu svojih interesa, uključujući i štrajk.“

Ovo pravo sagledavamo iz perspektive načina na kojim TTIP u Poglavlju o održivom razvoju i u Poglavlju o zaštiti investicija regulira i indirektno utječe na zaštitu radničkih prava.

Scenarij I) Aktualni prijedlog teksta Poglavlja o ++ održivom razvoju (podržava standarde zaštite radničkih prava, ali bez vlastitih instrumenata i sankcija)

Aktualni nacrt TTIP-a ima afirmativan odnos spram promicanja standarda zaštite radničkih prava definiranih ILO poveljama i ne može se očekivati direktno narušavanje tih prava, tj. svaka stranka i dalje zadržava svoje standarde i zakonske obaveze, uključujući i ILO povelje. No, moguće jest (iako malo vjerojatno) da će takav mehanizam otvoriti vrata indirektnom pritisku na regulatore u Europi na snižavanje standarda u pogledu prava na sindikalno udruživanje.

+

Iako malo vjerojatan, ovakav ishod bi osigurao izostanak negativnog utjecaja na radnička prava u EU općenito, a potencijalno generirao indirektne pozitivne učinke na standarde radničkih prava u EU, uz potencijalno direktne pozitivne učinke u SAD-u.

-

Kao i kod prava na udruživanje, unatoč generalno afirmativnom stavu TTIP-a prema radničkim pravima očekuju se mogući indirektni učinci u smislu indirektnog utjecaja tržišne utakmice na

regulatore, te u pogledu indirektnih ili direktnih učinaka ISDS-a/ICS-a na pravo na štrajk, koje bi se potencijalno moglo tretirati elementom indirektne eksproprijacije koristi investitora.

+
Iako malo vjerojatan, ovakav ishod bi osigurao izostanak negativnog utjecaja na radnička prava u EU općenito, a potencijalno generirao indirektne pozitivne učinke na standarde radničkih prava u EU, uz moguće i direktne pozitivne učinke u SAD-u

Scenarij II) Dorađeni prijedlog Poglavlja o + održivom razvoju koji definira instrumente kojima se na transatlantskoj razini aktivno promoviraju prava garantirana ILO poveljama te sankcionira njihovo neprovođenje.

Pravo radnika na informiranje i savjetovanje u poduzeću, Zaštita u slučaju neopravdanog otkaza, Pošteni i pravični radni uvjeti, Obiteljski i profesionalni život	Ova četiri prava sagledavamo u zajedničkom okviru, jer su na isti način obuhvaćena tretmanom prava radnika u TTIP-u. Pravo na obiteljski i profesionalni život sagledavamo iz perspektive radničkih prava ponajprije zbog toga što obuhvaća „pravo na zaštitu od otkaza zbog razloga povezanog s materinstvom te pravo na plaćeni rodiljni dopust i roditeljski dopust po rođenju ili posvojenju djeteta“. Kao i gore navedena radnička prava na udruživanje, kolektivno pregovaranje i djelovanje, sagledavamo ih iz perspektive načina na kojim TTIP u Poglavlju o održivom razvoju i u Poglavlju o zaštiti investicija regulira i indirektno utječe na zaštitu radničkih prava. Prava su definirana u člancima 27., 30. i 31. i 33. Povelje.
---	--

Scenarij I) Aktualni prijedlog teksta Poglavlja o ++ održivom razvoju (podržava standarde zaštite radničkih prava, ali bez vlastitih instrumenata i sankcija)

-
Aktualni nacrt TTIP-a ima afirmativan odnos spram promicanja standarda zaštite radničkih prava definiranih ILO poveljama i ne može se očekivati direktno narušavanje tih prava, tj. svaka stranka i dalje zadržava svoje standarde i zakonske obaveze, uključujući i ILO povelje. No, moguće jest

		(iako malo vjerojatno) da će takav mehanizam otvoriti vrata indirektnom pritisku na regulatore u Europi na snižavanje standarda zbog privlačenja investicija.
	+ Scenarij II) Dorađeni prijedlog Poglavlja o održivom razvoju koji definira instrumente kojima se na transatlantskoj razini aktivno promoviraju prava garantirana ILO poveljama te sankcionira njihovo neprovođenje.	+ Iako malo vjerojatan, ovakav ishod bi osigurao izostanak negativnog utjecaja na radnička prava u EU općenito, a potencijalno generirao indirektne pozitivne učinke na standarde radničkih prava u EU, uz potencijalno direktnе u SAD-u.
Zabrana ropstva i prisilnoga rada	Čl. 5.t.3 Povelje kaže: „Nikoga se ne smije siliti na prisilan ili obvezatan rad.“ Ovo pravo sagledava se u svjetlu činjenice da SAD nije ratificirao ILO Konvenciju o prisilnom radu (1930.) s kojom je u konfliktu praksa koncesioniranja zatvora privatnim poduzećima, koja generiraju profit od rada zatvorenika, a koji nije uvijek dobrovoljan.	
	Scenarij I) Aktualni prijedlog teksta Poglavlja o održivom razvoju (podržava standarde zaštite radničkih prava, ali bez vlastitih instrumenata i sankcija)	- Kao što je navedeno gore, ne može se očekivati bilo kakav direktni utjecaj TTIP-a na radnička prava, pa niti na zabranu prisilnog rada. No, moguće jest (iako malo vjerojatno) da će takav mehanizam otvoriti vrata indirektnom pritisku na regulatore u Europi na privatizaciju upravljanja zatvorima po američkom modelu s konsekvenscama koje to u <i>worst case</i> scenariju može imati po komercijalizaciju prisilnoga rada. No, takav je ishod malo vjerojatan.
	Scenarij II) Dorađeni prijedlog Poglavlja o održivom razvoju koji definira instrumente kojima se na transatlantskoj razini aktivno	+ Iako malo vjerojatan, ovakav ishod bi osigurao izostanak negativnog utjecaja na radnička prava u

promoviraju prava garantirana ILO poveljama te sankcionira njihovo neprovođenje.

EU općenito, a potencijalno generirao indirektne pozitivne učinke na standarde radničkih prava u EU, uz potencijalno direktno u SAD-u (u pogledu potencijalne reforme postojećeg zatvorskog sustava koji generira profit iz prisilnoga rada).

Socijalna sigurnost socijalna pomoć, uključujući pravo na pristup službama za posredovanje pri zapošljavanju

Čl. 34. Povelje ističe kako Unija priznaje i poštuje pravo na pristup pravima iz socijalne sigurnosti i socijalnim službama koje pružaju zaštitu u slučajevima poput materinstva, bolesti, nesreća pri radu, ovisnosti ili starosti te u slučaju gubitka posla, u skladu s pravilima utvrđenima pravom Unije te nacionalnim zakonodavstvima i praksom. S ciljem borbe protiv socijalne isključenosti i siromaštva Unija priznaje i poštuje pravo na socijalnu pomoć i pomoći u vezi sa stanovanjem kako bi se osigurao dostojan život svima koji nemaju dovoljno sredstava, u skladu s pravilima utvrđenima pravom Unije te nacionalnim zakonodavstvima i praksom.

i Dodatno, čl. 29 navodi kako svatko ima pravo na pristup službama za posredovanje pri zapošljavanju. Kako su službe za posredovanje u Hrvatskoj dio sustava socijalne skrbi, pravo ovdje promatramo zajedno s pravom na pristup socijalnim uslugama.

Ovo pravo sagledavamo iz dviju perspektiva: a) razmatranih potencijalnih učinaka TTIP-a na liberalizaciju tržišta socijalnih usluga i b) ekonomskih učinaka TTIP-a na mogućnost države da financira socijalnu pomoć i socijalne službe.

- a) Scenarij I: Aktualni prijedlog EK za poglavlje o uslugama koji podrazumijeva hibridni pristup s pozitivnom listom „otvorenih“ usluga i izuzećima na nacionalnoj razini

++ -

Kao i kod drugih javnih usluga, socijalne usluge imaju na adekvatan način regulirano izuzeće iz TTIP-a i smatramo, na temelju nalaza istraživanja, da neće trpjeti direktnе negativne učinke kao posljedica TTIP-a, odnosno da TTIP neće direktno dovesti do njihove privatizacije i posljedičnog eventualnog snižavanja kvalitete ili redukcije dostupnosti socijalnih usluga. Moguće je, međutim, da će TTIP indirektno poticati privatizaciju sustava socijalne skrbi zbog veće tržišne dinamike i pritisaka snažnog privatnog

sektora iz SAD-a na regulatore, a koja bi, prema dijelu izvora, mogla dovesti do snižavanja kvalitete i dostupnosti socijalnih usluga. Iako dosadašnja iskustva u Hrvatskoj s obzirom na iskustvo ulaska na zajedničko europsko tržište ne sugeriraju takve učinke, oni se trebaju uzeti u obzir na razini modela.

- a) Scenarij II: Odustajanje od hibridnog +
pristupa i priklanjanje sustavu „negativne
liste“

-

Negativnu listu u odnosu na javne usluge dionici smatraju puno propusnjom za otvaranje tržišta javnih usluga, pa tako i onih socijalnih. Ne definira li TTIP eksplisitno koje usluge mogu biti na tržištu i otvorene investitorima iz SAD-a, može se dogoditi da dio javnih usluga implicitno, nedovoljno jasnim navođenjem izuzeća, bude otvoren tržišnoj utakmici. U ovom slučaju, veća je vjerojatnost indirektnog utjecaja TTIP-a na kvalitetu i dostupnost javnih usluga, uključujući i one socijalne.

- b) Scenarij I: smanjenje prihoda države od 0 (s obzirom na carina, uz pretpostavke o pozitivnom učinku na gospodarstvo

kompleksnost komparativne analize više studija o ekonomskim učincima TTIP-a, u ovom trenutku ne možemo procjenjivati vjerojatnost dvaju

Uz pretpostavku relativnog balansa između gubitaka prihoda u proračunu od carina i blagog rasta gospodarstva, ne može se očekivati da će smanjenje prihoda države utjecati na kvalitetu i dostupnost socijalnih usluga.

		ekonomskih ishoda) 0 (vidi gore)	-
c)	Scenarij II: smanjenje prihoda države od carina, uz pretpostavke o negativnom ili neutralnom učinku na gospodarstvo		Ako bi smanjenje poreznih prihoda zbog eventualnog negativnog učinka TTIP-a na gospodarstvo pratilo proračunske gubitke nastale ukidanjem carina, moguće je pretpostaviti indirektno negativan učinak na socijalne usluge i skrb. Naime, ako bi država raspolagala manjim sredstvima za socijalne usluge i socijalnu skrb, to bi utjecalo na njihovu cijenu i dostupnost krajnjim korisnicima. No, očekivani učinci su marginalni.

U čl. 35 Povelje utvrđuje se:

„Svatko ima pravo na pristup preventivnoj zdravstvenoj zaštiti i pravo na liječenje pod uvjetima utvrđenima nacionalnim zakonodavstvima i praksom. Pri utvrđivanju i provedbi svih politika i aktivnosti Unije osigurava se visok stupanj zaštite zdravlja ljudi.“

Zdravstvena zaštita	Ovo pravo sagledavamo iz dviju perspektiva: a) razmatranih potencijalnih učinaka TTIP-a na liberalizaciju tržišta zdravstvenih usluga i b) ekonomskih učinaka TTIP-a na mogućnost države da financira javno zdravstvo.
---------------------	--

Scenarij I: Aktualni prijedlog EK s poglavljem o Uslugama koji podrazumijeva hibridni pristup s pozitivnom listom „otvorenih“ usluga i izuzećima na nacionalnoj razini	++	-
		Kao i kod drugih javnih usluga, zdravstvene usluge imaju na adekvatan način regulirano izuzeće iz TTIP-a i smatramo, na temelju nalaza istraživanja, da neće trpjeti direktnе negativne učinke kao posljedica TTIP-a, odnosno da TTIP neće direktno dovesti do njihove privatizacije i posljedičnog eventualnog snižavanja kvalitete ili redukcije dostupnosti. TTIP bi, međutim, teoretski mogao

ojačati konkureniju u segmentu usluga koje u Hrvatskoj jesu otvorene na tržištu, poput liječnika u privatnoj praksi, zubara, fizioterapeuta, privatnih klinika, kao preljev resursa i kvalitete iz javnoga u privatni sektor. Prema iskustvu ulaska u Europsku uniju i njegovog učinka na taj dio tržišta zdravstvenih usluga, ipak, ne čini se da bi TTIP mogao dovesti značajnu novu tržišnu dinamiku proizišlu iz eventualnih američkih investicija u zdravstveni sektor.

Scenarij II: Odustajanje od hibridnog pristupa i +
priklanjanje sustavu „negativne liste“

-

Negativnu listu u odnosu na javne usluge dionici smatraju puno propusnjom za otvaranje tržišta javnih usluga, pa tako i onih socijalnih. Ne definira li TTIP eksplisitno koje usluge mogu biti na tržištu i otvorene investitorima iz SAD-a, može se dogoditi da dio javnih usluga implicitno, nedovoljno jasnim navođenjem izuzeća, bude otvoren tržišnoj utakmici. U ovom slučaju, veća je vjerojatnost indirektnog utjecaja TTIP-a na kvalitetu i dostupnost javnih usluga, uključujući i one zdravstvene, iako ga je sada ne moguće jasno predvidjeti.

Scenarij I: smanjenje prihoda države od carina, uz pretpostavke o pozitivnom učinku na gospodarstvo

0 (s obzirom na kompleksnost komparativne analize više studija o ekonomskim učincima TTIP-a, u ovom trenutku ne

0
Uz pretpostavku relativnog balansa između gubitaka prihoda u proračunu od carina i blagog rasta gospodarstva, ne može se očekivati da će smanjenje prihoda države utjecati na kvalitetu i dostupnost zdravstvenih usluga.

		možemo procjenjivati vjerojatnost dvaju ekonomskih ishoda) 0 (vidi gore)	-
Scenarij II: smanjenje prihoda države od carina, uz pretpostavke o negativnom ili neutralnom učinku na gospodarstvo			Ako bi smanjenje poreznih prihoda zbog eventualnog negativnog učinka TTIP-a na gospodarstvo pratilo proračunske gubitke nastale ukidanjem carina, moguće je prepostaviti indirektno negativan učinak na zdravstvo. Naime, ako bi država raspolažala manjim sredstvima za zdravstvo, to bi utjecalo na njihovu cijenu i dostupnost krajnjim korisnicima. Očekivani učinci su, međutim, marginalni.
Čl. 14 Povelje glasi:			
		<ol style="list-style-type: none"> 1. Svatko ima pravo na obrazovanje i na pristup strukovnom i trajnom osposobljavanju. 2. To pravo uključuje mogućnost besplatnog obveznog školovanja. 3. Sloboda osnivanja obrazovnih ustanova, uz poštovanje demokratskih načela, te pravo roditelja da svojoj djeci osiguraju obrazovanje i poučavanje u skladu sa svojim vjerskim, filozofskim i pedagoškim uvjerenjima, poštuju se u skladu s nacionalnim zakonima koji uređuju ostvarivanje takve slobode i prava. 	
Pravo na obrazovanje		Ovo pravo se promatra iz perspektive utjecaja TTIP-a na a) eventualnu liberalizaciju tržišta obrazovnih usluga i b) ekonomskih učinaka TTIP-a na mogućnost države da financira javni obrazovni sustav.	
		Scenarij I: Aktualni prijedlog EK s poglavljem o Uslugama koji podrazumijeva hibridni pristup s pozitivnom listom „otvorenih“ usluga i izuzećima na nacionalnoj razini	++ - Kao i kod drugih javnih usluga, zdravstvene usluge imaju na adekvatan način regulirano izuzeće iz TTIP-a i smatramo, na temelju nalaza istraživanja,

da neće trpjeti direktnе negativne učinke kao posljedica TTIP-a, odnosno da TTIP neće direktnо dovesti do njihove privatizacije i posljedičnog eventualnog snižavanja kvalitete ili redukcije dostupnosti. TTIP bi, međutim, teoretski mogao ojačati konkureniju u segmentu usluga koje u Hrvatskoj jesu otvorene na tržištu, poput liječnika u privatnoj praksi, zubara, fizioterapeuta, privatnih klinika, kao preljev resursa i kvalitete iz javnoga u privatni sektor. Prema iskustvu ulaska u Europsku uniju i njegovog učinka na taj dio tržišta zdravstvenih usluga, ipak, ne čini se da bi TTIP mogao dovesti značajnu novu tržišnu dinamiku proizišlu iz eventualnih američkih investicija u zdravstveni sektor.

Scenarij II: Odustajanje od hibridnog pristupa i +
priklanjanje sustavu „negativne liste“

-

Negativnu listu u odnosu na javne usluge dionici smatraju puno propusnjom za otvaranje tržišta javnih usluga, pa tako i onih socijalnih. Ne definira li TTIP eksplicitno koje usluge mogu biti na tržištu i otvorene investitorima iz SAD-a, može se dogoditi da dio javnih usluga implicitno, nedovoljno jasnim navođenjem izuzeća, bude otvoren tržišnoj utakmici. U ovom slučaju, veća je vjerojatnost indirektnog utjecaja TTIP-a na kvalitetu i dostupnost javnih usluga, uključujući i one zdravstvene, iako ga je sada ne moguće jasno predvidjeti.

Scenarij I: smanjenje prihoda države od carina, uz pretpostavke o pozitivnom učinku na gospodarstvo	0 (s obzirom na kompleksnost komparativne analize više studija o ekonomskim učincima TTIP-a, u ovom trenutku ne možemo procjenjivati vjerovatnost dvaju ekonomskih ishoda)	0 (s obzirom na kompleksnost komparativne analize više studija o ekonomskim učincima TTIP-a, u ovom trenutku ne možemo procjenjivati vjerovatnost dvaju ekonomskih ishoda)
Scenarij II: smanjenje prihoda države od carina, uz pretpostavke o negativnom ili neutralnom učinku na gospodarstvo	0 (vidi gore)	-

Scenarij II: smanjenje prihoda države od carina, uz pretpostavke o negativnom ili neutralnom učinku na gospodarstvo

Uz pretpostavku relativnog balansa između gubitaka prihoda u proračunu od carina i blagog rasta gospodarstva, ne može se očekivati da će smanjenje prihoda države utjecati na kvalitetu i dostupnost zdravstvenih usluga.

Ako bi smanjenje poreznih prihoda zbog eventualnog negativnog učinka TTIP-a na gospodarstvo pratilo proračunske gubitke nastale ukidanjem carina, moguće je pretpostaviti indirektno negativan učinak na zdravstvo. Naime, ako bi država raspolagala manjim sredstvima za zdravstvo, to bi utjecalo na njihovu cijenu i dostupnost krajnjim korisnicima. Očekivani učinci su, međutim, marginalni.

Pristup službama od općeg gospodarskog interesa	Članak 36. Povelje glasi: Radi promicanja socijalne i teritorijalne kohezije Unije, ona priznaje i poštuje pristup službama od općeg gospodarskog interesa kako je predviđeno nacionalnim zakonodavstvima i praksom te u skladu s Ugovorima. Koliko bi TTIP mogao utjecati na dostupnost službama od općeg javnog interesa ovdje sagledavamo iz perspektive aktualnog rješenja predloženog u nacrtu teksta poglavlja o uslugama. (S obzirom na kompleksnost poglavlja, ne predviđamo alternativne scenarije jer je broj varijacija beskonačan. Niže, u odnosu na pravo na zaštitu okoliša, uzimamo u obzir alternativna rješenja koja su ponuđena u samom tekstu u odnosu na javne usluge u području energetike.)
---	--

U aktualnom scenariju koji predlaže EK (prijedlog poglavlja o uslugama s kombinacijom negativne i pozitivne liste i djelomičnom zaštitom ostalih javnih usluga)

++

-

Osim osobito zaštićenih zdravstva, socijalnih usluga, vodoopskrbe i odvodnje, kod kojih vlade mogu izmijeniti odluke u smislu privatizacije, ostale javne usluge, poput telekomunikacija, opskrbe električnom energijom, plinom, željeznicu i poštanskih usluga mogu biti organizirane monopolistički, ako tako odluči država, ali nisu zaštićene od tzv. „Ratchet“ stavke i moguće je da investitor tuži državu za izgubljenu korist ako se ona predomisli kod davanja koncesija ili da ju tuži za diskriminacioni tretman.

Očekivani pritisak na privatizaciju kod ovog tipa usluga mogao bi stoga biti puno veći nego kod socijalnih, zdravstvenih i obrazovnih te kod vodoopskrbe. Privatizacija i drugi oblici odustajanja od javne kontrole pritom mogu utjecati na dostupnost spomenutih usluga s obzirom na moguć porast cijena ili redukciju u ponudi.

Članak 37. Povelje glasi: „Visoka razina zaštite okoliša i poboljšavanje kvalitete okoliša moraju biti uključeni u politike Unije i osigurani u skladu s načelom održivog razvoja.“ Ovo pravo sagledavamo iz više potencijalnih kuteva, s obzirom na različite elemente u TTIP-u koji bi se na njega mogli odraziti:

- a) dosljednost primjene načela predostrožnosti u TTIP-u, b) eventualnu liberalizaciju tržišta energetike u poglavlju o uslugama i c) utjecaj ISDS/ICS mehanizma na mogućnost reguliranja zaštite okoliša u EU.

Zaštita okoliša

- a) Scenarij 1) Europska komisija u ++ pregovorima popušta u pogledu Čini se realno dosljedne primjene načela prepostaviti da će -- Ako bi Komisija odstupila od primjene načela preostrožnosti, ovisno o opsegu tog odstupanja,

predostrožnosti i čini kompromise prema načelu analize rizika, tj. procjene koristi i troškova

Europska komisija ono bi se moglo direktno odraziti na standarde zaštite okoliša u EU.

morati učiniti određene ustupke u procesu pregovaranja kako bi ostvarila ciljeve zacrtane u pogledu javne nabave i drugih tema od europskog interesa. K tome, sama regulatorna suradnja podrazumijeva neku vrstu usklađivanja standarda. Stoga je moguće očekivati određeni stupanj popuštanja Komisije u pogledu primjene načela predostrožnosti, iako nije moguće prepostaviti kakav i koji.

+ +

- a) Scenarij 2) Europska komisija osigurava da je načelo predostrožnosti direktno upisano u poglavlja TTIP-a kao zlatni standard koji vrijedi za obje strane Sporazuma. Poglavlje o održivosti i

Iako je ovakav scenarij malo vjerojan, on bi imao indirektno pozitivne učinke na zaštitu okoliša u EU kroz činjenicu da bi direktno podigao standarde u SAD-u i dugoročno utvrdio afirmativne procedure

energetici sadržavaju adekvatne elemente penalizacije u slučaju nepoštivanja standarda.

- b) Scenarij 1) „Placeholderi“ u poglavlju o uslugama popunjavaju se na način da se u energetici zadržava mogućnost ponovno vraćanja usluga pod javnu kontrolu (tj. u Prilogu 2 isključuje se iz režima na način na koji su isključene npr. obrazovne i zdravstvene usluge, bez tzv. „ratchet clause“)

- b) Scenarij 2) usluge u energetici potpuno su isključene iz priloga 2 poglavlja o uslugama pa država ne može naknadno odustati od otvaranja nekog dijela tržišta ukaže li se za to nužnost.

- c) Scenarij 1) ISDS ili ICS ugrađeni su u TTIP

za primjenu načela predostrožnosti s obje strane Atlantika.

-

Pod ovom prepostavkom ne bi se mogao očekivati direktni utjecaj na zaštitu okoliša, budući da bi država bila u mogućnosti na adekvatan način regulirati tržište, uključujući i odustajanje od privatizacije. Moguće je, međutim, da bi proliferacija aktera, kao i prisutnost velikih američkih tvrtki, pojačala indirektne pritiske na deregulaciju standarda u pogledu zaštite okoliša i klimatskih promjena.

--

U kombinaciji s ISDS sustavom te slabije definiranim poglavljem o održivosti i energetici (u pogledu obvezatnosti odredbi), liberalizacija tržišta u energetici mogla bi imati direktnе negativne učinke na zaštitu okoliša i klimatske promjene.

- -

ISDS ili ICS mogu imati direktni učinak na regulaciju u području zaštite okoliša, kao što je pokazano u analizi niza slučajeva iz UNCAD-ove baze. Pritom treba napomenuti da Hrvatska već

			ima ISDS mehanizam u postojećim BIT-ovima, kao i da on ostaje zugrađen u Energy Charter, tako da rizik nije vezan isključivo uz TTIP.
	c) Scenarij 2) TTIP ne prepostavlja regulaciju sporova između investitora i države izvan postojećih nacionalnih i europskih sudišta (uz prepostavku da se TTIP-om poništava postojeći BIT između SAD-a i Hrvatske)	+	0 Utjecaj na pravno na zaštitu okoliša pod tom bi prepostavkom bio neutralan, odnosno, izostao bi.
Zaštita potrošača	<p>Čl. 38 Povelje glasi:</p> <p>„Politike Unije osiguravaju visoku razinu zaštite potrošača.“</p> <p>Pravo na zaštitu potrošača promatramo iz perspektive a) adekvatnog očuvanja načela predostrožnosti u TTIP-u i b) integracije odredbi o ISDS-u/ICS-u i njihovih implikacija na zaštitu potrošača.</p>		
	Scenarij 1) Europska komisija u pregovorima popušta u pogledu dosljedne primjene načela predostrožnosti i čini kompromise prema načelu analize rizika, tj. procjene koristi i troškova	++	<p>Čini se realno prepostaviti da će Europska komisija morati učiniti neke ustupke u procesu pregovaranja. K tome, sama regulatorna suradnja podrazumijeva neku vrstu usklađivanja standarda pa se može očekivati određeni stupanj popuštanja</p>

		Komisije u pogledu primjene načela predostrožnosti, iako se ne može predvidjeti koji i kakav.
Scenarij 2) Europska komisija osigurava da je načelo predostrožnosti direktno upisano u poglavlja TTIP-a kao zlatni standard koji vrijedi za obje strane Sporazuma	+	Iako je ovakav scenarij malo vjerojan, on bi imao indirektno pozitivne učinke na zaštitu potrošača u EU kroz činjenicu da bi direktno podigao standarde u SAD-u i dugoročno utvrdio afirmativne procedure za primjenu načela predostrožnosti s obje strane Atlantika.
Scenarij 1) ISDS ili ICS ugrađeni su u TTIP	++	- - ISDS ili ICS mogu imati direktni učinak na regulaciju u području zaštite potrošača, kao što je pokazano u analizi niza slučajeva iz UNCAD-ove baze. Pritom treba napomenuti da Hrvatska već ima ISDS mehanizam u postojećim BIT-ovima, tako da rizik nije vezan isključivo uz TTIP.
c) Scenarij 2) TTIP ne prepostavlja regulaciju sporova između investitora i države izvan postojećih nacionalnih i europskih sudišta (uz pretpostavku da se TTIP-om poništava postojeći BIT između SAD-a i Hrvatske)	+	0 Utjecaj na pravo na zaštitu potrošača pod tom bi pretpostavkom bio neutralan, odnosno, izostao bi.
Zaštita osobnih podataka	0 Zaštita osobnih podataka u poslovanju američkih kompanija s podacima europskih građana regulirana je izdvojenim paketom pravila u „štitu privatnosti“.	

	<p>Članak 11. Povelje nalaže da se „poštuju (...) sloboda i pluralizam medija.“</p> <p>U pogledu ovoga preva ne nalazimo alternativne scenarije, pretpostavka je općenito vezana uz liberalizaciju usluga tiska i izdavačkih usluga koje jesu izuzete iz „kulturnog izuzeća“.</p> <p>Sloboda izražavanja i informiranja i Možemo govoriti o potencijalnom indirektnom utjecaju ako bi se tržište otvorilo prema jakim američkim izdavačkim kompanijama, što bi eventualno moglo dovesti do monopola ili jače kontrole izdavaštva i tiska u Hrvatskoj općenito. Učinak, međutim, može biti ostvaren i s obzirom na aktualnu razinu liberalizacije tiska i izdavaštva u EU i prema GATS-u i ne može se očekivati značajnije pomake u odnosu na TTIP.</p>
Čl.22	Povelje navodi: „Unija poštuje kulturnu, vjersku i jezičnu raznolikost.“
Kulturna, vjerska i jezična raznolikost	Ovo pravo sagledali smo iz perspektive načina na koji TTIP tretira kulturne usluge. Budući da kultura ima zaseban tretman u TTIP- u te je eksplisite izdvojena iz mandata EK, pretpostavljeno je da se scenarij neće mijenjati. Prema istraživanju, nema razloga za pretpostavku da bi TTIP mogao regulirati kulture industrije i kulturu. Čl. 7 navodi: „Svatko ima pravo na poštovanje svojeg privatnog i obiteljskog života, doma i komuniciranja.“
Pravo na privatni i obiteljski život	Ovo poglavlje sagledavamo iz perspektive internetskih sloboda u kontekstu regulacije prava intelektualnog vlasništva i telekomunikacija.

Scenarij 1) Komisija se drži najava da će izuzeti bilo kakve oblike kažnjavanja pružanja usluga na internetu za sadržaj po uzoru na model ACTA-e te da TTIP neže regulirati pravila o zaštiti osobnih podataka te uspijeva nametnuti takav stav u pregovorima

++

0

Ukoliko će Komisija ustrajati i uspjeti u svojoj nakani da TTIP ne promovira model reguliranja intelektualnog vlasništva po uzoru na ACTA-u te ukoliko zaštita osobih podataka ostane izvan TTIP-a (što se čini vjerojatan ishod pregovora), ne može se očekivati učinak TTIP-a na pravo na privatnost.

Scenarij 2) Komisija u pregovorima odustaje od svojih najava da TTIP neće obuhvaćati kontroverzne odredbe ACTA-e i regulirati pravila o zaštiti osobih podataka.

+

--

Ako bi (što je malo vjerojatno), TTIP uključivao odredbe slične ACTA-i ili elemente fleksibilnije regulacije zaštite podataka, takvo bi rješenje imalo direkte učinke na pravo na privatnost grđana EU.

5. Zaključci i preporuke

U odnosu na ljudska prava definirana Poveljom o temeljnim ljudskim pravima EU, najjači potencijalni ili aktualni učinci TTIP-a identificirani su u odnosu na **pravo na pristup dokumentima** (s obzirom na stupanj pristupa javnosti pregovaračkim dokumentima i eventualnoj kasnije regulatornoj) i **pravo na djelotvoran pravni lijek** (s obzirom na predložene mehanizme rješavanja sporova između investitora i države) te **prava na zaštitu okoliša i zaštitu potrošača**. U području ostalih analiziranih ljudskih prava, potencijalni učinci su indirektni (mogu se prepostaviti na temelju same pretpostavke o većem i dinamičnjem tržištu, no ne na temelju očekivane regulacije takvoga tržišta) i/ili malo vjerojatni (proizlaze iz scenarija koji nisu izgledni).

- **Netransparentnost procesa pregovaranja** prema nalazima istraživanja, unatoč činjenici da je Europska komisija nakon početnih oklijevanja, povisila standarde transparentnosti iznad uzusa u pregovorima o slobodnoj trgovini, i dalje je prisutna. U pregovorima koji su od velikog javnog interesa i dalje izostaje otvoren pristup konsolidiranim pregovaračkim tekstovima, kao i podaci o interakciji pregovarača s interesnim grupama koje potencijalno utječu na tijek pregovora. Deficit transparentnosti u Hrvatskoj je osobito snažan, obzirom da su aktivnosti i stavovi hrvatskih vlada u odnosu na pregovore o TTIP-u javnosti malo poznati te da se niti u Saboru, niti u široj javnosti ne provodi javna rasprava o TTIP-u i njegovim implikacijama po Hrvatsku. Iako ovo potonje (kvaliteta javne rasprave u Hrvatskoj) ne ulazi u užem smislu riječi u pravo na pristup dokumentima, važno je napomenuti da proces pregovaranja i uloga hrvatskih institucija u pripremama za eventualnu ratifikaciju Sporazuma čitav proces dodatno opterećuju percipiranim ili stvarnim nedostatkom transparentnosti pa i demokratskim deficitom.
- **Predloženi mehanizmi regulatorne suradnje** u za sada javnosti dostupnim nacrtima TTIP-a također ne osiguravaju dovoljnu transparentnost u pogledu sastava i načina rada zajedničkih tijela koja bi u savjetodavnoj funkciji trebala imati značajan utjecaj na zakonodavni proces u Europskoj uniji. Uz moguću povredu prava na pristup dokumentima koju tako koncipiran proces implicira (ukoliko ne dođe do preciznije naknadne definicije mehanizama regulatorne suradnje tijekom pregovora), regulatorna suradnja ima politički značaj koji nije adekvatno naglašen u javnoj raspravi kako ju je inicirala Europska komisija, a posve je izostao u hrvatskoj javnosti. Pregovori o regulatornoj suradnji trebali bi biti vođeni s jasnim mandatom šire javnosti za takav oblik suradnje, a izgradnja institucija koje će za tu suradnju eventualno biti nadležne trebala bi biti proizvod širokog političkog konsenzusa, po uzoru na onaj koji je pratio razvoj europskih nadnacionalnih institucija. Za sada takvo razumijevanje procesa i takav konsenzus ne postoji niti među političkim elitama, a još manje u širok javnosti. Europska komisija u svojoj komunikaciji s javnošću značaj regulatorne suradnje svodi na usklađivanje oko minorni tehničkih pitanja i naglašava njezin neobavezujući oblik, ne uzimajući u obzir da implikacije takve suradnje mogu se osjećati u širokoj sferi (primjerice, u odnosu na standarde zaštiti okoliša i potrošača). Institut regulatorne suradnje, ukoliko ne bi bio transparentno definiran i javnosti komuniciran kao čimbenik koji utječe na zakonodavne procese na europskoj razini i nacionalnu regulativu, mogao bi utjecati na povjerenje javnosti u institucije i transparentnost ili percepciju transparentnosti regulatornih procesa u Europskoj uniji. U

aktualnom trenutku u kojem se generalno bilježi pad povjerenja europske i hrvatske javnosti u političke institucije, osobito one europske, svaki negativan učinak na njihov kredibilitet treba uzeti u obzir s velikom zabrinutošću.

- **Način regulacije sporova između investitora i države** koji je Europska komisija predložila, kako inicijalno, prije provedenog savjetovanja s javnošću (ISDS po CETA modelu), tako i nakon savjetovanja (tzv. ICS sustav) nespojiv je s pravom na djelotvoran pravni lijek kako ga definira Povelja o temeljnim ljudskim pravima. ISDS/ICS strane investitore (u ovom slučaju iz SAD-a) stavlja u povlašten položaj u odnosu na tuženu državu (koja nema mogućnost podnošenja tužbe spram investitora u sličnim pitanjima), kao i spram ostalih društvenih skupina, pa i domaćih investitora, koji ne raspolažu sličnim dodatnim pravnim sredstvom za zaštitu vlastitih interesa u odnosu prema državi. Uz to, takav je mehanizam pokazatelj nedostatka povjerenja u pravosuđa europskih država kao i postojeće europske pravne mehanizme, uključujući i Sud Europske unije. Iako predstavlja povoljnije rješenje od onog u odredbama postojećih bilateralnih investicijskih sporazuma koje Hrvatska ima, uključujući i onaj s SAD-om, ISDS/ICS mehanizam štetan je po ljudska prava, kao i po povjerenje u pravni poredak u državama koje su njegovim obveznicama. Stoga se na njegovu ugradnju u TTIP, i ako bi predstavljala povoljniji oblik od onih ISDS odredaba koje Republiku Hrvatsku sada obavezuju u odnose na američke investitore, ne može gledati kao na po Hrvatsku poželjno rješenje.
- **TTIP za u za sada poznatoj formi ne daje dovoljne garancije o očuvanju standarda zaštite okoliša i potrošača.** Ti se standardi u SAD-u i EU značajno razlikuju. Ne ulazeći u pojedinačnu regulaciju specifičnih proizvoda i usluga, između regulatornih sustava u SAD-a i EU postoji principijelna razlika u pogledu primjene načela predostrožnosti, koje u EU osigurava visoku razinu opreza u odnosu na proizvode i usluge koji bi mogli imati negativne implikacije po okoliš i potrošače, a koje se u SAD-u ne primjenjuje. Iako je ishod pregovora u tom pogledu još uvijek nepoznat, svaki kompromis, s obzirom na značajne razlike, podrazumijevat će neku razinu odstupanja od europskih načela i implicirati određenu razinu snižavanja standarda (gotovo sigurno u pogledu načela predostrožnosti, a možda i šire). Uz eventualnu primjenu ISDS sustava te eventualnu potpunu liberalizaciju tržišta u područjima poput energetike, te bez efektivnih mehanizama kontrole u poglavljima o održivosti i energetici, učinci bi u područjima mogli biti vidljivo negativni. Ostaje, međutim, neizvjesno hoće li i u kojoj formi zaživjeti ideja o „TTIP-u light“, tj. sporazumu koji bi obuhvaćao samo regulaciju proizvoda i usluga za koje se eksplicitno mogu dogovoriti zajednički standardi već u samom tekstu sporazuma, bez otvaranja prostora regulatornoj suradnji s neizvjesnim učincima u budućnosti. Zasad izgleda malo vjerojatno, iako bi bilo poželjno, da se TTIP-om umjesto na srednji ili najniži zajednički nazivnik u regulaciji tržišta s obzirom na zaštitu okoliša i potrošača primijeni zlatni standarda. Takav bi model sporazuma, koji bi, primjerice, načelo predostrožnosti implementirao s obje strane Atlantika, bio poželjan ishod pregovora.
- U pogledu **radničkih prava**, istraživanjem nije identificiran mehanizam kojim bi TTIP mogao direktno utjecati na način regulacije tih prava u EU, pa tako niti u Hrvatskoj. Posredne učinke u smislu indirektnih pritisaka na regulatore da zbog pojačane tržišne utakmice snižavaju standarde zaštite radničkih prava nastojeći na taj način osigurati konkurentnost domaće ekonomije, nije, međutim, moguće isključiti.
- **Pravo na pristup uslugama od općeg javnog interesa te pravo na obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu** također, prema za sada dostupnim nacrtima sporazuma, ne bi trebali trpjeti direktne negativne učinke TTIP-a. Prijedlog poglavlja o uslugama kojim raspolažemo u takozvanom „hibridnom pristupu“ (pozitivnom izlistavanju usluga za koje

jest odobren pristup tržištu te „negativnoj“ listi iznimaka na razini EU i po državama članicama) za obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu osigurana su značajna izuzeća od liberalizacije tržišta koja državama omogućuju uspostavu i čuvanje monopolja u tim sektorima (ako one tako žele), kao i eventualno odustajanje od privatizacije bez posljedica u smislu potencijalnih tužbi investitora. U području zdravstava iz zaštićenog režima izuzete su profesionalne usluge u zdravstvu (npr. zubari, fizikalna terapija) i privatne klinike, što je segment za koji se očekuje otvaranje tržišta američkim poslovnim subjektima. U obrazovanju, iako je za EU ograničenje primjenjivo samo na javni obrazovni sektor (a privatni podliježe otvaranju tržišta), Hrvatska je dodatno ograničila pristup tržištu i za privatno primarno i sekundarno obrazovanje. U pogledu drugih javnih usluga, primjerice prijevoza i opskrbe energijom i telekomunikacija, razina zaštite je nešto niža, odnosno nije očuvana mogućnost odustajanja od liberalizacije i privatizacije kad su one jednom provedene.

- U oba slučaja (potpune ili djelomične zaštite određenih javnih usluga), međutim, ne mogu se isključiti eventualni indirektni učinci otvaranja tržišta u drugim segmentima na tržište javnih usluga i posredni pritisci na države članice EU da odredene javne usluge privatiziraju. Takvi potencijalni utjecaji naravno nisu vezani samo uz TTIP, ali se može očekivati da bi se otvaranjem snažnom američkom uslužnom sektoru oni mogli pojačati. Implikacije privatizacije javnih usluga predmet su široke rasprave koju ovo istraživanje nema namjeru zaključiti, no svakako argumente te rasprave, osobito s obzirom na dostupnost javnih usluga u slučajevima kada se one otvaraju privatnom sektoru, treba uzeti u obzir.
- **Kultura i zaštita osobnih podataka područja su koja su iz različitih razloga isključena iz pregovora o TTIP-u.** „Kulturna iznimka“ izrijekom je ugrađena u mandat EK za pregovore, pa se o otvaranju tržišta za kulturne proizvode u okviru pregovora o TTIP-a ne raspravlja, s iznimkom tiska i izdavaštva koji prema GATS-u nisu obuhvaćeni definicijom kulturnih industrija. U pogledu tiska i izdavaštva, stoga, može se prepostaviti određene indirektnе učinke u odnosu na moguću koncentraciju tržišta oko velikih američkih kompanija, no, kao i kod učinaka na potencijalne pritiske na liberalizaciju tržišta javnih usluga, takvi učinci nisu ograničeni samo na TTIP i na utjecaj američkih investitora, nego su već omogućeni članstvom u EU te WTO-u. Zaštita osobnih podataka regulirana je zasebnim okvirom regulative pod popularnim nazivom „štít privatnosti“ i stoga je izvan TTIP-a, pa se u tom smislu ne može očekivati da bi TTIP imao implikacije na pravo na zaštitu privatnosti.
- **U pogledu utjecaja na socioekonomsku nejednakost,** od TTIP-a se ne očekuju značajni pozitivni učinci na hrvatsko gospodarstvo i tržište rada, a moguće je da će TTIP imati blago negativan utjecaj na društvenu nejednakosti u pogledu nejednake distribucije (razmjerno malenih) koristi i troškova između zaposlenih i nezaposlenih, dohodovno bogatijih i siromašnjih, te više i niže kvalificiranih radnika. Konačno, prema dosad učinjenim ekonomskim studijama nije vidljiva jasna osnova za pretpostavku kako bi TTIP mogao pogodovati hrvatskom malom i srednjem poduzetništvu. Ono bi, zbog svoje postojeće strukture i izvoznih kapaciteta, moglo u prosjeku više osjećati pojačanu konkureniju na domaćem tržištu, nego profitirati od eventualnih boljih uvjeta za izvoz.

- Metaanalizom konzultiranih ekonomskih studija može se utvrditi **vrlo blago pozitivan učinak TTIP-a na hrvatsko gospodarstvo**. Prema studiji ekonomskog utjecaja TTIP-a učinjenoj za Hrvatsku, ovisno o ambicioznosti pretpostavljenih scenarija, u odnosu na prosjek 2012. – 2014., očekuje se porast BDP-a od 0.01% do maksimalno 0.11% BDP-a (Ne navodi se za koje razdoblje su promatrani učinci projicirani.)
- Malo, međutim, znamo o **sektorskoj, regionalnoj ili socijalnoj distribuciji** tih učinaka. Moguće je da Hrvatska, uz pretpostavljene blage pozitivne učinke može u nekim sektorima očekivati i neke negativne učinke koji do sada nisu adekvatno analizirani, a za koje bi se javnost i izvršna i zakonodavna vlast trebali na adekvatan način pripremiti.
- Analiza pokazuje da bi učinci na **zaposlenost** u Hrvatskoj mogli biti kratkoročno blago negativni i dovesti do marginalne redukcije broja radnih mesta (-0.02%, po izračunima iz CEPR-ove studije primijenjenima na Hrvatsku) i povećanja nezaposlenosti (0.08 impulsa prema studiji Pwc/Centra za međunarodni razvoj) u kratkom roku. Dugoročno bi se ti učinci trebali nивelirati, tj. ne očekuju se niti pozitivni, niti negativni učinci. Konzultirane ekonomski studije daju osnova za zaključak i kako su potencijalni negativni učinci u pogledu gubitka radnih mesta značajniji kod niže kvalificirane radne snage, a kako će ranjivije skupine poput nezaposlenih, neaktivnih i umirovljenih, imati manje koristi od projiciranog rasta dohotka te više trpjeti zbog potencijalnog rasta cijena. Stoga se može zaključiti da bi TTIP imao blago nepovoljan utjecaj na socijalnu nejednakost.
- Negativni učinci na tržište rada prema dijelu analiza mogli bi jače pogoditi manje države i nekvalificirane radnika, a one države koje već sada manje trguju s SAD-om vjerojatno će imati manje ekonomski koristi od TTIP-a, pa je u tom smislu omjer koristi i gubitaka potencijalno nepovoljan za Hrvatsku, odnosno **Hrvatska se po strukturi tržišta rada i vanjskotrgovinske razmjene nalazi u grupi zemalja koja potencijalno može najjače osjetiti predviđene negativne učinke TTIP-a**.
- Nema dokaza da bi **mali i srednji poduzetnici** u Hrvatskoj mogli značajnije profitirati od TTIP-a, osobito u odnosu na veće tvrtke. I u Europi mali dio MSP-ova izvozi u SAD (0.7%), a oni koji nisu izvozno orijentirani mogli bi biti pogodeni jačanjem konkurenčije na domaćem tržištu uslijed otvaranja tržišta. U hrvatskim terminima, gledajući udio u izvozu koji otpada na SAD, može se očekivati da taj efekt bude jači.

U duhu navedenih zaključaka, moguće je hrvatskoj izvršnoj vlasti, ali i široj javnosti, prenijeti nekoliko ključnih preporuka temeljenih na ovoj studiji.

- **U Republici Hrvatskoj potrebno je značajno unaprijediti procese informiranja javnosti o pozicijama i ulozi hrvatske izvršne i zakonodavne vlasti u pregovorima o TTIP-u i kasnije eventualnoj ratifikaciji.** Osobito važno bi bilo kvalitetno informirati saborske zastupnike o tijeku pregovora i ulozi Republike Hrvatske kako bi eventualna saborska rasprava o ratifikaciji bila utemeljena na adekvatnim informacijama. Javnost bi o tijeku pregovora i svim temama u široj europskoj raspravi o TTIP-u trebalo aktivno informirati te poticati na uključivanje u javnu raspravu.
- **Bez obzira na značajne iskorake u odnosu na transparentnost pregovora koje je Europska komisija učinila, hrvatska javnost i političke stranke trebale bi inzistirati na dalnjim koracima ka potpunoj transparentnosti pregovora,** uključujući i širi pristup konsolidiranim stajalištima, a osobito i jasniji uvid u sve konzultativne procese koje pregovarači provode s interesnim grupama koje predstavljaju poslovni sektor. Transparentnost konzultativnih

procesa nužno je osigurati i u Republici Hrvatskoj za sve sastanke koje Hrvatska vlada u kontekstu TTIP-a provodi s poslovnim i drugim subjektima.

- **Iako za TTIP do sada predloženi mehanizmi rješavanja sporova između investitora i države podrazumijevaju povoljnije i jasnije odredbe od onih koje Repzblika Hrvatska sada ima u bilateralnim investicijskim sporazumima (uključujući i onaj s SAD-om), poželjno bi bilo podržati niz europskih političkih aktera, stručnjaka i aktivista koji se protive izdvojenom tretmanu stranih investitora u sporovima s državom**, čak i ako bi se on odnosio na stalna sudišta kakva u novije vrijeme predlaže Europska komisija. U tom smislu, u odnosu na osiguravanje jednakog pristupa pravu na pravni lijek i općenito za povjerenje u nacionalni i europski pravosudni sustav, bilo bi povoljno zauzeti stajalište kakvo je zauzela Njemačka udrugom sudaca te nastojati osigurati da se svi subjekti na tržištu i u društvu zadovolje stupnjem pravne sigurnosti koji nudi nacionalni i europski pravni sustav.
- **Ukoliko prihvatimo pretpostavku da je dugoročna regulatorna suradnja sa Sjedinjenim Američkim Državama nužnost u ostvarivanju gospodarskih ciljeva EU, takvu suradnju treba sagledati sa širokim razumijevanjem njezinih implikacija po demokratičnost, transparentnost i učinkovitost zakonodavnih procesa u Europskoj uniji.** U tom slučaju, poželjno bi bilo težiti snažnjem, čvršćem, transparentnjem i na predstavničkoj demokraciji utemeljenom okviru, radije nego na slabije definiranom i netransparentnom konzultativnom okviru. Jasno je da čvrše formalizirana suradnja podrazumijeva puno širi politički konsenzus od onoga koji sada u oko transatlantske regulatorne suradnje u Europi postoji, no alternativa pokušaju da se suradnja utemelji na konsenzusu i formalizira jest fleksibilan i slabo definiran okvir koji bi mogao dodatno poljuljati povjerenje u europske i nacionalne institucije. Poželjno bi bilo razmatrati mogućnost da se eventualni dugoročni elementi regulatornog usklađivanja institucionaliziraju kroz suradnju postojećih demokratski izabranih institucija, primjerice parlamentarnih odbora. Uključivanje interesnih skupina u takve procese pritom mora podlijegati nadzoru javnosti i biti potpuno transparentno.
- **Alternativa dugoročnoj regulatornoj suradnji bio bi sporazum koji neće uvoditi dugoročne oblike zajedničkog rješavanja regulatornih pitanja**, nego definirati rješenja za proizvode i usluge za koje je moguće postići zajedničke visoke standarde već tijekom samih pregovora, ostavljajući sve druge izvan domene Sporazuma. Takav sporazum imao bi po ljudska prava i demokratske procedure povoljnije implikacije od opcije koja bi nedovoljno jasno definirala modalitete regulatorne suradnje. Iako nije sasvim izvjesno što se u javnosti podrazumijeva pod terminom „TTIP light“, osobito u pogledu pitanja kako bi eventualni „TTIP light“ tretirao dugoročno regulatornu suradnju, možemo pretpostaviti je da je ideja o „TTIP-u light“ na liniji takve poželjne opcije.
- **Osim u odnosu na zadržavanje postojećih standarda zaštite okoliša i zaštite potrošača, potrebno se zalagati za sporazum koji bi na potencijalnom zajedničkom tržištu promovirao zlatni standard, uključujući primjenu načela predostrožnosti (precautionary principle) za nove proizvode i usluge.** Obzirom na znatne razlike u pristupu dvaju zakonodavstava te u postojećoj regulativi, jedino u takvim pristupom - ili odustajanjem od otvaranja tržišta za značajan dio proizvoda i usluga, dakle „TTIP-om light“ – moglo bi se osigurati da regulatorno usklađivanje između EU i SAD-a i otvaranje europskog tržišta američkim proizvodima i uslugama ne idu nauštrb ostvarene razine prava na zaštitu okoliša i potrošača koju Europska unija sada ima.
- **Republika Hrvatska, kao uostalom i cijela EU**, trebala bi napraviti kvantificirane procjene gospodarskih učinaka po sektorima i tipovima poduzeća (uzimajući u obzir i mala i srednja poduzeća koja nisu izvozno orientirana) te utjecaj na tržište rada kako bi se pripremila da ublaži eventualne negativne socijalne učinke proizišle iz smanjenja opsega poslovanja ili

zatvaranja radnih mesta u sektorima i poduzećima gdje ih se realno može očekivati te maksimizira očekivane pozitivne učinke tamo gdje ih je realno očekivati. Procjena socioekonomskog učinka trebala bi biti učinjena kao temelj za dugoročnu pripremu hrvatskog gospodarstva na razdoblje eventualne implementacije Sporazuma i njegove implikacije, a ne isključivo radi argumentiranja stava za ili protiv TTIP-a. Takva bi procjena bila korisna kako za pripremu izvršne vlasti i gospodarstva za novonastalu situaciju u slučaju ratifikacije Sporazuma, tako i za informiranu političku odluku saborskih zastupnika o ratifikaciji ili odbijanju Sporazuma.

Popis literature

Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o funkcioniranju Europske unije, pročišćena inačica, <http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/pregovori/111221-lisabonski-prociscena.pdf>

Povelja Europske unije o temeljnim pravima (2007/C 303/01), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007P&from=HR>

Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) between Canada, of the One Part, and the European Union, Consolidated Text, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/september/tradoc_152806.pdf

Povelja Europske unije o temeljnim pravima, Službeni list EU (2007/C 303/01), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A12007P>

Vijeće Europske unije: „Directives for the negotiation on the Transatlantic Trade and Investment Partnership between the European Union and the United States of America”, 17. 6. 2013., deklasificirano i objavljeno 9. 19. 2014. (OR. en) 11103/13 DCL 1, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11103-2013-DCL-1/en/pdf>

European Union's textual proposal for legal text on "National treatment and market access for goods" in TTIP, tabled for discussion with the US and then made public on 21 March 2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/march/tradoc_154369.pdf (last accessed: 25.3.2016.)

National Treatment and Market Access for Goods in TTIP, An explanatory note, 21 March 2016 (updated on 22 March 2016), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/march/tradoc_154370.pdf

European Union's textual proposal for legal text on "Agriculture" in TTIP, tabled for discussion with the US and then made public on 21 March 2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/march/tradoc_154371.pdf (last accessed: 25.3.2016.)

Agriculture and Geographical Indications (GIs) in TTIP: A guide to the EU's proposal, 21 March 2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/march/tradoc_154372.pdf (last accessed: 25.3.2016.)

THE EUROPEAN COMMISSION: EU PAPER - NON-TARIFF ISSUES IN TTI, Publication date: 21 March 2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/march/tradoc_154373.pdf (last accessed: 25.3.2016.)

European Union's textual proposal for a chapter on "Wine and Spirit Drinks" in TTIP, tabled for discussion with the US and then made public on 21 March 2016, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/march/tradoc_154374.pdf, (last accessed: 25.3.2016.)

Letter from EU Trade Commissioner Cecilia Malmström to Lord Livingston on the National Health Service (NHS), 26.1.2015., http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/july/tradoc_152665.pdf (last accessed: 25.3.2016.)

Letter from EU Trade Commissioner Cecilia Malmström to European Social Platform, 2.2.2015.,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/february/tradoc_153172.pdf (last accessed: 25.3.2016.)

European Union's textual proposal for services, investment and e-commerce text, as for discussion with the US in the negotiating round of 12 -17 July 2015 and made public on 31 July 2015.
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/july/tradoc_153669.pdf (last accessed: 27.6. 2016.)

Services and investment offer of the European Union, tabled for discussion with the US in the negotiating round of 12 -17 July 2015 and made public on 31 July 2015.
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/july/tradoc_153670.pdf (last accessed: 27.6.2016.)

TTIP AND REGULATION: AN OVERVIEW, European Commission, 10 February 2015,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/february/tradoc_153121.pdf (last accessed: 3.7.2016.)

European Union's textual proposal for legal text on "Regulatory Cooperation" in TTIP, as tabled for discussion with the US in the negotiating round of 20-24 April 2015 and made public on 4 May 2015;
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/april/tradoc_153403.pdf Last accessed 22 June 2016

Regulatory cooperation in TTIP; The benefits, European Commission, 21 March 2016,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/march/tradoc_154379.pdf (last accessed: 25.3.2016.)

European Union's textual proposal for legal text on "Good Regulatory Practices" in TTIP, as for discussion with the US and made public on 21 March 2016.,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/march/tradoc_154380.pdf (last accessed: 25.3.2016.)

Good Regulatory Practices (GRPs) in TTIP An introduction to the EU's revised proposal, 21 March 2016,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/march/tradoc_154381.pdf (last accessed: 25.3.2016.)

Roundtable on labour rights and civil society participation in TTIP, Brussels 12 November 2014,
European Commission Issue paper;
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/january/tradoc_153014.1%20SD%20discussion%20paper%20-%20approach,%20issues,%20questions.pdf

EU POSITION PAPER: TRADE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT CHAPTER /LABOUR AND ENVIRONMENT: EU Paper outlining key issues and elements for provisions in the TTIP, tabled for discussion with the US in the negotiating round of 19-23May 2014 and made public on 7 January 2015;
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/january/tradoc_153024.pdf (last accessed 27.6.2016.)

EU textual proposal for „Trade and Sustainable Development“ chapter, tabled for discussion with the US in the negotiating round of 19 - 23 October 2015 and made public on 6 November 2015.,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/november/tradoc_153923.pdf

(last accessed 27.6.2016.)

„Trade for All. Towards a more responsible trade and investment policy“, Commission Publication,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc_153846.pdf

Tekst savjetovanja o ISDS mehanizmu:
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/march/tradoc_152280.pdf

Izvještaj o savjetovanju: Report Online public consultation on investment protection and investor-to-state dispute settlement (ISDS) in the Transatlantic Trade and Investment Partnership Agreement,

European Commission: „Investor-to-State Dispute Settlement (ISDS). Some facts and figures“, 12 March 2015; http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/january/tradoc_153046.pdf

Commission draft text: „Transatlantic Trade and Investment Partnership, Trade in Services, Investment and E-commerce. Chapter II – Investment“, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/september/tradoc_153807.pdf

„A Quality Framework for Services of General Interest in Europe“, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 20.12.2011., COM(2011) 900 final; http://ec.europa.eu/services_general_interest/docs/comm_quality_framework_en.pdf

„Small and Medium Sized Enterprises and the Transatlantic Trade and Investment Partnership. Report“, European Commission, DG Trade (http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/april/tradoc_153348.pdf) (6.7.2016.)

EU's textual proposal for legal text on "Small and Medium-Sized Enterprises" in TTIP, tabled for discussion with the US in the negotiating round of (19-23 May 2014), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/january/tradoc_153028.pdf (6.7.2016.)

„TTIP and Culture“; Europska komisija, 2014, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/july/tradoc_152670.pdf

„How much does the TTIP have in common with ACTA?“, Europska komisija, 2013., http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/july/tradoc_151673.pdf

„Intellectual property. EU position paper“, 20. ožujka 2015., http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/april/tradoc_153331.7%20IPR%20EU%20position%20paper%202015%20March%202015.pdf

„Technical paper for regulatory cooperation on generic medicines - Proposal of the European Union“, 26. siječnja 2016., http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/january/tradoc_154172.pdf

Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP), Chapter [], Consolidated Proposed, Small and Medium [EU:-Sized] Enterprise (SME); <https://www.ttip-leaks.org/#docdoc13> (6.7.2016.)

Initial Provisions for Chapter [] [Eu: Regulatory Cooperation] [Us: Regulatory Coherence, Transparency, and Other Good Regulatory Practices]; <https://www.ttip-leaks.org/#docdoc9> (1.7.2016.)

Transatlantic Trade and Investment Partnership Cross-Border Trade in Services Text Consolidation, November 30, 2015; <https://www.ttip-leaks.org/#docdoc3> (1.7.2016.)

Corporate Europe Observatory: „Dangerous Regulatory Duet“
http://corporateeurope.org/sites/default/files/attachments/regulatoryduet_en021.pdf

ATTAC, the Blue Planet Project, Corporate Europe Observatory, Friends of the Earth Europe, Powershift, Sierra Club and the Transnational Institute: „No fracking way: how the EU-US trade agreement risks expanding fracking“, available at:
<https://www.foeeurope.org/sites/default/files/publications/no-fracking-way-march2014.pdf>

Njemačka udruga sudaca: Mišljenje o uspostavi investicijskog sudišta u TTIP-u – prijedlog Europske komisije 16.9.2015., dano 11.12.2015 (br.4/veljača 2016.), dosupno na http://www.drb.de/fileadmin/docs/Stellungnahmen/2016/DRB_160201_Stn_Nr_04_Europaeisches_Investitionsgericht.pdf, engleski prijevod na https://www.foeeurope.org/sites/default/files/eu-us_trade_deal/2016/english_version_deutsche_richterbund_opinion_ics_feb2016.pdf

Roderick Abbott, Fredrik Erixon, and Martina Francesca Ferracane,: „Demystifying Investor-State Dispute Settlement (ISDS)“, Ecipe Occasional Paper, No. 5/2014,
http://www.ecipe.org/app/uploads/2014/12/OCC52014_1.pdf

OECD: „Investor-State Dispute Settlement, Public Consultation: 16 May - 9 July 2012“,
<http://www.oecd.org/investment/internationalinvestmentagreements/50291642.pdf>

Gaukrodger, D. and K. Gordon (2012), “Investor-State Dispute Settlement: A Scoping Paper for the Investment Policy Community”, OECD Working Papers on International Investment, 2012/03, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5k46b1r85j6f-en>

UNCTAD: „Investor-State Dispute Settlement: Review of Developments in 2015“, IIA Issues Note (2016/02), <http://investmentpolicyhub.unctad.org/Upload/ISDS%20Issues%20Note%202016.pdf>

Corporate Europe Observatory: „Public services under attack“,
<http://corporateeurope.org/sites/default/files/attachments/public-services-under-attack.pdf>

„TTIP Must Work for the People, or It Won’t Work at All: Declaration of Joint Principles ETUC/AFL-CIO“, https://www.etuc.org/sites/www.etuc.org/files/document/files/afl-cio_ttip_report_uk_1.pdf

„ETUC Position on Commission’s proposal for an Investment Court System in TTIP and CETA“, Adopted at the Meeting of 9 June 2016

Flues, F (2014): „Dirty Deals: How trade talks threaten to undermine EU climate policies and bring tar sands to Europe“, Friends of Earth and Heinrich Böll Stiftung, https://www.foeeurope.org/sites/default/files/publications/foee-fqd-trade-ttip-170714_0.pdf

Veblen Institute for Economic Reforms: „A Transatlantic Agreement but at what cost to SMEs?“, 2015., objavljeno za Projekt MORE, http://www.veblen-institute.org/IMG/pdf/smes_and_ttip_vebleninstitute_eng_20_nov_2015.pdf (6.7.2016.)

Objava za medije Suda Europske unije u slučaju Schrems protiv Povjerenika za zaštitu podataka (C-362/14), No 117/15, Luxembourg, 610.2015.
<http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2015-10/cp150117en.pdf>

Open Rights Group: „Multi-lateral treaties: ACTA, TTIP, TPP“,
<https://www.openrightsgroup.org/issues/acta>, last accessed 15 July 2016

Lucas Bergkamp, L. and Kogan, L.: „Trade, the Precautionary Principle, and Post-Modern Regulatory Process Regulatory Convergence in the Transatlantic Trade and Investment Partnership“, European Journal of Risk Regulation, 04/2013

European Parliament resolution of 8 July 2015 containing the European Parliament's recommendations to the European Commission on the negotiations for the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) (2014/2228(INI))

Follow up to the European Parliament resolution containing the European Parliament's recommendations to the European Commission on the negotiations for the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP), adopted by the Commission on 21 October 2015

Nacrt mišljenja Odbora za kulturu i obrazovanje za Odbor za međunarodnu trgovinu o preporukama Europskoj komisiji za pregovore o Trasatlantskom trgovinskom i investicijskom partnerstvu (TTIP) (2014/2228(INI)), 6.2.2015., Izvjestiteljica: Helga Trüpel

Interpelacija o radu Vlade Republike Hrvatske u vezi s njezinom ulogom u postupku pregovora Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država o sklapanju Partnerstva za transatlantsku trgovinu i ulaganja (TTIP) od 21.5.2015.

Interpelacija o radu Vlade Republike Hrvatske u vezi s njezinom ulogom u postupku pregovora Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država o sklapanju Partnerstva za transatlantsku trgovinu i ulaganja (TTIP) – Izvješće Vlade Republike Hrvatske

Skraćeni zapisnik sa 197. sjednice Gospodarsko-socijalnog vijeća, održane 13. srpnja 2015. godine, u Ministarstvu rada i mirovinskoga sustava (Točka 2. Pregovori Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država o sklapanju Partnerstva za transatlantsku trgovinu i ulaganja (TTIP) – utjecaj na hrvatsko gospodarstvo)

OPINION of the European Economic and Social Committee on Investor protection and investor to state dispute settlement in EU trade and investment agreements with third countries, REX/411, Brussels, 27 May 2015

OPINION of the European Economic and Social Committee on the TTIP and its impact on SMEs REX/433, Brussels, 2 July 2015

OPINION of the European Economic and Social Committee on Transatlantic trade relations and the EESC's views on an enhanced cooperation and eventual EU-USA FTA, REX/390, Brussels, 4 June 2014

Odluka o zatvaranju samoinicijativne istrage OI/10/2014/RA o Europskoj komisiji,
<http://www.ombudsman.europa.eu/en/cases/decision.faces/en/58668/html.bookmark>

PricewaterhouseCoopers i Centar za međunarodni razvoj (2016): „Utjecaj Partnerstva za transatlantsku trgovinu i ulaganja između EU-a i SAD-a (TTIP) na Republiku Hrvatsku“; <http://www.mvep.hr/files/file/2016/160510-studija-ttip.pdf> (2.7.2016)

ECORYS (2016): „Trade SIA on the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) between the EU and the USA“, Draft Interim Technical Report; <http://www.trade-sia.com/ttip/wp-content/uploads/sites/6/2014/02/TSIA-TTIP-draft-Interim-Technical-Report.pdf> (2.7.2016)

Felbermayr, G. J., Heid, B., Lehwald, S. for Bertelsmann Foundation (2013) „Transatlantic trade and investment partnership (TTIP): Who benefits from a free trade deal? Part 1: Macroeconomic Effects.“, Bertelsmann/Ifo, <http://www.bfna.org/sites/default/files/TTIP-GED%20study%202013.pdf> (2.7.2016.)

Capaldo, J. (2014): „The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership: European Disintegration, Unemployment and Instability. GDAE Working Paper 14-03“, Tufts University

Francois, J., Manchin, M., Norberg, H., Pindyuk, O. Tomberger, P. (2013). Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment – An Economic Assessment. U: CEPR, Study for the European Commission, Final Project Report.

CEPII (2013). Transatlantic trade: Whither partnership, which economic consequences? Prepared by Fontagné, L., J. Gourdon, S. Jean, CEPII Policy Brief, 1, September 2013.

Berden, G., Francois, J., Thelle, M., Wymenga, P., Tamminen, S. (2009): „Non-Tariff Measures in EU-US Trade and Investment – An Economic Analysis. U ECORYS, Final Report for the European Commission, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/december/tradoc_145613.pdf (2.7.2016.)

Erixon, F., Bauer, M. (2010): „A Transatlantic Zero Agreement: Estimating the Gains from Transatlantic Free Trade in Goods“, ECIPE Occasional Paper, No. 4/2010

Aichele, R., Felbermayr, G., Heiland, I. (2014): „Going Deep: The Trade and Welfare Effects of TTIP“, CESIFO Working Paper No. 5150, Category 8: Trade Policy, December 2014

Felbermayr, G. i IFO (2016.): „TTIP and Jobs.“, Studija za EMPL odbor Europskog parlamenta, Odbor A: Gospodarska i znanstvena politika, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578984/IPOL_STU\(2016\)578984_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578984/IPOL_STU(2016)578984_EN.pdf) (2.7.2016.)

Damjan, J.P., Kostevc, Č., Redek, T. (2014.): „Vpliv Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) na slovensko gospodarstvo“, Center poslovne odličnosti Ekonomski fakultete Univerze v Ljubljani, http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2015/TTIP/TTIP_Analiza_1.pdf

HRIA metodologija

- UN Ured Visokog predstavnika za ljudska prava (OHCHR), 2011: „Guiding Principles on Business and Human Rights. Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework; http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf
- Olivier De Schutter, 2011: „Guiding principles on human rights impact assessments of trade and investment agreements“, Izvješće za Opću skupštinu UN-a, UN A/HRC/19/59/Add.5,

- Bernska deklaracija, Kanadsko vijeće za međunarodnu suradnju & Misereor (2010): „Human Rights Impact Assessment for Trade and Investment Agreements. Report of the Expert Seminar“, 23.-24. lipanj 2010., Ženeva, Švicarska
- Nordic Trust Fund & Svjetska banka, 2013: „Study on Human Rights Impact Assessments. A Review of the Literature, Differences with other Forms of Assessments and Relevance for Development“, http://siteresources.worldbank.org/PROJECTS/Resources/40940-1331068268558/HRIA_Web.pdf
- Götzmann, N., Bansal, T., Wrzoncki, E., Poulsen-Hansen, C, Tedaldi, J. and Høvsgaard, R, 2016: „Human rights impact assessment guidance and toolbox“, Danish Institute for Human Rights, <http://www.humanrights.dk/business/tools/human-rights-impact-assessment-guidance-and-toolbox>
- Europska komisija, Opća uprava za trgovinu, 2015: „Guidelines on the analysis of human rights impacts in impact assessments for trade-related policy initiatives“, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/july/tradoc_153591.pdf
- Vijeće Europske unije, 2012: „EU Strategic Framework and Action Plan on Human Rights and Democracy“, Luxembourg, 25. lipnja 2012., 11855/12, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/131181.pdf